

RINGERIKE.

R.V.E.

RETTELSE:

Side 39, spalte 1, linje 23-50 skal inn på side 38, spalte 2, etter linje 22.

Side 41, siste fototekst. Reidun Augestad (ikke Gudrun Espe som teksten sier), er mester for Baldishol-teppet som ble vist på vevutstillingen på Ringerikes Museum.

RINGERIKE

1985

(Hefte nr. 57)

UTTUTT AV

RINGERIKES MUSEUM
RINGERIKE UNGDOMSLAG
OG RINGERIKE HISTORIELAG

REDAKSJON:

NILS JOHANNESSEN
ASLAUG KVERNBERG
INGEBJØRG LILJEDAHL
BRIT ASTRI SVIUND, SEKRETÆR
TRYGVE GJERALD, FORRETNINGSFØRER

INNHold:

Sigrid Christie: Mennesker og minner i Viker kirke	3	Ole Uggen: Om skottetradisjonen i Nes i Hallingdal	36
Ingeborg Elsrud: Initialene på benkedørene i Viker kirke	5	Thorleif Solberg: Mer om skottetradisjonen i Hallingdal	37
Einar Heimås Dokken: Hørt og sagt på Ringerike	6	N.J.: Langs skolevegen...	39
Elling Solheim: Dikt "Til mor"	8	Ak.: En skattkiste med tekstiler. Ring. Museums sommerutstilling	40
Treskjærer Anders Engen	9	Ragnvald Lien: Johan Knuteplassen og hans møter med bjørn	42
Arne C. Berg: Peter Christen Asbjørnsen og Ringerike	12	M.S.: Brygging av juleøl i gamle dager	45
Jo. Sellæg: Vestern — et sjeldent eksempel på 1600-talls byggeskikk	14	Aslaug Kvernberg: Et minne om JONAS, eneboer i Gullerudskauen	46
200 års-jubileum på Gammelklockegården Hunstad	19	J.A.Aa.: Sett fra vinduet	48
Gudbrand Hvattum: Kong Olavs heimkomst	20	Dokument fra Riksarkivet om Hole prestekald	49
Eyvind Fjeld Halvorsen: Diplomer som kilder til Ringerikes historie i middelalderen	22	Aadalens Samtaleforening. Fra en gammel protokoll	51
M.S.: Setrene i Vidalen før i tiden	26	Dengang det var piger til Brynjulf Eggen: Generalenes kart, i slaget ved Norderhov	54
Th.S.: — og Vidalen i 1985	27	Gamle dager på Rytterager. Utdrag av Ole Rytteragers dagbok	56
Even Wollstad Hansen: Dr. Nils Bryhn — ringeriking og kjent naturforsker	28	Thorleif Solberg: Sindre-slekten i Soknedalen	59
Juleklokker.		Bondekvinnelaget søker...	64
Mel. Nils Johannessen, tekst Ruth Jonsrud	29		
Roald Gulestø: Matrikkelskatt	30		
A.J.E.: Svenskeroa i Heradsbygda	32		
Nils Johannessen: På sangens vinger	33		

Bildet på omslagssiden: Peter Christen Asbjørnsen. Fotografi gitt som gave til Jørgen Moe. Fra Moe-minnet, Ringerikes Museum.

Mennesker og minner i Viker kirke

SIGRID CHRISTIE

Prekestol i Viker kirke med dekor i Peder Aadnes' stil. Foto: SC.

Viker kirke i Ådalen er et kulturminne som er vel verd oppmerksomhet. Men den ligger utenfor alfarvei og er ikke mål for travle guider og nysgjerrige turister. Den ligger i trygg avstand fra stortrafikken langs E-68. Kirken er omgitt av skog og i seg selv et uttrykk for fred.

For den interesserte besøkende har den mangt å fortelle, ikke minst når det gjelder slektshistorie og lokalhistorie. Det skyldes de forskjellige inventarstykkene som er bevart, til dels i kirken og til dels på Norsk Folkemuseum, Bygdøy.

Som de fleste av våre eldre kirker har også Viker kirke undergått mange forandringer i årenes løp. Gammelt inventar er blitt erstattet med nyere, eller det er blitt staset opp med ny maling. Ikke sjelden er det bygdefolk som har tatt initiativet, og i mange tilfeller kan navn eller initialer fortelle hvem giverne var.

Kirkens skip og kor skriver seg fra 1697. Før den tid sto det en eldre kirke her, antakelig en stavkirke. Den var ute av bruk i slutten av 1500-årene, men i løpet av 1600-årene har den fått hevd igjen. Det

fortelles at kirken i 1675 ikke hadde noen inntekter, men ble opprettholdt av gaver. Slike "gavekirker" ble omfattet med spesiell omtanke. Kirken var imidlertid alt for liten og trang og i 1697 besluttet man å reise en ny kirke. Byggingen må ha pågått noen år. Over inngangsporten står årstallet 1702.

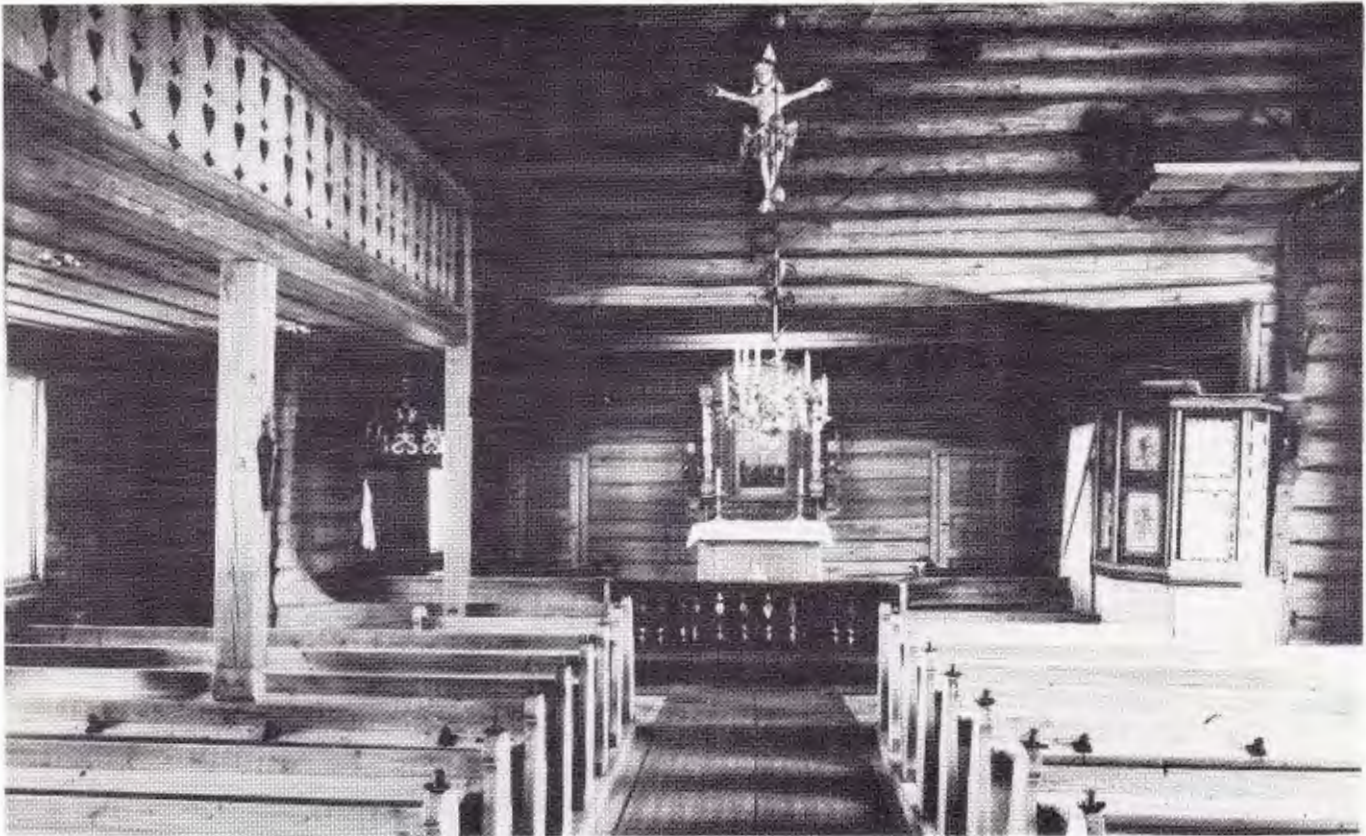
Vi vet ikke så mye om innredning og utstyr i den første tiden. En besiktigelse fra 1739 forteller at det var 11 benker på sydsiden hvor mennene satt og 9 benker på nordsiden, som var for kvinnene. At det var færre benker på nordsiden skyldtes muligens at døpefonten hadde plass der. Av den gamle benkeinnredningen er det bevart ialt 5 benkedører, alle på Norsk Folkemuseum. De er av furu, snekret og prydet med forskjellige fint profilerte og skårne lister. Her finner vi både tannsnitt og eggstav og fyllinger i portalformet rammeverk, slik det kjennes fra 1600-årenes fine snekkerkunst i distriktet. Det er også skåret figurer på to av dørene, både mennesker og dyr forekommer. Disse dørene har dessuten en rekke initialer. De fleste av

dem har Ingeborg Elsrud funnet løsningen på. På den ene døren refereres det til mansnavn "OTSF OISE THS B" samt "TIS IDS ANO 1697". De første initialene står for Ole Torkildsen Flaskerud, Ole Iversøn Enger og Thor Herbrandsen Blakstvedt. På den andre døren står ektefellenes initialer:

"MCDFKGDIAADB ANO 1667". Initialene står for Marthe Carlsdatter Flaskerud, Kjersti Gulbrandsdatter og Anne Andersdatter Blakstvedt. (Se videre i oversikten ved Ingeborg Elsrud).

Ole Torkildsens navn møter vi igjen i 1713. Fra dette året er det bevart en minnetavle over ham på Norsk Folkemuseum. Den er forsynt med en innskrift som forteller at "ANO 1713 den 18. februarus Døde den salige Mand Olle Torchelsen Flaskerud ved alder 46 aar gammel".

Vi møter også Ole Iversen og Kjersti Gulbrandsdatter i annen sammenheng i kirken. De forærte nemlig et maleri av Jesu dåp til kirken (nå på Norsk Folkemuseum). Nederst i billedfeltet står med sirlig skrift: "Til

Interiøret i Vikar kirke. Foto: SC.

Guds ære og Kjerckens Prydelse haffuer den Erlige og forstandige Mand Olle Iffuersøn og hans hustrue Erlige og gudfryktige Quinde Kiersti Gulbrandsdatter giffuet denne Taffle her til Wiiger Kiercke Anno 1701”.

På Norsk Folkemuseum er det bl.a. også en spade til jordpåkastelse fra Vikar kirke. Den er merket med initialene ”MOD”, årstallet 1721 og ”Strande”. Dette har Ingeborg Elsrud tolket som Margit Olsdatter Strande. Om Margit Olsdatter vites at hun var gift med lensmann Gunvald Strande. De hadde en sønn til dåpen 1721, men barnet døde allerede året etter. Så snart skulle det altså bli bruk for gravspaden.

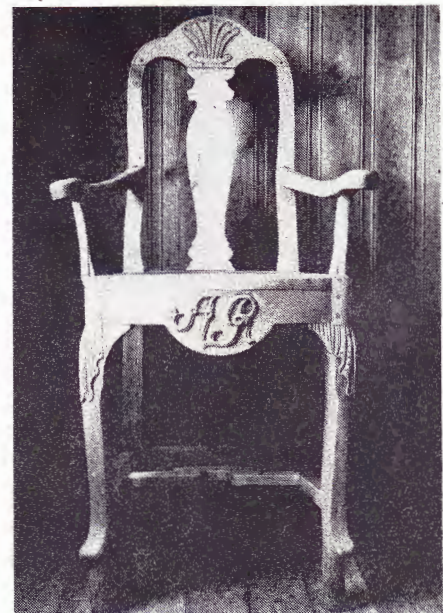
Ellers finner vi i flere forbindelser innskrifter og initialer som viser til Anders Christensen på Frøshaug i Hole. Han og hans hustru, Anna Clausdatter har framfor noen tatt initiativ når det gjaldt å utstyre kirkeene på Ringerike. Vi kjenner navnene, bl.a. fra Bønsnes, Hole og Lunner kirke som alle har nydt godt av gaver, som ekteparet enten har gitt eller stått for anskaffelsen av.

I Vikar har Anders Christensen antakelig sørget for altertavlen. Den ble malt opp i 1791. Ifølge innskriften på alteret ble arbeidet bekostet av Finger (Fingar) Enger og Anders Strande. Men på altertavlens fotstykke leses navnet Anders Christensen og dessuten en nattverdsalme som kjennes fra andre altertavler fra begynnelsen av 1700-årene.

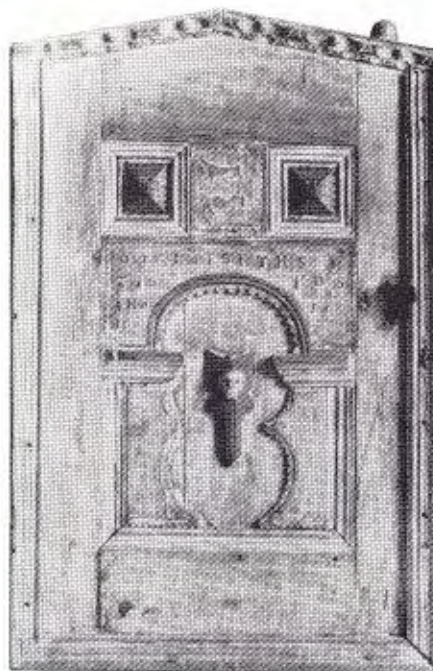
I 1728 forærte Anders Christensen og Anna Clausdatter dessuten døpefont med himling og dåpsfat til Vikar kirke. Døpefonthimlingen bærer denne innskrift: ”Af Procurator Anders Christensen og Anna Clausdatter Er denne Funt med alt tilbehørigt foræret denne Wigger kirke 1728”. Innskriften dekker eldre dekorasjoner. Det betyr enten at den er oppmalt i senere tid eller at fonten og himlingen var eldre og ble malt på Anders Christensens bekostning. Fra andre kirker kjennes eksempel på at Anders Christensen lot eldre inventarstykker pusse opp. Dåpsfatet, som er av tinn, er 12-kantet. Det har små, drevne buler langs kanten og dessuten initialene ACS ACD (Anders Christensen og

Anna Clausdatter) samt årstall 1728. Typen kan tale for at fatet er fra 1600-årene.

Den staselige messing lysekronen ble gitt av Christopher Hansøn Arctander og Kirsten Hendrichsdatter Spar i 1713. Arctander var trelasthandler ved Hønefoss. Han var bl.a. behjelpelig med å få bestilt og fraktet kirkeklokken fra Holland.

Stol fra 1700-årene med initialer for Anne Raa.

Benkedører fra Vikar kirke, utført i 1697. Døren til venstre er fra kvinnesiden, den høyre fra mannsiden.
Foto: Norsk Folkemuseum.

På en lenestol fra 1700-årene leser vi initialene A R. De står muligens for Anna Larsdatter Ramus.

Noen initialer fra kirken har det ikke vært mulig å tolke ennå — det gjelder således "EBGH AJDH" fra 1719 på alterstakene og "I.K.SØN" på et maleri av nattverden, nå på Norsk Folkemuseum. Dette vil fortsatt være en utfordring for slektsgranskere og bygdehistorikere.

Ellers må vi føye til at Vikar også gjemmer et betydelig kunstnernavn med sitt inventar. En malt tavle som viser Judaskysset, bærer nemlig signatur av ingen ringere enn den kjente maleren Peder Aadnes fra Odnas i Land. Tavlen har også innskrift som forteller om giveren: "Anna Larsdatter Lystig Anno 1779". Tre år tidligere hadde Anna Larsdatter (fra Løsti i Ådalen) gitt et maleri til Haug kirke. Det er usignert, men trolig utført av Peder Aadnes. Han har som kjent oppholdt seg i disse traktene. Hans storverk er dekorasjonene i storstuen på Hesselberg gård. Men det er morsomt å finne spor etter ham i kirkene også.

I tillegg til disse personalhistoriske glimt er det meget annet som kunne nevnes i forbindelse med den vakre

gamle Vikar kirke. Vi kan slå fast at den gjemmer minner om slekter og mennesker og at den har vært omfattet med omtanke og kjærlighet gjennom generasjoner.

Initialene på benkedørene fra Vikar kirke

INGEBORG ELSRUD

I kirkeavdelingen på Norsk Folkemuseum på Bygdøy finnes utstilt fire av de gamle benkedørene fra Vikar kirke. Som nevnt i Sigrid Christies artikkel er det på to av dem skåret ut initialer og årstallet 1697:

På den ene døren: OTSFOI-SETHSB, og under: TIS IDS. På den andre: MCDFKGDIAADB.

Hvis vi grupperer disse initialene med 4 bokstaver for hver (fornavn, farsnavn, sønn eller datter og gårdsnavn), kan vi finne fram til tre ektepar som levde i Vikar på den tiden. Mennene hadde sine plasser i den ene benken og deres koner i den andre. Disse er:

1. På mannsiden: OTSF = Ole Torkildsen Flaskerud. Han var født 1667 og døde 1713. Hans foreldre var Torkel Olsen Blakstvedt og Anne Andersdatter Blakstvedt. (Se III på kvinnesiden).
1. På kvinnesiden Oles kone: MCDF = Marthe Carlsdatter Flaskerud. Hun var født 1678 og døde 1730. Hun var datter av Carl Halvorsen Bergsund (d. 1682) og Rønnaug Aslesdatter (datter av Asle Skollerud). Carl Halvorsen var fra Flaskerud og hadde antagelig kjøpt Bergsund. I sitt første ekteskap fikk Marthe bare sønnen Torkild Olsen. Han var født i 1696 og giftet seg med Tarand Gulbrandsdatter Hougsrud i 1718. De etterlot seg en meget sterk og tallrik slekt, bl.a. de åtte "Flaskerudkjemperne", som var deres sønnesønner. Marthe Carlsdatter giftet seg 2. gang med Iver Olsen Flaskerud i 1715. Han var søskenbarn av hennes første mann. De hadde 3 barn.
2. De neste initialer på mannsiden: OISE = Ole Iversen Enger. Han var født på Stugarden i Hedalen i 1664 og døde på Enger 1735. Han var sønn av Iver Olsen Enger (f. ca. 1620).
2. På kvinnesiden hans kone: KGDI = Kiersti Gulbrandsdatter. Hun var fra Strømmen og døde i 1752, 91 år gammel. Hennes morfar var Østen Haraldsen Sørsum som ble 111 år, mens mormoren "bare" ble 102 år gammel. (Hva l'en står for er ennå en gåte).
3. På mannsiden deretter: THSB = Tor Herbrandsen Blakstvedt. Han var født 1633 og døde 1721. Hans foreldre var Herbrand Gutormsen Gulsvik og Margit Gautesdatter Børtnes.
3. På kvinnesiden hans kone: AADB = Anne Andersdatter Blakstvedt. Hun var født 1633 og døde 1712. Hun var 1. gang gift med Torkel Olsen Blakstvedt f. 1625. Det var skifte etter ham i

Forts. s. 50

Einar Heimaas Dokken var en flittig bidragsyter i heftet "Ringerike". Etter hans bortgang i 1978 ble et manus fra ham liggende ubrukt, og vi gjengir her disse muntre småhistorier han nedtegnet.

—Kom med mer om Ringerikshu- moren, har mange sagt. Jo, det har hendt likt og ulikt av humoristiske episoder her i distriktet også, og de huskes. For eksempel den første tiden bilene kom, da vi i all ærbødighet krabbet ned i veigrøfta mens de steinsprutende larmet forbi. Fra denne tiden er det en god historie ute fra byveien. Det dreier seg om to karer som vi husker som Ajaks og Truls. Førstnevnte bodde nær byen, den andre i Ådalen. På den tiden var det grusveier hvor stein og grus spruta og støvet virvla. Langs lande- veien var det tette skigarder.

Ajaks hadde kjøpt seg ny, flott bil og invitert med sin gode venn Truls som var nybakt sakfører, på Kristia- niatur. Turen til hovedstaden var vellykket, og de to var på vei hjem- over igjen. Om de hadde promille er ikke godt å si — usannsynlig er det ikke.

Karene var kommet ut i Hole da de plutselig i sitt fartsvidunder møtte en bonde fra Røyse som kom kjørende med et mellass... Kjøreferdigheten var dårlig og farten var stor. Dessu- ten mente de nok å ha en viss privilegert rett til å disponere det de treng- te av veien.

Nå, bonden kom kjørende med sitt lass, sikkert glad over snart å være hjemme. Det var blitt skommørkt alt, Borken gikk raskt — hjemme på stallen ventet den gode sørpa... Da var det at de i en sving møtte dette monstrum av en "bilmaskin" som i "rasende" fart kom imot dem! I for- skrekkelse kastet mannen seg av. Og bilen raste inn i vogna, knuste hjul og kasse, reiv i filler melsekke- ne så alt ble borte i en sky av lande- veisstøv og nymalt mel.

Bilene var solide dengang, noe som også denne nye bilen viste seg å være. Ajaks rygget ut av melhaugen, og de satte seg inn for å reise. Da kom den nybakte sakfører med de

Hørt og sagt på Ringerike

EINAR HEIMÅS DOKKEN

bevingede ord som siden har gått over Ringerike: —Det er ikke så meget jeg husker av min jus, men så meget erindrer jeg at ifølge Christi- an den 4.'s lov er det forbudt å fer- des med blakk hest på støvet lande- vei etter mørkets frembrudd. God- natt min herre!

Bonden reiste sak, og uheldigvis for sakføreren ble dette hans første sak — og visstnok også hans siste.

Politikken var adskillig tilspisset i begynnelsen av århundreskiftet og tiden da demokratiet vokste fram. I møter og sammenkomster som den- gang ble arrangert, gikk det ofte hardt for seg.

Det hendte en gang på et stort møte i Sjongslunden der selve Bjørnstjer- ne Bjørnson var hovedtaler, at det ble munnhuggeri mellom Bjørnson på talerstolen og graver Markus Moløkken nede i benkeradene. Det var i den tid det var strid om den såkalte "Rifleringen", — hva nå det måtte gå ut på. Og under Bjørnsons tale hendte det flere ganger at Mo- løkken, som var demokrat, ropte skarpe innvendinger mot Bjørnson. Bjørnson, som var en kvass og tem- peramentsfull herre, ble rasende.

Da talen var over kom han straks busende ned mellom krakkene og fram til Moløkken, og nærmest skrek ut: "Hvem er De"? "Jeg heter Moløkken", svarte denne. "Ja, men hva bestiller De i Deres borgerlige liv"? "Jeg begraver døde ben!", svarte Moløkken.

Det fortelles om Moløkken at han var en slagferdig mann og vel ansett i bygda. At han også hadde humo- ristisk sans, forteller denne historien om den gang han og hans kamerat skulle dra til Steinsfjorden for å fis- ke. Da de kom ut i Norderhov, fant han på at de skulle gå inn til en kjøpmann og kjøpe fiskekroker. Denne kjøpmannen var kjent for å

være en slu høker. Jo, kjøpmannen kom fram med en eske fiskekroker av alle slag. Moløkken til å rote, men kunne ikke finne noen som passet. "Jeg skulle ha slike som en kan fiske kjeltringer med, jeg", sa han.

Dette minner forresten om Kristian Vangen på Ask, som kom inn til Røkeberg på meieriet og skulle ha en halv kilo kaffe. "Skulle det være av den beste eller den dårligste"? "Å, det er ikke så nøye, bare jeg får av den dyreste", svarte Kristian. Olaf Hagen, kom inn til Røkeberg og skulle ha "en liter vettskremt melk".

Garver Johan Pedersen i Storgaten var også en av våre skarpskodde humorister. Han var en luring, var rapp til å svare og satte pris på skøy- erstreker og på å rive kjeft. Som det jo alltid var ved et garveri, så hang det nyinnkjøpte og rå skinn til tork over alt ved hans forretning, bl.a. på gjerdet mot naboeiendommen som dengang var fengslet. Den nåværen- de Kong Rings gate var privateien- dom da. I sommervarmen vrimlet det jo av fluer, og stanken var ille. En dag kom det en notis i Ringeri- kes Blad hvor det ble klaget over dette. Allerede neste dag kom sva- ret i avisen: "Er så enig. Flittig hilset Johan Pedersen".

Garver Ødegård, som på den tiden hadde sin forretning lenger oppe i byen, hadde en høst vært uheldig og kjøpt et reveskinn som var så dårlig at ingen pelsoppkjøper ville ha det. Det var på den tiden da en av di- striktets originaler kalt "Gråbein" som vanlig oppholdt seg i byen. En dag hadde Ødegård klekket ut en plan til å bli kvitt skinnen. Han skul- le få Gråbein til å selge det hos gar- veren lenger nede i gata. Så en dag

kom Gråbein ned til garver Peder- sen med et godt innpakka reveskinn han gjerne ville få solgt. Jo, Peder- sen pakka skinnet opp, tok det med sakkunnskap i snuten, strøk og ristet det. Men så smilte han og la det i papiret igjen og sa: "Nei, dette skin- net får du gå til Ødegård og selge, for han skjønner seg ikke på skinn han...".

Men det hendte jo at også Pedersen ble lurt. En gang hadde slakter Hans Dammen fra Ask vært uheldig og fått skjært et par hull i et kalveskinn. Men Hans var gammel i faget, han tok en hvit skotråd og sydde sårene igjen. Så tok han talg og fett og gnidde over, slik at det ikke skulle synes. Dermed solgte han det til Pedersen og fikk full pris. Det gikk en tid før Hans Dammen turde gå til Pedersen med skinn igjen. Men da han så en dag kom, gikk Pedersen utenfor disken, tok Hans i jakken og leide han innenfor, pekte opp på veggen hvor det hang et knippe med reveskinn og sa: "Der ser du kompi- sa dine".

Johan Pedersens bror hadde en tid skoforretning i samme gård, men forretningene var skilt med en fløy- dør. Når noen ville gå direkte inn til den andre forretningen, pleide Jo- han å si: "Men, vil du gå inn til ham da? —Han er så dyr atte"!

Anders Løchen var spesialist i kaffe- blanding, og hadde ellers en av de mest anerkjente kolonialforretnin- ger i byen. Men det var med han som med andre handlende, at kon- kurrenter hadde han vondt for å tå- le. Den tid pleide både hallinger og andre selgere å komme til frihandel på torvet med slakt av forskjellig slag. En dag sto en halling på torvet og solgte geitekjøtt, da Anders Lø- chen kom på sin vanlige morgen- runde. Han stoppet ved hallingen, og spurte hva slags kjøtt han skulle selge. "Det er geitekjøtt", svarte hallingen. "Geitekjøtt...! Da kunne en vel like godt spise bikkjekjøtt da", sa Løchen. "Ja, ein kor like best det ein vore vand med", svarte hallingen.

Ellers omkring i distriktet har det gjennom åra vært originaler eller sli- ke det går ord etter. Mange eldre vil sikkert huske en original som Arnt på Ve. Han var festlig og blid der han spilte eller slo på trestikkene sine. Han mente nok selv at han var en stor gledesspreder.

En som het Sindre og var fra Her- adsbygda går det mange pussige his- torier om. Han var både vittig, rapp- kjeftet og original. Sindre var hus- mann under Halsteinrud, og eieren av gården den gang var kjent for å være en heller lei kar. Gjerrig var han og holdt dårlig kost til leiekarer og husmenn. De mente at de ikke fikk bedre mat enn grisene på går- den.

En gang fikk Sindre dette ettertryk- kelig fram. De var på vei over gårds- plassen og skulle inn til middag da Sindre ble vår at grisepurka gikk og snufset i nærheten samtidig som bonden sjøl kom gående. Da hoppet Sindre opp på slipesteinskrakken. "Hvorfor gjør du dette da, Sindre?" spurte bonden. "Jeg er redd purka", svarte Sindre. "Den er vel ikke far- lig", sa bonden og gikk bort og klød- de den. "Nei, men så eter du ikke opp for den heller, du", svarte Sind- re.

En kveld kom en både sint og stygg omstreifer inn hjemme hos Sindre og kona, satte seg til bordet og for- langte at de skulle sette fram god og skikkelig mat til ham. Kona begynte å sette fram av det huset eide, men Sindre tok et bryne ned fra hylla og tok til å bryne slirekniven sin mens han gikk bak fanten. Så sa han, lik- som slik at bare kjerringa skulle høre det: "Han var feitere den vi tok i går...". Det fortelles at da strøk fanten på dør...

Det passer vel å ta med et par gode historier fra Ådal også.

På Bergsund hadde de engang en stor, sint okse. Denne oxen gikk tjoret ute på jordet, fordi de ikke kunne slippe den løs sammen med krøttera. Så en dag ba bonden

gårdsgutten ta staurstanga og gå bort og flytte oxen. Men etter at gutten var gått, kom bonden på at dette kunne gå galt, da gutten ikke var kjent med oxen. Så han dro etter ham. Da han kom bort på jor- det spurte han gutten om ikke oxen hadde vært sint. "Jo", sa gutten, "men da'n kom og ville ta meg så dro je' tel'n mellom hønna med staurstonga, — da blei'n så snill at- te!"

Om en kar som het Somdalen har jeg hørt mange historier. Det må ha vært en bra og pussig kar. En gang var det et lite herreselskap på Som- dalen. Somdalen ble etter hvert noe susete som man sier, og sa: "Denna ponsen vart jaggu sterk, de får blan- de den med litt vann for meg de da, mens je' går ut en tur". Men kara som var igjen fant på at de ville gjø- re Somdalen et pek, så de slo i glas- set enda mer sprit. Da Somdalen så kom inn igjen og de skulle skåle med ham, spurte de hvordan den smakte nå: "Å, han var sterk nå og, men nå får'n være slik", svarte Som- dalen.

En annen Ådals-bonde hadde vært på en liten rangel en gang. Dagen han var ventendes hjem var flere av hans venner møtt fram på brygga for å ta imot ham. Da han så kom sja- kende ned fra rutebåten, så de at han nok kunne trenge hjelp og gikk fort bort til ham. Da var det bonden sa: "Nei, hold dere vekk karer, for nå har jeg nok med meg sjøl..."

Jeg begynte artikkelen med å fortel- le om en nybakt sakførers fornøyeli- ge tolkning av Loven. Da passer det vel å avslutte med en stor advokats seierrike prosedyre, en advokat som hadde ord på seg for å kunne gjøre svart til hvitt.

Det gjaldt en sak som var reist mot Hønefoss Brug, eller Frank og Fred Lloyds som eide bruket. (Edvart Lloyd Ltd.). Anmeldelsen dreiet seg om for høy vekt på tremasse-ballene som ble produsert for utskiping til

Et dikt
TIL MOR

av

Elling M. Solheim

Elling M. Solheim

Kar Løvstengen

*Om noen har fortjent en sang og takkens varme ord,
da er det hun hvis navn har klang som harpens toner, mor.*

*Ja, du er verd all verdens fryd og alt mitt hjerteblood.
Du ofret alt foruten lyd, du mor så skjønn og god.*

*Du satt ved vuggen kveld for kveld, og lullet meg med sang.
Du pakket om meg varme feld, selv frøs du mang en gang.*

*Du gav meg livets skjønne skatt, den skjønneste jeg vet,
den bærer gjennom nød og natt. Den heter: Kjærlighet.*

*Den senket du i vuggen ned, den sang du i mitt sinn,
den gav du med ved hver avskjed og hvasket: Gutten min.*

*Ja, takk for dine varme ord du sa så mang en gang.
Og Gud velsigne skjønne mor, det blir mitt hjertes sang.*

Treskjærer Anders Engen

En håndverker av den gamle skole

Anders Engen var kjent over hele Ringerike for sin treskjærerkunst. Hans arbeider bærer alle preg av solid håndverk og kunstnerisk utførelse. De bruksgjenstander han laget fylte alltid sin funksjon, men dertil måtte enhver ting gi et skjønnehetsinntrykk.

Anders Engen ble født i 1875 i Haugsbygd. Hans slekt på farsiden var ringerikinger i flere generasjoner. Hans far og farbror kjøpte gården Aurdal i Haugsbygd og delte den mellom seg. Faren fikk den delen som het Aurdalsengen. Han tok derfor navnet Engen for seg og sine. Farbroren ble ved resten av gården. Farbroren hadde treskjæring som hobby, og det var av ham Anders lærte treskjæringskunsten.

Kjærligheten til å arbeide i tre kan han også ha arvet fra morslekten. Morfaren var finsnekker på Røyse,

og møbler fra "Snekker Pålsen" finnes ennå. Han var av embedsmannsfamilie fra Drammen, og var tidlig blitt foreldreløs.

Skolegang ble det ikke mye av for Anders Engen. Det ble bare folkeskolen, Kytaskolen i Haugsbygd. I 1899 kom han i treskjærelære på Storgård i Kviteseid. Hans døtre har gjemt en bok som tilhørte ham fra den tiden. Egentlig var den for tegning av mønster, men innimellom tegningene er det små dikt som røper hans lengsel til Haugsbygd. Han har også her skrevet ned sitt frieri til Anne Elise Honerud.

I mars 1900 flyttet han fra Kviteseid til Drammen, hvor han fikk enda grundigere undervisning i treskjæringskunsten. Han kom til Hønefoss i 1903, slo seg ned i Nygata på "Nordsiden" og åpnet sitt første verksted der.

Treskjærer Anders Engen.

Engen var ofte innom kjøpmann Reinhard Nielsen på nordsiden. Denne syntes det var på tide at Engen giftet seg, men Engen var fast bestemt på "å vente til han fant en som kunne koke suppe". Det tok ikke lang tid før han fant sin "suppekoker", nemlig Anne Elise Honerud fra Haug. Hun var en flott type på alle måter, så det var ikke først og fremst hennes ferdigheter i suppekoking som gjorde at hun ble den utvalgte.

I 1905 flyttet Engen med sin familie og verkstedet til St. Olavsgate, og her holdt han til siden. Verkstedet hadde han i et rom i uthuset.

Engen hadde lange arbeidsdager, han arbeidet fra 1/2 7 om morgenen til klokken 19 om kvelden. Han var ualminnelig presis, og alt måtte foregå til fastsatt tid. Det ble sagt av naboene at de kunne stille klokkene sine etter fru Engens plystring når hun varslet mannen om at maten var servert. Hvis hun ikke var i rute men litt forsinket, varte det ikke lenge før Engen ringte på og studerte på hva som var i veien.

Dagsrytmen dengang var et måltid før han gikk i verkstedet om morgne-

*Det var kunsthåndverk...
Foto: S. Rødsten Knutsen*

nen. Klokken 9.00 var det dugurd — grøt med varm melk eller varme middagsrester fra dagen før. Kl. 11.00 måtte hans kone Anne gå i verkstedet og drikke kaffe med ham. Middag kl. 13.00, også middagslur til kl. 14.30. En kopp kaffe før han gikk ut igjen i verkstedet, og eftasverd kl. 17.00. Dagens siste måltid — grøt — inntok han kl. 19.30.

Engen var en opptatt mann, men tok seg alltid tid til å prate med folk som besøkte verkstedet. Dette var et yndet oppholdssted spesielt for barna i strøket. Her fikk de boltre seg, og i en hylle på veggen hadde han alltid noe godt.

Selv hadde Engen fem barn, men det var sjelden de fikk leke i verkstedet. Hvis de ikke hadde lekser måtte de hjelpe til. Avfallsflisen fra verkstedet ble f. eks. omhyggelig tatt vare på og brukt i komfyren. Både konen og barna hjalp ham i verkstedet. Hun tegnet mønsteret over på tre, og hun pusset med sandpapir.

Anders Engen var meget nøye i valg av materialer. —En to tommers bjerkeplanke må minst tørke i 12 år, først da er veden stabil, pleide han å si. Derfor var alltid materiallageret

av rette årgang. Han hadde en egen følsomhet i hendene, kunne ta et stykke tre, kjenne på det, og med utrolig sikkerhet fortelle hvor gammelt det var. Selv i hardeste eiketreskar han som om det skulle være i geitost.

Verktøyet hans var meget velholdt, jernene skarpe. Slipesteinen gikk trutt. Foruten jernene og høvelbenken hadde han en svarvestol, en dreibenk som han tråkket med foten som en rokk. Ingenting var overlatt til maskinene, alt ble formet av hans egne hender. Og alt han laget bar preg av individualitet og kvalitet.

Det hendte nok at han fikk besøk fra Kristiania, store møbelhandlere ville gjerne ha ham i arbeid for seg. Men Engen lot seg ikke friste. Han ville være sin egen herre, ha sin arbeids glede og realisere sin skapertrang. Å se en ting ta form, se den ferdig og vite den var slik han hadde villet — solid og velformet — var stor tilfredsstillelse og ga utkomme nok.

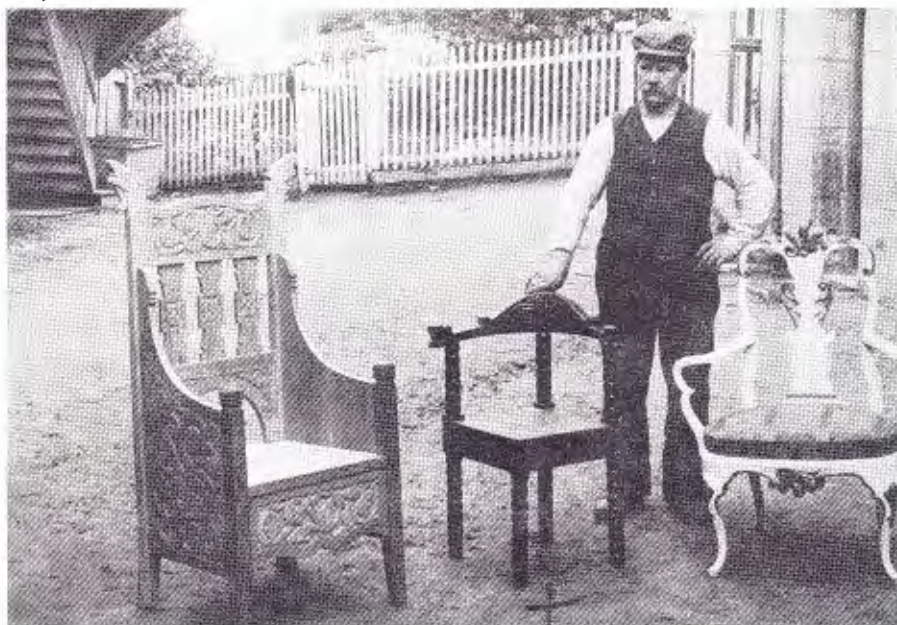
Engen var glad i naturen, han drev jakt, og var en ivrig og tålmodig fisker. Hytta på Øyangen som han hadde bygget i 1921 ble flittig brukt av familien, og i sommerferien bodde Anne og ungene der, mens han

stelte alene i byen og kom opp på helgebeseøk. Om vinteren gikk han lange skiturer til han var over 70 år. Hvert år dro Anne og Anders Engen til markedet i Drammen der de i sin tid forlovet seg. Om han var nøysom i dagliglivet var han aldri sparsommelig når de var ute og reiste. Da vanket det alltid noe til barna også — døtrene fikk ofte nye kjolestoffer. I sin ungdom hadde Engen fått i oppdrag av Norges Statsbaner å skjære det velkjente emblemet: *Hjulet med to vinger*. Han reiste da landet rundt — en lang reise ble det for en ungdom, men han fikk god anledning til å bese seg.

Godt humør kjennetegnet Anders Engen. Han hadde et lager av morsomheter og sang gjorde han bestandig, til stor glede for folk som gikk forbi. Ved juletider hadde han et hefte med julesanger foran seg på høvelbenken, og sang seg hver dag gjennom hele heftet. Engang kjøpte han "100 timer i engelsk", men det ble heller lite av språkkunnskapene, noen gloser ble alt.

Mange var det som gjennom årene besøkte verkstedet for å få reparert et eller annet. En tid var det mange av byens fruer som skulle ha kuler til gardinstengene. En tid var mange

De første stolmodellene...

...og den aller siste han laget.

H.K.H. Kronprins Olav fikk sitte på rokokkostol fra A. Engen da Hønefoss feiret 100-årsjubileum i 1952.

innom for å få hull i skituppene sine. Året etter kom de samme igjen for å få dyttet igjen hullet. Begge deler kostet en krone. Han hadde også et spesielt oppdrag for byens leger: Å lage de flate tre-stikkene de brukte når de skulle kikke pasienten i halsen. Han hadde ofte reparasjoner for bankene i byen, og på kinoen kontrollerte han årlig benkeradene og reparerte stolene.

Engen var aktivt med i kulturlivet i byen. Han var styremedlem i Folkeakademiet, og en tid medlem av menighetsrådet. Ofte var han med i bedømmelsesutvalg når treskjæring o.l. skulle vurderes, og en tid vikarierte han på Middelskolen som sløyd-lærer.

Engen-rokokko

Gjennom mange år gikk det ut mange store, imponerende arbeider fra det lille verkstedet i St. Olavsgate. "Engen-rokokko" pynter opp i saler på mange Ringerikes-gårder. Spisestuen på Rud på Sokna peker seg ut med skap og 24 stoler rundt langbordet. Også spisestuen og hjørnestuen på Tanberg er preget av hans vakre arbeider. På "Fredenshavn" har havestuen Engen-møbler. En gammel rokokko-stol på Hesselberg fikk de Engen til å kopiere, og dette

møblementet pryder Aadnes-stuen der. På Stein, Vaker og Ø. Bergsund er store Engen-møblement, og stoler, skap, hyller m.v. finnes i Hole, Ådal, Sokna og også utenfor Ringerikes grenser.

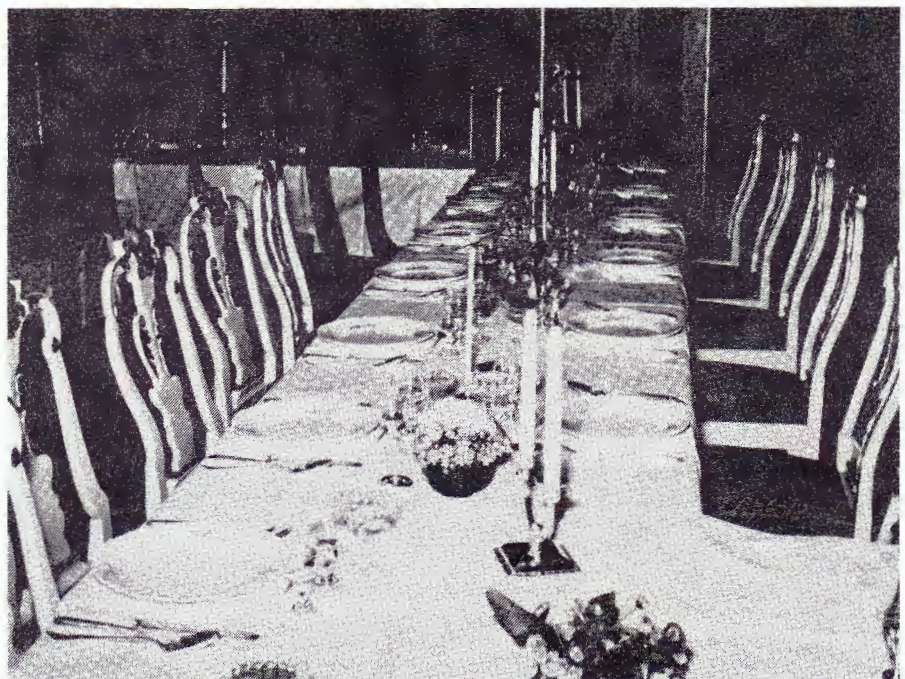
Nevnes bør Engens møbler i "dragestil" som rundt århundreskiftet

var meget ettertraktet og fremdeles eksisterer i mange Ringerikshjem. I dag når Jugendstilen har rennesanse er de etterspurt som aldri før.

Engens fine kvalitetsmøbler var vel egnet til brudestoler, og kirkene i Hønefoss, Haug, Hole, Tyrstrand, Veme og Ask kapell har slike.

Engen-rokokko i hvitt med ekte bladgull. Eller i sort og gull, eller trehvitt med kulørt dekor — alt like vakkert og ettertraktet.

Festbordet dekket på Rud på Sokna, med Engens stoler rundt langbordet.

Peter Christen Asbjørnsen og Ringerike

ARNE CHR. BERG

I januar 1985 var det 100 år siden Peter Christen Asbjørnsen døde. Han ble tidlig knyttet til Ringerike gjennom sitt vennskap med Jørgen Moe, og samarbeidet mellom dem kom jo til å få den største betydning for såvel vår litteratur som vårt språk — i samtid og ettertid.

Peter Christen Asbjørnsen var født i Christiania i 1912. Sagn- og eventyrfortelleren var også naturforsker, han studerte medisin, var forstmann, journalist m.m. — "Botanik og Zoologi, studerede fornemmlig Fuglene i Naturen og tilbragte megen Tid paa Jagt", som han selv sa det om sine studier. Særlig ble det dyrelivet i havet som kom til å oppta ham. Han skrapet på bunnen både i Oslo- og Hardangerfjorden, og oppdaget sågar en stor sjøstjerne som han kalte "Brisinga". Han skrev en "Naturhistorie for Ungdommen", "Jagten i Norge" og "Skogsager". Han var forstmester i Trøndelag noen år, og gjorde en pionerinnsats for "Torvdriftens Fremme". Han ivret for et bedre kosthold, og ga ut en kokebok, "Fornuftig Madstel" i 1864. Han skrev en mengde artikler og flere bøker. Men det var folke-minnene som opptok ham mest. Dem kom han stadig tilbake til helt til sine siste leveår.

Det var som huslærer på Romerike i årene 1834-37 at han la grunnen til sine "Samlinger af Eventyr og Sagn". Spesielt var det sagn han samlet. Våren 1837 ble han enig med Jørgen Moe om å gi ut en samling norske folkeeventyr. Asbjørnsen og Moe møttes som kjent på brødrene Størens artiumskurs i Norderhov prestegård. Årstallet er noe usikkert, men sikkert er at Jørgen Moe selv har notert at han gikk hos

Størens "fra høsten 1826 til Januar 1830". "Petter", som Asbjørnsen ble kalt, begynte der året etter Jørgen. Dette stadfester litteraturhistorikeren Anders Krogvig i boken "Breve fra Jørgen Moe til Petter Christen Asbjørnsen og andre". Krogvig forteller her at Asbjørnsen alt året etter ble tatt tilbake til den skolen han hadde begynt på i Christiania.

I allfall knyttet Peter og Jørgen et livsvarig vennskap, og holdt kontakt gjennom brev og ved å møtes så ofte de kunne. I sommerferien var Peter ofte på Mo i Hole, fortelles det. Med sin gløgge sans for folkeliv- og minner ga dette ham sikkert sterke og varige inntrykk av "det sermerkte folkelivet deroppe", som professor Knut Liestøl skriver i biografien "Peter Christen Asbjørnsen — mannen og livsverket". Liestøl nevner videre at folkelivet på Ringerike var preget av mange "bygde-raringer". Felles for dem var en "grovgapet-het" som det gjerne ble kalt i samtiden. Denne "sjargong" kom til å sette sitt preg på Asbjørnsens og Moes gjenfortelling av eventyrene. Forbildet var brødrene Grimms eventyr som var utkommet i 1812 og i et språk slik fortellerne hadde brukt. Det er Asbjørnsens og Moes store fortjeneste at det lyktes dem å gjengi eventyrene i en språkform som var en avveining mellom datidens skriftspråk og talespråket. Mange ord fra dagligtalen kom inn i skriftspråket og setningsbygningen ble enklere. Asbjørnsen og Moe satte med dette dype spor etter seg i språkutviklingen i Norge.

Innsamlingsarbeidet til folkeeventyrene tok de fatt på allerede sommeren 1837 — noen uker etter at de var blitt enige om det. Begge hadde

samlet noe på forhånd. Den første innsamlingsturen de foretok sammen var "en mindre Tour til Aadalen og Søndre Urdal (Sør-Aurdal) i Valdres" som Asbjørnsen har fortalt om. Her ble utbyttet "temmelig rigeligt" som han sier. Etter en tur alene til Gudbrandsdalen i 1842 dro de igjen sammen til Ådalen og Hedalen i 1845 på "en flygtig Sommervandring". Her var det åpenbart mer å hente, for i 1847 tok Asbjørnsen enda en tur til Ådalen og Hedalen og videre til Vestlandet. Denne turen, og en tur i 1851 til Hedmark, Østerdalen, og igjen til Gudbrandsdalen ble de mest utbytterike turene Asbjørnsen gjorde — begge med stipend.

I mellomtiden samlet også Jørgen Moe inn eventyr, særlig i sitt nærmiljø på Ringerike, der det tydeligvis fantes et rikt tilfang. I sin bok om Jørgen Moe nevner Bjarne Hodne at de på Ringerike som ga Moe de fleste opplysninger var hans egen familie og folk fra plasser og gårder i Hole og Norderhov.

Norske Folkeeventyr

Arbeidet med å få gjenfortalt eventyrene mest mulig "som Folket selv" var meget krevende og tok tid. Først i løpet av 1841-44 kom de første folkeeventyrene ut i fire beskjedne hefter "Norske Folkeeventyr", forkortet "NF". De fikk god mottakelse selv om noen innvendte at språket var *for* folkelig, "rå". Mens Asbjørnsen hadde samlet sine historier på Romerike, i Røyken og andre Østlandsbygder, var Jørgen Moes fra Ringerike. Hele 23 av 28 eventyr var herfra. De fem øvrige var fra Telemark. Med en slik Ringeriksdominans i den første og grunnleg-

Peter Christian Asbjørnsen på fisketur.
Hans Gude.

gende samlingen av "Norske Folkeeventyr" fikk utvilsomt både fortellermåte og språkføring et sterkere preg av Ringerike enn av noe annet distrikt i vårt land.

Jørgen Moe var stilisten, det råder det alminnelig enighet om. Og at Asbjørnsens "største brist i hans talent" var hans svake stilfølelse. Dette var han selv klar over, og søkte stadig hjelp av gode "sprogkonsulenter". Først og fremst var det Jørgen Moe, siden av Anders Krogvik, Ivar Aasen og Moltke Moe.

Det var Jørgen Moe som skrev "Innledning" til den første fullstendige utgaven av "NF" i 1851, der han slår fast verdien av eventyr. Siden trakk Jørgen Moe seg ut av eventyrarbeidet for så å bli en meget avholdt prest og biskop til sin bortgang i 1882.

Asbjørnsen fortsatte alene og sendte ut flere småsamlinger av eventyr. I 1871 ga han ut "NF. Ny samling". Her var Jørgen Moes "Opptegnelser og Reiser" tatt med. Imidlertid er det ingen tvil om at denne "enesamlingen" til Asbjørnsen ikke kan måle seg med "fellessamlingen" der Jørgen Moe var med. Men her er friske innslag og "folkelig Tone og Fremstilling". Det var noe han tilstrebet

og som lyktes enda mer i gjenfortelling av sagnene. Disse samlet han foruten på Romerike, blant skyldfolk og kjente i Christiania og ikke minst fra Nordmarka. Senere også fra de mange turene han foretok rundt om i landet.

De første samlingene av "Norske Huldreeventyr og Folkesagn" kom i 1845 og -47. Innledningene eller de såkalte rammefortellingene som han ga sagnene er som folkelivs- og naturskildringer minst like verdifulle som sagnene selv. Med sin sans for særegne og fornøyelige trekk hos folk gir han korte, treffende glimt både av fortelleren og av andre folketyper. Personer i dagliglivet ble skildret på en måte som var uvanlig. Noen ser på Asbjørnsen som vår første egentlige folkelivskildrer og som en forløper for den mer virkelighetsnære diktning, realismen, som for alvor kom med Bjørnssons bondefortellinger et tiår senere.

En av Asbjørnsens mest kjente "Huldreeventyr", egentlig skrømt-historier, og med direkte tilknytning til Ringerike, er en "Sommernatt paa Krogskoven", der han beretter om turen han gjorde fra hjemmet i Dronningens gate i Christiania, opp Sørkedalen, over Krokskogen til

Norderhov "i Prestlære hos Ringerikspresten" som kona på Øvre Lyse kalte artiumskurset. Med den knappe vegorienteringen han fikk, tok han som kjent feil av vegen ved Skamrek. Takket være dette ble "En sommernatt på Krokskogen" til.

Et annet huldreeventyr som er viden kjent og har direkte tilknytning til Ringerike, er "En Tiurleg i Holleia". Det holdt han selv for å være sitt beste. Beretningen dreier seg som kjent om jakt- og skytterhistorier sammen med "sin Vend Kapteinen", som Asbjørnsen benevner den senere general Johan Boll Gram på Ask gods. På Ask gikk det i sin tid et rykte om at Asbjørnsen slett ikke hadde vært på Holleia, han skulle vært "for tung og stabbete til det". Dette er høyst tvilsomt — Asbjørnsen foretok jo lange turer etter at han hadde skrevet om tiurleiken i 1846. I "Somre og vintre på Ask" har Ingeborg Motzfeldt Løchen fortalt at hennes morfar, general Gram og P.C. Asbjørnsen hadde mange jakturer sammen i Holleia.

Moltke Moe

Jørgen Moes sønn som ble vår første professor i folkeminner, hørte til Asbjørnsens nære venner. Han var som faren sterkt knyttet til Ringerike. Moltke Moe reviderte både folkeeventyrene og huldreeventyrene. Selv sa han at han "ble et nyt Medlem af det gamle Firma Asbjørnsen og Moe", et firma som jo har vist seg å være usedvanlig levedyktig. Asbjørnsen og Moe ble ikke rike på sitt storverk, men fikk for alltid skrevet sine navn i verdenslitteraturen.

Peter Christen Asbjørnsen var en overmåte vennsæl mann, godt likt av høy og lav — også på Ringerike, hvor mange gjennom årene traff den glade, skrivende vandrer som kom til de sollyse sletter allerede som skolegutt...

Synlige minner etter ham finnes også, Ringerikes Museum har både skreppa og spaserstokken hans.

VESTERN

-et sjeldent eksempel på 1600-tallets byggeskikk

JO. SELLÆG

Ringerike kan glede seg over en rekke velholdte gårdsanlegg fra slutten av 1700-tallet og hele 1800-tallet. Disse gir oss innblikk i datidens byggeskikk på flatbygdene. Går vi lenger tilbake i tid, finner vi svært få hus med originale bygningstrekk i behold. De få bygninger som er eldre enn 250-300 år er gjerne betydelig ombygget i senere perioder. Vi vet derfor lite om 1600-tallets bolighus i nedre del av vårt fylke.

Når et 1600-tallshus en sjelden gang blottlegges, gis det en kjærkommen anledning til å supplere den beskjedne kunnskap vi har om disse husene. Ofte er det de større og mer påkostede byggverk som har overlevet. Materialet blir derfor lite representativt, men ofte rikere på interessante detaljer.

I januar 1984 brøt det ut brann i det store våningshuset på Vestern. Ilden oppsto i kjøkkenet i søndre del av huset og spredte seg til dagligstuen og gjennom himlingen opp i to soverom i 2. etasje. Utrolig nok klarte brannvesenet å slå ned flammene

oppør, men huset ble betydelig skadet. På grunn av ødeleggelse og tekniske svakheter ved huset, ble det kondemnert av eieren og nedbrent under kontroll av Ringerike brannvesen 29. februar.

Den særpregede, rappede hovedbygningen lå like ved hovedveien mellom Hønefoss og Klækken, dominerende plassert på en høyde i det fallende terrenget. Etter tradisjonen skulle den eldste delen være bygget av Jonas Ramus som var prest i Norderhov 1690-1718. I håp om å få bekreftet tradisjonen fikk undertegnede anledning til å undersøke huset få dager før det brente ned for godt. Med utgangspunkt i de funn som ble gjort ved bygningsundersøkelsen, vil jeg prøve å gi et bilde av bygningsutviklingen på Vestern. De eldste dateringene vil være beheftet med usikkerhet, da som nevnt referanse materialet for 1600-tallets byggetradisjoner på Østlandet er spinkelt og ufullstendig.

Sensasjonen

Våningshuset på Vestern var en stor vinkelbygning med en toetasjes hovedfløy og en senere tilbygget eneetasjes sidefløy. Hovedfløyen var i hovedtrekk oppført i to byggeperioder. Søndre del var eldst. Senere ble takkonstruksjonen og de øvre omfar av 2. etasje fornyet og sammenføyet med en nybygget nordre del.

Det skulle vise seg at kjernen i søndre del var laftet opp av stort rundtømmer med rette, ovalteljede laftehoder (1). Laftehodenes form var middelaldersk, men er kjent brukt frem mot midten av 1600-tallet. Dette funnet var *meget* overraskende. I nedre Buskerud kjenner vi svært få hus hvor denne lafteformen er bevart. Det ble derfor naturlig å sammenligne Vestern med Fiskum på Øvre Eiker hvor befalingsmann over Eiker len, Herr Laurentz von Haddelen bygget sin adelige setegård. Første etasje av von Haddelens hus dukket fram bak nyere paneler da gården ble modernisert for tre år siden. Fiskums avsmalende

Vestens fasade mot syd og øst omkring 1925. Hovedbygningens eldste del til venstre på bildet. Foto: Riksantikvaren.

Den eldste delen av hovedbygningen hadde ovale laftehoder. Denne formen var vanlig fra middelalderen og fram til midten av 1600-tallet. Foto: Jo. Sel-læg.

ovallaft regnes vanligvis for å være en yngre type enn Vesterns, og her er dateringen satt utfra skriftlige kilder til ca. 1615 (2).

Den ovale lafteform ble avløst av sekskantlaft ved midten av 1600-tallet (3). Som eksempler nevnes at Strømsø kirke i Drammen fikk sekskantede laftehoder i 1663-65 og på samme tid ble det i Rollag kirke brukt både ovale og sekskantede laftehoder (4). Det er derfor vanskelig å tro at en sentralt beliggende storgård som Vestern hadde fått sine ovale laft etter midten av 1600-tallet. Konklusjonen ble derfor at huset måtte være godt over 300 år gammelt. Hvordan stemte dette med andre detaljer i huset?

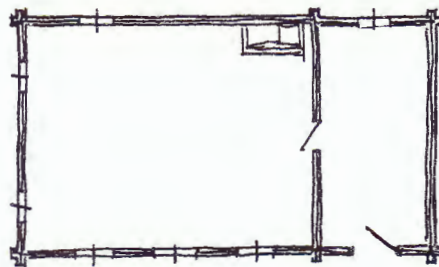
Romplanen

Vesterns gamle grunnplan skilte seg ikke ut. I 1. etasje hadde huset en stor stue og en mindre forstue. Romplanen er brukt i bolighus gjennom hele middelalderen og fram til forrige århundre. Det er imidlertid interessant å legge merke til at selv store hus fikk den samme

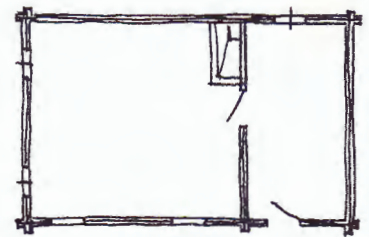
rominndeling. Stuen på Vestern ble derfor hele 52 kvm. stor. Den eldste delen av Norderhov prestegård har en tilsvarende planløsning, og her er stuen på 74 kvm. (5). Ja, selv von Haddelens Fiskum-gård var delt inn på samme måte, og med storstue på 91 kvm! På Fiskum var det riktignok avdelt en kove i forstuen, og det er ikke utenkelig at dette også har vært gjort på Vestern.

Stuen var det store all-rommet, brukt både til matstell, opphold og soving. Rommet var dominert av en stor grue i hjørnet mellom langvegg og midtvegg. Takhøyden var romslig med hele 2,6 meter. Himlingsbjelkene som bar gulvet i 2. etasje var stivet opp med en langsgående drager i rommets lengderetning.

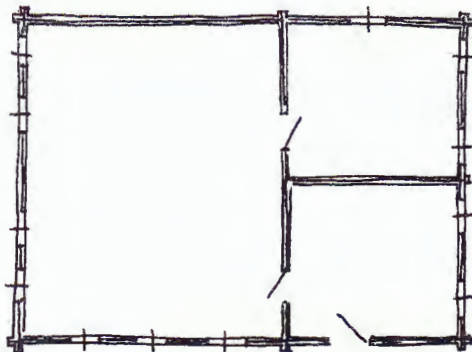
I motsetning til Norderhov, hadde Vestern to jevnstore rom i 2. etasje. Disse kan ha vært til festbruk eller benyttet som eierens private gemakker. Peisen må ha vært den opprinnelige varmekilde for huset, eventuelt supplert med ovner i forstue og 2. etasje. Dette gir oss en bakre grense for datering av huset. Man

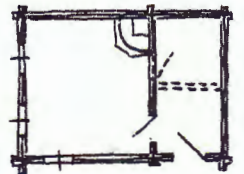
NORDERHOV PRESTEGÅRD
1650-1700 ?

VESTERN
1600-1650 ?

FISKUM (VINDUS- OG DØRRÅPNINGER ER USIKRE)
OMKR. 1615

TRADISJONELL
STUE 1600- OG
1700-TALLET

GRUNNPLANER
FOR 1600-TALLSHUS
SOM ER OMTALT I ARTIKKELEN

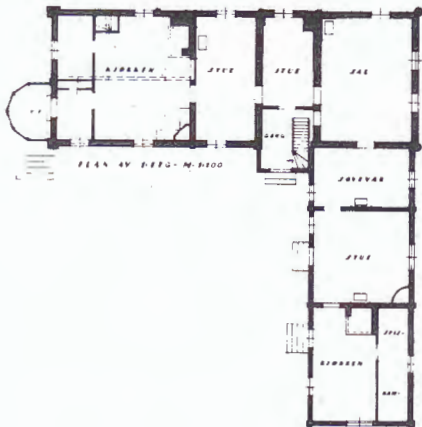
MÅL I
METER 0 1 2 3 4 5 6 7 8

De fleste bolighus, store som små, hadde den samme romplanen: En stor stue og en mindre forstue. Fra forstuen var det ofte avdelt en kove. Tegningen viser størrelsesforholdet mellom bygningene som er omtalt i artikkelen. Til sammenligning er også medtatt en stuebygning på et ordinært gårdsbruk fra samme tid.

Enkelte av de gamle veggstokkene fra husets 2. etasje var brukt i gavlene på loftet ved istandsetningen på midten av 1700-tallet. Stokkene var enkelt dekorert med kroting i sort og hvitt. Foto: Jo. Sellæg.

regner med at peisen ble tatt i bruk på flatbygdene omkring midten av 1600-årene (6) eller muligens noe tidligere. Som på så mange andre områder, var det folk med økonomisk og sosial posisjon som gikk foran ved innføringen av det nye. Vestern må være reist av en byggherre med disse forutsetninger, og vi må tro at peisen kan ha blitt tatt i bruk tidlig på denne gården, men neppe før omkring 1600.

Hovedbygningens planløsning i 1. og 2. etasje oppmålt av Jens Dunker i 1925. Riksantikvarens arkiv.

Den vanlige hustypen vi kjenner fra 1700-tallet har en gjennomgående laftevegg som skiller forstue og eventuell kleve fra stuen. Denne stabiliserer også langveggene. Hvis det er ildsted eller ovn i kleven, blir røyken gjerne ført i rør eller pipe gjennom lafteveggen og inn i skorsteinen i stuen. På Vestern var delveggen *ikke* gjennomgående, men avsluttet mot brannmuren ved ildstedet i stuen. Det var heller ikke spor etter laftehoder i ytterveggen bak gruen. En forklaring på denne overraskende løsning kan være at man ønsket at kleven eller forstuen skulle nyte godt av varmen fra peismuren. Vi kan heller ikke se bort fra at kleven kan ha hatt sitt eget ildsted.

De første jernovnene ble importert, og var sjelden og kostbar vare. Først i 1638 ble den første jernovn laget på Fossum og i 1660-årene ble det bredde over ovnsproduksjonen her til lands. Jernovnene ga mulighet for å varme opp rommene uten åpent ildsted, og en gjennomgående peismur hadde ikke lenger noen vesentlig praktisk betydning.

Svalgangen

Svalgangen er et kjent motiv fra 1600- og 1700-tallshus. Det var ikke mulig å finne sikre spor etter sval-

gang på Vestern, men enkelte observasjoner kan tyde på svalgang på minst én side.

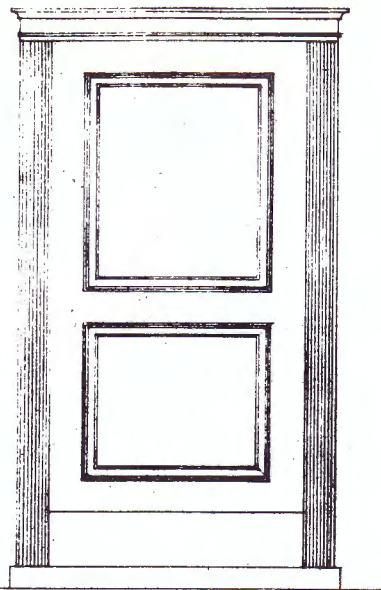
Huset hadde opprinnelig stått upanelt. Vær og vind hadde hatt anledning til å barke de grove lafteveggene. Tømmeret på nordveggen var imidlertid lyst og glatt, og bar ingen spor etter et eldre panel eller annen værhud. Dette kan tyde på at nordveggen har vært beskyttet av en åpen eller helst lukket svalgang eller et annet tilbygg.

Langveggene var skavhugget for å gi feste for rapping. Det var derfor vanskelig å finne spor i tømmeret etter svalgang. Bjelkelagene mellom etasjene inne i huset var laftet inn på halv vegg og uten mulighet til å bære 2. etasje av en svalgang på utsiden av veggen. Det var heller ingen eldre døråpninger på langveggene i 2. etasje for adkomst til svalgangen. Den eneste døråpning var i nordveggen, men denne var ikke opprinnelig. Åpningen kan imidlertid være en utvidelse av den opprinnelige åpning med utgang til svalgangen. Jeg fant ingen andre klare spor etter svalgang andre steder på huset, og velger derfor å tro at huset kun har hatt svalgang på nordveggen med adkomst til 2. etasje. Noen annen gangforbindelse mellom etasjene er ikke funnet, men kan heller ikke utelukkes.

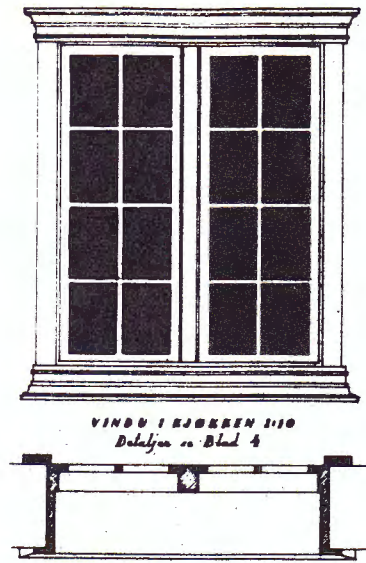
Det opprinnelige taket var borte, men en god del av materialene var brukt på nytt i det yngre taket. Hullet i taktroa bekreftet at den opprinnelig hadde vært festet med treplugg. Takbordene må ha ligget i husets lengderetning. Langsidene var derfor skråteljet, slik at vannet ikke kunne trenge inn mellom takbordene. Enkelte steder var det også hugget ut spor i taktroa for sperrer.

Sjelden dekor

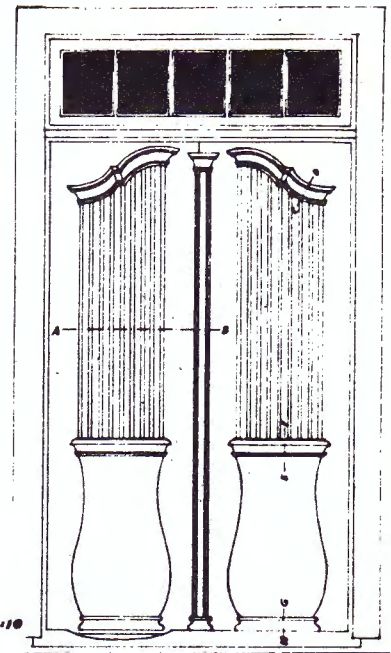
Som nevnt tidligere, hadde huset inngang gjennom forstuen. Døren hadde vært festet i kraftige beitskier som også fungerte som anslag for dørens sider. I overkant var det hugget ut for anslag direkte i veggstokken. På innsiden var veggtøm-

DØR I KJØKKEN 1:10

VINDU I KJØKKEN 1:10
Detalj fra 18. Bl. 4

INGANGSDØR 1:10
Detalj fra 18. Bl. 4

Bygningsdetaljer fra ombygningene på 1700-tallet. Skapet må være fra den første ombygningen omkring 1760-80. S. 18. Kjøkkendøren, vinduet og hoveddøren kom til ved ombygging kort tid før 1800. Munkestua på Norderhov prestegård har en tilsvarende hoveddør. Oppmålt av Jens Dunker i 1925. Riksantikvarens arkiv.

meret avteljet fram mot beitskia og senere blankslitt etter mange års bruk.

På et senere tidspunkt, trolig ut på 1700-tallet, ble inngangen flyttet til stuen, og 1. etasje fikk derved den akershusiske grunnplan (7). Denne planløsningen er kjent fra et stykke ut på 1700-tallet. Den nye døren fikk ordinær dørkarm, elegant utført med karnissprofil og malt grønnlig blå med tjære som bindemiddel.

De eldste dørene som ble funnet i huset var to labankdører, fint utformet med karnissprofiler på labankene og kunstferdige gangjern. Den ene døren hadde fortsatt i behold enkel rokokkomarmorering med palmer. Dørene kan være opprinnelige, men sto nå sekundært plassert. Blyinnfattede glass i trerammer var den første form for vinduer. Disse var uoppnåelig for de fleste på 1600-tallet, og derfor forbeholdt de velstående. Jeg vil tro at Vestern har hatt vinduer allerede fra oppførelsen. Vinduene må ha stått på steder hvor nye og større vinduer senere var satt inn. De eldste spor etter åpninger som ble funnet, svarer godt overens med den tradisjonelle formen på blyinnfattede barokkvinduer.

Det ble ikke funnet spor etter innvendig maling fra den første tiden, hverken i 1. eller 2. etasje. Det ble derfor en stor overraskelse å komme opp på loftet! I gavlveggene var nemlig flere eldre veggstokker fra de øverste omfar av 2. etasje (som ble skiftet ut ved forlengelsen av huset på 1700-tallet) brukt på nytt. Noen av disse hadde rester etter frodig kroting, livlige og varierte mønstre som hadde lite til felles med rankedekoren vi ellers kjenner fra 1600-tallet. Krotingen var i sort og hvitt, eventuelt også gråtoner. Mønster og form var fortsatt godt synlig på tross av et par hundre års stemoderlig plassering på et utett loft. Jeg antar at krotingen hører til husets første tid omkring 1600, og er nok et eksempel på at Vestern skulle vært tatt vare på for ettertiden.

Modernisering for 200 år siden

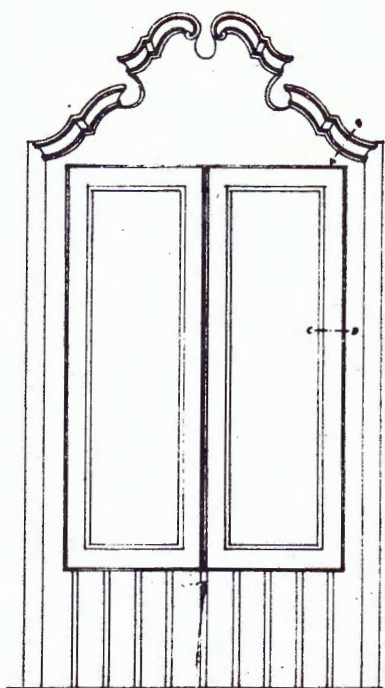
De fleste eldre detaljer i interiørene på Vestern hadde preg av to moderniseringer. Den første i gjennomført rokokkostil kan være utført 1760-1780. Dernest ble huset igjen rustet opp omkring 1780-1800. Denne gang i ny klassisk drakt — Louis Seize-

stil. Enkelte trekk av rokokko hang igjen. Vi skal følge husets hamskifte i siste halvdel av 1700-tallet.

Huset på Vestern hadde nok vært vanskelig å gjennomgående forgang. Fra flere hold har jeg fått opplyst at denne forgangen hadde fungert som portrom med trasé for hovedveien gjennom huset. Hvis dette er korrekt, blir det vanskelig å plassere trappen opp til 2. etasje. Før huset brente ned, lå trappen i et tilbygg i forlengelsen av forgangen, oppført i sveitserstilperioden.

Annen etasje på bygningen må ha vært i dårlig forfatning. Flere omfar ble erstattet med nytt tømmer før et nytt tak ble lagt over hele huset. Som tidligere nevnt, ble en del av de gamle materialene brukt på nytt ved ombyggingen, både veggstokker og taktro.

Nye vinduer ble satt inn — 2 rammer med 8 glass i hvert vindu. Denne gang ble sprossene laget av tre og fint profilerte. Vinduene var høyere enn de gamle blyvinduene. Inngangsdøren ble på samme tid flyttet fra stuen til portrommet.

SKAP I KJØRREEN M. 1110
Detalj av Bl. 4

Innvendig ble rommene i 1. etasje og ett soverom i 2. etasje panelt for første gang med bredt vekselpanel hvor overliggeren hadde en bred buet profil. I stuen ble det montert et skap med nydelig profilert overstykke. En bevart en-speilsdør skriver seg også fra denne perioden. Fargene som ble brukt var bl.a. rødt og guloker. Himlingene i 1. etasje ble hvite med friske, røde bjelker. Louis Seize-stilen brøt med rokokkoens utbroderte flater. Nå skulle huset preges av orden, renhet og symmetri, geometriske motiver og klassiske forbilder.

Vesterns byggeperioder hadde satt sitt preg på fasaden. For å skape en helhet og samtidig dekke over eventuelle skavanker i den gamle bygningen, ble hele huset rappet utvendig. Dermed skapte man en illusjon av murhus, en billig måte å høyne husets status på. Murhus var jo det uoppnåelige mål for datidens byggherrer. Husets laftekasser ble utformet med 3/4-søyler eller pilastre, og bygningen fikk derved et stramt og enkelt preg. Kortveggen mot syd fikk brystpanel under vinduene utvendig. Også her var murhuset forbildet, idet panelet ble utført av tre i kvaderimitasjon (steinimitasjon).

Ny tofløyet hoveddør med trekk både fra rokokko- og Louis Seize-stil ble satt inn. Flere vinduer ble skiftet ut og forsynt med listverk i den nye stil.

Innvendig ble det gjort lite. Ny dør mellom stuen og forstuen kom på plass. I 2. etasje ble det siste soverommet delt i to og panelt med rupanell, også dette en murimitasjon.

Siden forrige byggeperiode hadde fargeholdningen skiftet. Nå dominerte blågrønne farger. Det minste av de nyinnredede soverom ble malt i sjøgrønt med en gyldenbrun meanderbord oppunder himlingen.

Med unntak av noen få sveitserstildetaljer gikk hovedbygningen på Vestern uberørt gjennom de neste 150 år. De senere tiårs behov for pregløshet og uinspirerte flater fikk lov til å dekke til det gamle, og det måtte en brann til for å avdekke det vakre interiøret.

Byggherrene

Hvem var byggherren som reiste dette praktfulle våningshuset omkring 1600, og hvem sto ansvarlig for det "nye" Vestern i siste halvdel av 1700-årene? La oss sammenholde nyervervede kunnskaper fra bygningshistorien med det kildene har å fortelle.

Sagbruksnæringen på Ringerike ble fra 1620-årene og utover en viktig økonomisk faktor i bondesamfunnet (8). En stadig mer omfattende bjelke- og bordproduksjon ga store inntekter som indirekte kom hele samfunnet til gode. Fram mot midten av 1600-tallet tok byborgerne i Christiania og på Bragernes over de fleste sagene, og det var kun en håndfull bønder som deltok i dette hasardiøse spillet hvor innsatsen var stor, men hvor utbyttet også kunne bli betydelig. Det er naturlig å se om det er forbindelse mellom dette miljøet og oppførelsen av Vestern.

En av de få bøndene som drev sagbruksvirksomhet i konkurranse med byborgerne var Fredrik Olsen Vestern (Holst). Han tok aktiv del i sagbrukseventyret fra 1668 og ut dette århundre. Han bodde på Ves-

tern og var gift med Inger, datter av sagbrukseier Knud Knudsen. Fredriks fortid er ikke kjent, med det er antatt at han var innflytter fra byen (Bragernes eller Christiania??). Det ser ut til at Fredrik giftet seg til noen av sine sagrettigheter, men han har neppe kommet tomhendt til denne krevende virksomhet (9).

Fredrik Olsen Vestern har hatt posisjon og økonomi til å reise stashuset på Vestern, men jeg tviler på at Vestern først ble reist omkring 1670. Den nevnte romdekoren kan kanskje tilskrives ham, men husets byggherre må vi nok søke tidligere i århundret. Før Fredriks tid var Vestern enkesete for Norderhov-presten, og det er neppe i denne sammenheng huset ble reist. Tidligere eiere kjenner vi ikke, men det ser ut til at Vestern gjennom hele første del av 1600-tallet har vært eid av kirken. I så fall må vi også regne med den mulighet at huset er blitt tilflyttet Vestern fra et annet sted på Ringerike. Dermed vil både Fredrik O. Vestern og senere presten Jonas Ramus komme inn i bildet som mulige oppdragsgivere, men husets egentlige byggherre forblir ukjent for oss.

Ansvarlig for den første ombyggingen på 1700-tallet var nok Lars Jensen Sætrang som i 1736 giftet seg med enken Inger Marie Fredriksdatter Western på gården. Sætrang var tydeligvis en driftig kar. Han kjøpte opp den privateide delen av gården i 1746 og fortsatte som leilending under kirken på den øvrige gårdspart til sin død i 1785.

Etter Lars Sætrangs død overtok hans annen hustru Gunhild Gundersdatter Western. Hun solgte i 1792 til svigersønnen Samuel Jensen Øren. Han og kona Inger Larsdatter satt med gården til 1830-årene og har nok fortsatt moderniseringen av Vestern i Louis Seize-stil kort etter overtagelsen.

I dag er det gamle Vestern borte og Ringerike et kulturminne fattigere.

Henvisninger:

1. 1600-tallets ovale lafteform er vanligvis avsmalende mot endene. Den rette formen laftehodene hadde på Vestern var vanlig i middelalderen. Jutulbua på Oraug ved Askim har tilsvarende lafteform. Arkitekt Arne Berg har datert dette huset til ca. 1600, til tross for årstallet 1663 som er risset inn på en stokk øverst i mellomveggen. Som på Vestern, har også Jutulbua laftehals i øvre del av stokken og med tilnærmet likt snitt.
2. Einar Sørensen: "Sensasjon på Fiskum gård", Bevar' Meg Vel nr. 3/82, organ for Buskerud avdeling av Fortidsminneforeningen. Videre kan påpekes at laftearbeidet på Vestern er meget likt Søndre Selvig i Hurum, som er datert til middelalder. Jeg vil imidlertid ikke utelukke at også Selvig er bygget omkring 1600.
3. Hilmar Stigum antyder omkring 1650, Trond Gjerdi 1600-årene.
4. I 1665 var sekskantlaftet nådd helt opp til Nore i Numedal hvor laftet på Nordre Sporan fikk denne utforming. Dalene lå vanligvis betydelig etter flatbygdene når nye ting ble tatt opp.
5. Det har vært vanlig å regne nordre fløy på Norderhov prestegård som den eldste, men dette er neppe riktig. Prestegården består av tre fløyer, alle svært ulike i form og planløsning. Den søndre del har toromsplan og andre bygningstrekk som plasserer den i samme gruppe som Vestern. Med utgangspunkt i den sekskantede lafteformen, er det naturlig å antyde at søndre del er reist i siste halvdel av 1600-tallet eller tidlig på 1700-tallet (men før 1716). Rått avhugne laftehoder mot nord tyder på at huset er bygget inntil et eldre hus som senere er fjernet. En kjeller ligger i grensen mellom bygningskroppene og kan tyde på at det eldre huset ble kortet inn da søndre del ble reist. Her er også eldre gulvlag som kan være en rest fra tidligere hus på tomten. Nordre del har erstattet det som var tilbake av det eldste huset. Bygningen har svakt sekskantlaft og en 4-romsplan som hører hjemme i første halvdel av 1700-tallet. Også dette huset har rått tilhugne laftehoder mot søndre del og er reist som et supplement til denne.
6. Roar Hauglid antyder midten av 1600-årene (Fortidsminneforeningens årbok 1951/52, side 88). Gisle Midtun og Halvor Vreim mener omkring 1600. Haddelens våningshus på Fiskum ble bygget med peis omkring 1615.
7. Eilert Sundt lanserte begrepet "akershusisk plan" om stuebygninger med to- eller tre-romsplan hvor inngangsdøren førte direkte inn i stuerommet. Hustypen er utbredt over det meste av Østlandet (Eilert Sundt: "Om bygnings-skikker på Landet i Norge", 1862). Søre Høimyr i Flesberg er såvidt vites den eldste daterte bygning med dør direkte inn i stuen i vårt distrikt, oppført 1731. Vi må imidlertid anta at romplanen har vært brukt i byene lenge før dette tidspunkt.
8. Andreas Ropeid: "Hønefoss", b. 1, 1952.
9. Lagesen: "Ringerikske Slekt", b. 2, s. 249 ff, 1930, og "Tidskrift for Genealogi", b. 2, s. 292.

200-års jubileum på Gammel- klokkergården Hunstad

I mai ble det feiret et jubileum på Hunstad gård, til minne om han som grunnla den første faste skole i Hole: Haagen Hurum. 200-300 mennesker var til stede på den vakre gården hvor alt er tatt vare på med stor pietet. Hole ungdomsforenings kor sang under ledelse av Nils Johannessen, oldebarn til gammelklokkeren og lærer og kirkesanger som ham. F. Hildisch, gårdens eier, berettet om foregangsmanden Haagen Hurum, her var utstillinger av skolesaker, protokoller m.v. og av gamle redskaper og husgråd. Dessuten var det raus kaffeservering til alle de mange gjestene.

"Kong Olavs heimkomst"

historisk spill på Bønsnes

GUDBRAND HVATTUM

Nonner og munke i stille tog — det er Hole kirkekor som synger de gamle hymner. Folk fra hele "Ringeriket" var kommet til Olavsspillet på Bønsnes.

I forbindelse med kulturdagene i sommer ønsket Hole kulturstyre et historisk innslag på Bønsnes. Hole kirkekor ble spurt om de kunne arrangere noe slikt og koret tok imot utfordringen. Undertegnede ble valgt som koordinator og pådriver. Hva slags form skulle så et eventuelt historisk spill ha? Koret ble stilt helt fritt her. Det var nærliggende å tenke at når Bønsnes med sin gamle kirke og med sine rike historiske tradisjoner var valgt som spillested, måtte en også finne historiske hendinger som en mener faktisk har funnet sted på Bønsnes. Og da kom selveste Snorre Sturlason oss til hjelp. Ifølge Snorre bodde kong Sigurd Syr på Bønsnes sammen med sin dronning Åsta. Dronning Åsta hadde vært gift tidligere som vi vet, med vestfoldkongen Harald Grenske og hun hadde med han sønnen Olav, senere Olav den hellige. Harald Grenske døde da Olav var ganske liten og så ble Åsta altså gift med småkongen Sigurd Syr. Sammen hadde de fem barn.

Olav, Olav Digre som han også ble kalt, dro tidlig ut på vikingferd og skaffet seg både kongsnavn og gull og heder. En kan derfor skjønne at det var ei storhending når det kom ilbud til dronning Åsta og kong Sigurd at nå var Olav kommet hjem fra hærferd og ville gjeste Åsta, mor si' og stefaren Sigurd.

Snorre forteller vakkert om livet på kongsgarden og om alt det oppstusset det ble da meldingen om det viktige besøket kom. Her hadde en stoff til et historisk spill, mente vi. Hovedmanusforfatter var altså Snorre, men i tillegg var vi så heldige at vår lokale Ringeriksdikter Elling M. Solheim har diktet om nettopp dette i sin "Kong Olavs heimkomst". Da vi gjerne ville ha med de mer alvorlige politiske drøftingene som også fant sted i forbindelse med besøket, laget kormedlem Otto Øvrevik en passende tekst på det. Undertegnede satte det hele sammen, og så hadde vi altså selve spillet.

Nå hadde vi spillested og manus, men likevel var vi bare et lite stykke

på veg. Vi måtte ha en scene og vi måtte ha drakter og utstyr av forskjellige slag.

Fra tidligere hadde vi nærmere 30 munke- og nonnedrakter som ble

Thorleif Raaen som Olav Digre. Frithjof Rudstaden var mester for draktene. Thor Nøsterud hadde smidd sverdet.

Berit Skaug som dronning Aasta.

brukt i forbindelse med kirkekorets historiske innslag på Storøya sommeren 1984. Eneansvarlig for disse draktene var kormedlem Fritjof Rustaden. Han ble straks svært engasjert i å lage drakter til spillet og tross travle gjøremål på forskjellige andre områder, komponerte han, klippet til og til dels sydde han nærmere 50 drakter når vi tar med fjorårets produkt.

Et hovedprinsipp ved opplegget vårt var at vi ville at flest mulig holeværing skulle være med som aktører i spillet og også være med å lage det

utstyret som vi trengte til spillet. Vi ville også lage utstyret av en slik kvalitet at vi kunne bruke det ved senere spill.

Ved siden av draktene var det bokstavelig talt et jordnært problem, vi måtte ha sko til aktørene våre. Vår lokale skomaker Anton Vie i Sundvollen tok på seg den jobben og laget 9 par utmerkete vikingsko, inspirert av skomodeller fra Osebergfunnet.

Våpen måtte vi også ha. Her kom vår lokale smed og altnuligmann Tor Nøsterud oss til hjelp. Han smidde et praktsverd, spesielt tilegnet hellige Olav. Håndtaket fremstiller både vikingskip og riss av Bønsnes kirke og dronning Ragnhilds tre. Med dette sverdet i hendene ville nok hellige Olav vært bedre rustet i slaget på Stiklestad, mener Nøsterud. Sverdet er smidd med stor faglig dyktighet, men også med ekte kjærlighet til bygda og dens gamle historie.

Høgsetet var en viktig del av vikingeskålens inventar. Det måtte vi også ha med. Men hvordan så et slikt høgsete ut? Ingen visste det. Selv på historisk museum i Oslo var de usikre. Men med god hjelp fra treskjærermester Friedstrøm ved viking skipshuset på Bygdøy, fikk vi en modell å arbeide etter. Og arbeidet, det var det tre lokale treskjærere

som skulle gjøre — Olav Tvergrov som var selve hovedarkitekten, Sigurd Berg og Eilev Øynebråten. Mange timer ble brukt ved treskjærerenbenken av disse tre karene, men så ble også resultatet en sitteplass som er en konge verdig.

Ved storbesøk var det vanlig å "tjeldde" vegger og benker, d.v.s. de hengte tepper på veggene og dekket til benkene. Dette måtte jo også vi gjøre. Berit Skaug (dronning Åsta), lærer på Røyse skole, laget sammen med seks elever et nydelig billedteppe med motivet Ragnhilds drøm, symbolet på Haraldættens makt og utbredelse.

Saave Skaar, også holeværing, laget tepper til benker og høgsete som passet sammen med billedteppet. Et hestedekken ble også laget av henne.

Men scenen er ikke nevnt. Vi ville ha en skikkelig scene med påstående skåle. Den ble laget av kormedlemmene og støttespillere på dugnad. Her var vi så heldige å ha en vaskeekte scenograf, Christian Egemar, bosatt like i nærheten av Bønsnes. Han var oss til stor hjelp, både ved utforming av scene og utstyr og hjalp oss også med instruksjon. Men selve den tekniske scenekonstruksjonen var det kommunens snekker, Svein Vestereng som hjalp oss med.

Forts. s. 45

En vikingeskål var reist og høgsetet hadde de hentet modell til i Vikingskipshuset på Bygdøy. Skoleelever hadde sydd refil'en bak høgsetet.

Eyvind Fjeld Halvorsen

Diplomer som kilder til Ringerikes historie i middelalderen

I Fra omkring 1300 til omkring 1500 eller enda litt lenger er *diplomer* hovedkilden til kunnskap om det som foregikk på Ringerike i den perioden. *Diplom* er den betegnelse vi nå pleier å bruke om kortere dokumenter, utstedt av konger, embetsmenn eller privatpersoner, i form av kunngjøringer, åpne brev. I middelalderen ble slike dokumenter oftest skrevet på skinn (pergament), og det er heldig, for skinn bevares lettere enn papir. Det aller meste av det som er bevart av norske diplomer fra middelalderen er utgitt i det store verket *Diplomatarium Norvegicum*, som begynte å utkomme i 1847, og som ennå ikke er avsluttet. Bind 21 kom i årene 1970-76, og neste bind er i arbeid. Planen er å trykke alle norske brev og aktstykker fram til ca. 1570. Diplomene er av mange slag, og svært mye i de 21 bindene har mer rikshistorisk enn lokalhistorisk interesse, men det er nok igjen for lokalhistorisk interesserte å glede seg over.

Utgivelsesmåten er ikke særlig brukervennlig; i første bind ble det, naturlig nok, tatt med brev fra alle tider, i kronologisk orden, for å gi leserne en smak av hva for skatter som lå gjemt i arkivene. Men slik fortsatte utgiverne bind for bind, de begynner hvert stykke med aktstykker og brev fra 1200-tallet (eller eldre) og fortsetter fram til ca. 1570. For brukerne hadde det nok vært bedre om de hadde tatt for seg arkiv for arkiv, dokumentering for dokumentering, for slik det nå er må brukerne ofte lete etter brev som hører sammen i forskjellige bind.

De som arbeider med lokalhistorie, kan i stor utstrekning bruke Oluf Ryghs store verk *Norske Gaardnavne* som register, for så sant en gård

er nevnt i middelalderlige dokumenter, er navneformen tatt med i dette verket. *Buskerudbindet* av *Norske Gaardnavne* ble utgitt av Hjalmar Falk i 1909, og dermed er selvsagt de brevene som først ble utgitt i bind 21 av *Diplomatarium Norvegicum* (heretter forkortet DN) ikke kommet med.

De diplomene som eksisterer i dag, er for det aller meste bevart i offentlige arkiver. Det gjelder ikke bare dokumenter utstedt av offentlige institusjoner, men også en hel del skjøter og vitnebrev som opprinnelig var private. Mange av disse skjøtene kom inn i offentlige arkiver alt i middelalderen, og det er nok en viktig grunn til at de er bevart. Skjøter og vitnebrev var hjemmelsdokumenter for eierne, og når så gårder og gårdsparter ble gitt til eller kjøpt av en kirkelig institusjon, fulgte naturligvis hjemmelsdokumentene med. De kirkelige institusjonene var velorganiserte og alle prester var selvsagt lese- og skrivekyndige. Dermed ble brevene tatt skikkelig vare på, ofte i steinhus. Spesielt de brevene som hørte til sentralkirkelige institusjoner ble skikkelig bevart. Det var nok ofte mer tvilsomt med brev som bygdeprestene hadde ansvar for.

Da reformasjonen kom, ble deler av kirkegodset konfiskert og hjemmelsbrevene havnet i sentraladministrasjonens arkiver, men mye gikk nok også tapt i overgangsperioden. En del av det gamle kirkegodset ble brukt til avlønning av embetsmenn, f.eks. biskoper og medlemmer av domkapitlene, og hjemmelsbrev for slikt gods ble bevart i bispedømmets arkiv (stiftskistene). Fra disse arkivene kom brevene ved utlån til *Den Arnamagnæanske Samling* i København omkring år 1700, og der lå de til de ble deponert i Riksarkivet i

Oslo. I løpet av 1700- og 1800-tallet kom det også inn til arkivene en hel del diplomer som hadde vært i privat eie, og det hender fremdeles at det kommer inn skinnbrev som gaver til offentlige arkiver. Enkelte ganger har diplomer vært sendt inn til avskrift og returnert til eieren. Det er naturligvis svært så lett å skjønne at eierne gjerne vil beholde slike saker, men så lurt er det ikke, for ofte viser det seg at arvinger ikke interesserer seg for eller ikke vet om verdien av skinnbrevene, og så blir de kassert. Det viste seg da bind 21 av DN skulle utgis, at Riksarkivet hadde avskrifter av en hel del brev som skulle være med. Utgiverne ville helst kontrollere avskriftene og fotografere dem, og det ble gjort undersøkelser for å få tak i originalbrevene. Men svært ofte var det ikke mulig å oppspore dem. Så den som har et slikt brev bør helst forære det til et offentlig arkiv, og i alle fall sørge for å få det fotografert.

I *Diplomatariet* er det nå trykt omkring 100 diplomer fra før 1500 som har noe med Ringerike å gjøre. Det er ikke helt lett å gi et nøyaktig tall, fordi en del dokumenter bare så vidt omtaler Ringerike. Grovt sett kan diplomene deles inn i tre grupper:

- A. Dokumenter som er skrevet på Ringerike.
- B. Dokumenter som angår personer eller jordgods på Ringerike, men er skrevet utenfor distriktet.
- C. Dokumenter som bare så vidt nevner Ringerike, men også gjelder andre distrikter.

Det er den siste gruppen det er vanskelig å avgrense, for særlig i slutten av middelalderen forekommer det kongebrev og kunngjøringer som gjelder hele landet, og dermed også Ringerike, uten at navnet er nevnt. De fleste diplomene er heldigvis ori-

ginaler, noen er avskrifter fra middelalderen, *vidisser*, dvs. bevitnede og dermed rettsgyldige avskrifter. De er stort sett svært gode kilder. Verre er det med avskrifter fra 1500- og 1600-tallet. De er ofte utført av folk som ikke forstod det gamle språket så godt, og som av og til kan ha hatt vanskeligheter med å lese gammel skrift. Slike avskrifter må brukes med forsiktighet, og en må dessuten være på vakt mot forfalskninger, som det finnes en del av.

Av noen diplomer er det bare bevart utdrag eller innholdsfortegnelser, eller bare løslig omtale f.eks. i tingbøker fra seinere tid.

Den største samlingen av registre over diplomer som nå ikke lenger eksisterer er det såkalte Akershusregisteret av 1622. Ved reformasjonen ble klostrene i Norge avskaffet og deres gods ble lagt under kronen. Hjemmelsbrev som hadde ligget i arkivene til Hovedøya og Nonneseter klostre ved Oslo og Verne kloster i Østfold ble samlet på Akershus, og disse brevene (det var over 2000 av dem) ble registrert i 1622. Det ble angitt når de var skrevet og hva innholdet var. Men opplysningene er svært korte og ufullstendige, og navnene ofte svært forvansket. De aller fleste brevene er seinere forsvunnet, og det er et stort tap. Det fantes bl.a. flere brev om Vaker, om Setrang, Egge, Semmen o. fl. i kistene på Akershus.

II

De omkring 100 Ringeriksdiplomene fra før 1500 fordeler seg noenlunde jevnt over tidsrommet fra 1291 til 1500, med omkring 25 brev på hver femtiårsperiode.

24 av diplomene er skrevet i den første perioden, før den store Mannedauden vinteren 1349-50. De hører altså hjemme i det vi pleier å kalle den gammelnorske tiden, før den voldsomme økonomiske og dermed også politiske nedgangen i slutten av middelalderen. Siden det er de eneste kildene vi har som virkelig gir oss små glimt av lokalsamfunnet i denne tiden, må vi prøve å få så

mye ut av dem som mulig. For med det store folketapet ved pesten i 1349 og seinere pester, må vi kunne regne med at det skjedde betydelige forandringer i livet på bygdene, og det kan være interessant å finne ut hvordan livet artet seg før denne nedgangen satte inn.

Nå gir ikke diplomene direkte de opplysningene historikerne gjerne vil ha, for de som skrev var opptatt av det de gjorde og ikke av samfunnsproblemer eller historie. Men noe nytte kan vi ha av andre kilder også, først og fremst av lovene. På 1300-tallet gjaldt Magnus Håkonssons (Lagabøters) Landslov, et stort og moderne lovverk for hele landet, som er laget for det samfunnet kongesagaene for 1200-tallet gir oss et bilde av. Men ikke alle lokale avvik kan komme fram i et slikt lovverk for et helt land. Den gamle loven for opplandene, Eidsivatingsloven, som gjaldt på Ringerike før Magnus Lagabøters tid, er dessverre for størstparten gått tapt. Bare kristenretten, som gjelder de kirkelige forhold er bevart. Den gir en oversikt over samfunnet slik det var den gang denne loven ble vedtatt, sannsynligvis en gang på 1000-tallet, og det kan være nyttig å sammenligne det samfunnet kristenretten beskriver med det samfunnsbildet vi kan få tak i gjennom diplomene.

Kristenretten går for det første ut fra at den normale samfunnsborger er *bonden*. Over ham i stand står bare lensmannen, under ham står løysinger, frigivne og træler. I reglene om *legrkaup*, betaling for begravelse og gravsted, står det at for lendmann, hans kone og barn skal det betales 12 alen vadmél, for lendmannens barn over 40 år og haulder med deres koner og barn 7 alen, for løysings sønn 4 alen, for løysing 3 alen, for ufri og for træl en veid pening. Hauld er altså betegnelsen på en helt fri bonde, og det er tydeligvis mange steg mellom en bortimot rettsløs træl og løysings sønn, siste ledd før overgang til helt fri mann.

Kristenretten omtaler også forskjel-

lige typer bønder i en annen sammenheng. Det forutsettes at alle frie menn har samme plikter når det gjelder å overholde religionens bud om faste og helg. Men det omtales også nyrydningmenn som bor langt unna bygda, så loven er tydeligvis skapt i en tid da nyrydning av jord i stor stil også i avsides strøk, gikk for seg. Disse rydningsmennene var frie bønder, men det er jo ikke dermed sagt at de ble akseptert som likeverdige av huldene på de gamle gårderne.

I kongesagaene blir træler fremdeles av og til omtalt på 1100-tallet, men på 1200-tallet er det slutt, og Magnus Lagabøters lover nevner ikke træler eller frigiving, så det var vel da ikke lenger noe problem. Men om trælene etter loven var blitt frie mennesker med fullt ansvar for sine handlinger etter loven, er det ikke derfor sagt at de stod helt fritt i lokalsamfunnet, i bygda, overfor etterkommerne etter dem som hadde gitt dem fri. Det er en kjent sak at tradisjonelle holdninger kan bestemme forholdet mellom mennesker hva enn lovene sier. I skattereglene for Ringerike, slik de er fastsatt i Håkon V's retterbot fra 1297, blir det regnet med to skatteklasser, hver bonde skal gi 4 ertoger og hver einvirke 2 ertoger. Altså regnes det med to slags bønder, med forskjellig skatteevne.

Av dette må vi kunne slutte at samfunnet slik det var ved begynnelsen av 1300-årene hadde forandret seg en god del siden kristenretten ble gitt bortimot 300 år tidligere. Fra stedsnavnstudier og arkeologi vet vi at det har foregått en betydelig nyrydning i Østlandsbygdene i disse 300 årene, og fra Magnus Lagabøters landlov vet vi at mange bønder var leilendinger.

Med utgangspunkt i lovtekstene venter vi da å finne et annet bondesamfunn i en typisk jordbruksbygd som Ringerike enn det Eidsivatingslovens kristenrett skildrer, et samfunn uten træler og løysinger, men med storbønder og småbønder, selveiere, større jordeiere og stormenn

(lendmenn) på den ene siden og leilendinger, nyrydningsmenn og frie arbeidsfolk på den andre siden.

III

Av de 24 eldste diplomene er de fleste isolerte brev som ikke har sammenheng med andre diplomer, men fire diplomer gjelder "Nedregården Mo på Røyse" og tre (pluss ett til fra 1389) gjelder Øvre (Nordre) Vesteren i Haug.

Det eldste bevarte diplommet vi har som omtaler en gård på Ringerike er datert Jarlsøy (Jersøy) ved Tønsberg 16. mars 1291. Det er utgitt i DN, bind 2 nr. 29, og nå også med fotografi av originalen og oversettelse i Corpus Codicum Norvegicorum Medii Aevi, folio serie bind 2 "Norske diplomer til og med år 1300" (Oslo 1960). I oversettelse lyder det:

Til alle de menn som hører dette brev sender Ogmund Toraldesson, prest ved Lavranskirken i Tønsberg, Guds og sin hilsen. Fordi enhver er den mest skyldig etter sin evne som han har fått mest av, og (fordi) jeg erkjenner at min herre Andres, biskop i Oslo og min herre Eivind, biskop etter ham, har gjort meg mest godt, skjønt uverdigg, (ved å la meg nyte godt) av godset til den hellige Hallvards kirke i Oslo, så vil jeg at alle menn skal vite at jeg gir, frisk og rask, til den hellige Hallvards domkirke i Oslo, til evig eiendom, to halvfemte spans hefseldebol og to øresbol i den gården som heter Ulleren på Røyse på Ringerike. Og jeg erklærer den avhendt fra meg fra denne dag, på alle måter, og under domkirken, slik at dens forstandere fra nå av skal ha den og bestemme over den slik Gud lærer å gjøre.

Og til merke på at jeg gav denne gaven frisk og rask, og at den skal bli under domkirken, satte nå hr. Eivind biskop sitt segl under dette brev, og sira Geirlaug og sira Helge og sira Torkel, korsbrødre, sine segl, og jeg mitt segl. Disse andre menn var til stede ved denne overdragelse: Sigurd kapellan, sira Lodve, sira Ambe, prester, Guttorm på Tom, Rolv lange, Håvard lang, og flere andre gode menn. Utstedt ved Jarlsøy Anno Domini 1291, 16. mars.

Bakpå, med seinere hånd: Om Ulleren på Røyse på Ringerike.

Om Lavranskirken, den viktigste kirken i Tønsberg, står det i biskop Øysteins jordebok for Oslo bispedømme fra omkring 1400, at den før Mannedauden hadde vært *kollegiatkirke*. Det hadde vært et kollegium på fire prester knyttet til den, og det lå mye jordgods til både kirken, prestene og flere prebender og altere. Men nå var det bare en prest der, pga. nedgang i inntektene og prestemangel.

Ogmund har vært en av disse prestene i velmaktstiden før Mannedauden, og han har tydeligvis vært en velstående mann siden han gir jordegods til Hallvardskirken i Oslo. Han sitter altså som prest i Tønsberg, og eier jord på Ringerike, som han inntil nå har fått inntekter av. Noe mer enn det som står i brevet vet vi ikke om ham, men vi forstår at han er en representant for den delen av bøndene som eide mer jord enn de brukte selv, de mindre gods-eiere. Det var denne klassen av bønder som sendte sine sønner til hoffet for at de skulle bli hirdemann, eller skaffet dem utdannelse så de kunne bli knyttet til de store kirkelige institusjonene som ved siden av sine kirkelige plikter også deltok i administrasjonen av landet. Det må ha vært mange av dem på denne tiden. De utgjør den klassen som omtales som kongens håndgangne menn i Kongespeilet og i lovene, og de dannet ryggraden i det norske kongedømmet på 1200-tallet. Forutsetningen for at de kunne delta i administrasjonen, være ved hirden, la sine sønner ta arbeid hos sysselmenn og andre embetsmenn, var at de hadde så pass gode inntekter av sitt jordegods at de ikke trengte hjelp av sønnene til å drive gården. Den gårdsparten Ogmund gir til Hallvardskirken var ikke en bestemt del av gårdens jord, men en bestemt del av den landskyld som skulle betales av hele gården. Men vi får ikke vite hvor stor landskyld som ble betalt for hele Ulleren, så vi vet derfor ikke hvor stor del Ogmund ga til kirken. Gårdparten ligger ikke lenner under Hallvardskirken etter den

omtalte jordboka fra omkring 1400, så den er vel makeskiftet bort. I 1456 var Ulleren adelsgods, med to skippund korn i landsskyld, og like så først på 1600-tallet.

IV

Det finnes flere eksempler i diplommaterialet på at folk utenbygds eide gods på Ringerike. Det var giftemålspolitikken hos jordeiende bønder og de strenge reglene som forbød giftermål med til og med temmelig fjerne slektninger, som gjorde at jordegods havnet i hendene på folk utenfor bygda. Blant de bevarte diplomene er det eksempler på slike utenbygds ekteskap i et brev utstedt av Ogmund på Hundstad og hans kone Gunna 17. november 1340. De kunngjør at Gunna gir sin datter Sigrid 3 øresbol i en gård på Modum i giftingsgods, med samtykke av Ogmund og av sin bror Kolbjørn på Darbu, på Eiker. Gunna var vel altså født på Eiker (DN X nr. 41).

I et diplom datert 7. mai 1329 får vi innblikk i formuesforholdene i en annen ætt (DN XI nr. 14). Diplomet er dessverre bare bevart i kopi fra omkring 1600 fra gårdsarkivet på Gulsvik, og er derfra kommet til Riksarkivet. Det er utstedt av "Arne presten vicarius. anunder Hoffue og Alff a Vee" som forteller at de vurderte den arven som skulle tilfalle Eiliv Gunnarsson etter hans datter Sigrid, fra "Torger a Vappin", til vel 24 forngilde merker. Og Eiliv fikk ½ markebol i Berg og "Rustadh" i Bergsmarka som sikkerhet til Torgeir skaffet ham annet jamngodt gods "her på Ringerike". Dessuten inngikk litt jordegods i Hallingdal i avtalen. Det er ikke tale om store eiendommen her, men likevel er altså godset spredd rundt i flere bygder. Dessverre har ikke avskriveren skjønt navnene helt. I originalbrevet har det nok stått at vurderingsmennene var *Arne prestr vicarius a Nierderhofue ok Alfr a Ve* eller noe slikt, dvs. "Arne prest, vicarius (hjelpereprest) på Norderhov og Alv på Ve". Sigrid, som må være død barnløs

siden faren arver henne, har vel vært gift med Torgeir på *Uppin*, dvs. Oppen. Men det interessante ved brevet er at vi her får se et arveskifte blant vanlige, velstående bønder, mens det meste vi ellers har av slikt gjelder folk med atskillig større eiendommer.

V

De bøndene vi her har omtalt, svarer alle til de *hauldene* som er regnet for de virkelige bønder i kristenretten. Av *lendmenn*, de virkelige stormennene i kongesagaene, var det neppe noensinne mange, selv om vi kjenner noen fra sagaene som hørte til på Ringerike. Det var så vidt vi vet ingen lendmenn, eller *baroner* som de het fra 1270-årene, på Ringerike etter 1300. Men det nest eldste bevarte brevet gjelder gods som har tilhørt en lendmannsøtt, Tanbergmennene. Brevet er et kongebrev fra Håkon V, utstedt i Bergen 13. desember 1304. Jeg har skrevet om det i "Ringerike" for 1967-68, og der står det også en oversettelse av det. Kort sagt går det ut på at kongen overdrar det godset som før hadde ligget til Tanbergmennenes kapell til et alter han vil opprette i Mariakirken, det kongelige kapell i Oslo. Grunnen til overføringen er at kapellet var forfallent, og siden den siste av Tanbergmennene var død i 1290 som fredløs og godset hans beslaglagt, var det bare rimelig at kongen ordnet med en slik overføring. Dessverre fins det ikke brev eller jordebøker om gods som tilhørte Tanbergmennene eller andre lendmannsøtter. Vi vet bare fra seinere kilder at det fantes gårder på Ringerike som på 1400-tallet hørte til det jordegodset som ætter på Tom i Østfold, Manvik i Vestfold og Nesøya i Asker hadde eid eller fremdeles eide. Ingen av de norske stormennene vi kjenner fra 1300-tallet er nevnt som parter eller deltakere i de forretninger eller avtaler som diplomene fra før 1350 forteller om.

VI

Derimot kan det tredje eldste brevet som er bevart, fortelle noe om småbøndene på Ringerike på denne tiden. Dette diplommet er skrevet i Oslo 21. februar 1316, og lyder slik:

Til alle de menn som ser eller hører dette brev sender Håkon dan Guds og sin hilsen. Jeg kunnngjør for dere at Arnbjørg, Tore i Naudgengsruds kone, kom på stevne i Oslo for Pål lagmann, Tord bonde og meg, og klaget på vegne av Tore, sin mann, over at somme menn bruker de teigene og den heimrasten som hører til Naudgengsrud.

Derfor vil jeg at alle menn skal vite, at med grunnlag i det ombudet jeg har av min herre kongen, å bygsle bort hans jordegods og ta landskyld av det over hele Ringerikes sysle, lovverner jeg denne fornevnte jord, og jeg forbyr hver mann å arbeide ulovlig på den eller i de skogene som hører den til. Og til sikkert vitnesbyrd om at jeg har lagt dette lovvern over min herre kongens jord, setter jeg mitt segl under dette brev, som ble gjort på fornevnte sted Petersvaka-aften i det 17. året av styringstiden til vår nådige herre Håkon, Nor-Norges konge, den kronede.

Dette brev står for seg selv. Gården er ellers aldri omtalt, vi vet ikke hvor den lå, og det er vel bare et tilfelle at brevet er bevart i det hele, siden det ikke fastsetter eller beskriver grenser. Men navnet taler for seg selv, det er en Rud-gård, kanskje ryddet i allmenning, siden den tilhører kongen. Det er ikke kjent noe ord *Naudgengr* fra gammelnorsk, men det må vel bety noe sånt som "en som lider nød", en fattig mann. Men selv om gården neppe var rare greiene, trenger altså andre folk seg innpå brukerne. Det er nettopp denne situasjonen vi mener å kunne lese ut av mange diplomer fra tiden like før 1350. Det var trangt om plassen, konkurranse om jorda, høy landskyld å betale og lett å få folk til å leie jorda. De forholdsvis få brev om delegang mellom gårder som vi har fra gammel tid, hører for det meste til nettopp i denne perioden. De fleste som er datert mellom 1350 og 1500 er derimot tydelig falsknerier fra seinere tid. I dette tilfellet var

altså brukeren så heldig å ha kongen som godseier, og et lovvern fra kongen var det nok ikke mange som turde sette seg opp i mot.

Det er bare sjelden i diplomene at vi hører om småfolk på utkantgårder. Men det er god grunn til å anta at flertallet av bøndene i bygdene var folk av denne typen, nyriddere og leilendinger på småparter av eldre gårder som var oppdelt. Vi vet ikke engang om det var vanlig å sette opp skriftlige leiekontrakter når en mann bygslet jord av en privatmann. Mest vanlig var det vel med muntlig avtale i overvær av vitner.

VII

Om vi ikke får vite så mye om vanlige avtaler om bygsling av jord, får vi i alle fall et visst inntrykk av krangling om bruksrett mellom naboer i de bevarte diplomene. I 1330 er det en trette om grense og gjerde og grind mellom presten på Hole og eieren av Helgeland (DN XI nr. 23). I 1348 krangler Jon på Brones på Modum og Sigurd på Setrang om bruksretten til noen åkerløkker som lå under sørgården Hval (DN II nr. 296), og tretten fører til vidløftig vitneføring. Brevene er korrekt satt opp, systemmannens ombudsmann, ofte kalt lensmann allerede på denne tid, er vanligvis til stede. Vi får i det hele et inntrykk av et velordnet samfunn, med stor forskjell mellom fattig og rik, men stort sett et forholdsvis fredelig samfunn. (Det siste kan også komme av at vi ikke har diplomer bevart om drap og andre kriminelle handlinger). At landskylden var høy kan vi se av de landskyldsummene som angis ved gaver av jordegods. Ofte kan de sammenlignes med det som ble betalt 300 år seinere av samme jordpart. Nedgangen har nesten alltid vært voldsom. Vi får høre om prester både på Norderhov, Hole og Stein, og når det ikke er nevnt noen i Lunder og Viker, kommer det nok av at vi ikke har brev som er skrevet i dalene fra denne tiden. På Norderhov er det dessuten er hjelpeprest, en vicarius, fordi dette var hovedkirken på Ringerike og fordi presten selv nok ofte også var kannik, korsbror, i Hamar, og måtte delta i møter i domkapitlet der fra tid til annen. Som jeg har nevnt i flere artikler før her i "Ringerike", hører vi i brevene i denne

Over til neste side

Setrene i Vidalen før i tiden

På grensa mellom Buskerud og Oppland fylker ligger Vidalen. Der er det setrer som tilhører både Ådalen og Hedalen. I gamle dager var det mye folk og fe på alle disse setrene. Mange unger var det også. De hjalp til med alt arbeide, men fikk nå også tid til i fiske i Vidøla og bekkene. Det hjalp godt på middagsmaten med ørret. Det var helst bekkkjøe det blei mest av. Stekt kjøe som var surret i rømme, var en delikatesse.

Når hestene var ferdige med våronna, fikk de ferie. Eierne slapp dem til skogs. På en eller annen måte traff de hverandre temmelig fort. I Vidalen kunne det være hestefølger

Fra s. 25

tiden også om gårder som seinere lå øde, men som den gang hadde både en og to brukere, som Klette og den forsvunne gården Ylgin. Det vi hører minst om er det vi kan kalle baksiden av medaljen, - fattigdommen - de mange som slet seg ut i ung alder eller som ikke hadde penger til å bygsle seg en gård. Vi kan regne med at det var forholdsvis god tilgang på arbeidskraft og at lønningene var tilsvarende lave.

Vi kan ikke få noe fullstendig bilde av livet på Ringerike i årene like før Mannedauden i de bevarte diplomene, men med hjelp av andre diplomer, lover og rettebøter kan vi nok få et inntrykk av samfunnet. Og både lovene og gaver til hospitaler og klostre og andre institusjoner, gir inntrykk av mye fattigdom og sykdom. Det har vært antatt at landet i alle fall i visse strøk, holdt på å bli overbefolket. Nå var vel ikke Ringerike av de stedene hvor forholdene var verst, men det er i alle fall temmelig sikkert at forholdene forandret seg voldsomt med Mannedauden og de andre store pestene som fulgte. Det ble bedre plass på Ringerike etter 1350 enn før, mindre folk og mindre hjelp til å dyrke jord. Det var lett å bygsle jord fordi så mye lå udyrket. Men om livet ble så svært

Den gamle Mansetra i Vidalen. F.v. Klara Grindheim, Olava Storruste og Gunhild Elsrud. Tekst og foto: Marit Skogen.

på bortimot tjue stykker. De var ofte på besøk på setrene for å få salt og bli snakket med. Det dunket i bakken når hestene kom løpende mot setra. Da var ungene raske til å gå i "dekning" bak en stein eller aller helst inni seterbua. Alle hestene hadde bjøller, og de kunne fort slå både med fram- og bakfötter.

mye lettere, er ikke godt å si, i alle fall hang pesten som en trussel over alle i et par hundre år framover.

Vi kan regne med at den standsforskjellen som den gamle kristenretten regner med, og som i alle fall til å begynne med bestod i et skille mellom frie bønder på den ene siden og træl og frigivne og deres etterkommere på den andre, den har ikke kunnet utjevne seg så raskt. Hvor lang tid det tok før trælens etterkommere ble regnet for virkelig fri for alle plikter overfor ætten til den person som hadde friggitt trælen, vet vi ikke. Men det er vel rimelig å tenke seg at det først og fremst var trælens etterkommere som ble sittende på de dårligste utkantgårdene og som ryddet i utmark og fjell. Om folk da hadde glemt at de var av træleætt i den tiden vi her taler om, det kan vi ikke vite. Men selv om de var fri i lovens betydning av ordet, ble de vel ikke regnet som jevnbyrdige med jordeierne på de gode gårdene. Men den store pesten må ha gjort ende på mye av den verste fattigdommen, både fordi den nok herjet verst blant dem som var minst motstandsdyktige, og fordi de som overlevde, kunne flytte fra elendige utkantplasser og bygsle seg så mye god jord de trengte for en forholdsvis rimelig landskyld.

Den ytterste setra var Aslaksetra. Den tilhørte Løkken i Ådalen og den ligger på Kirkemura. Sagnet sier at før svartedauen bodde det folk i Vidalen og kirken lå der. På haugen der bua stod hadde kirken ligget. Kirkemyra ser ut som det har vært en kirkegård der. Det er i allfall sikkert at det er mange småhauger som kan se ut som gravplasser.

I trettiåra var det en fin geiteflokk på Aslaksetra. Det kunne vel være bortimot firti dyr, med smått og stort. En stor, stolt og søvlglinsende bukk spaserte i geiteflokken.

Litt nærmere Hedalen ligger Gople-rudsetra. Nærmere Hedalen, og på andre siden av Vidøla, ligger de tre Beinsetrene. De tilhører Holmen, Ørevollen og Rud i Ådal. Rudsetra har forresten tilhørt Bakke. Fra Beinsetra er det fin utsikt mot Storrustefjell og Stuttfjell. Under disse fjell ligger Mansetrene. Det er fjellsetrene til Storrustegarda. Der var seterjentene på den varmeste tiden om sommeren. Vår og høst var de på heimesetrene, som var Gamlebråten og lå mye nærmere bygda.

M.S.

Mansetervollen en bufarsdag.

— og i Vidalen 1985

Vidalen fellesbeiteanlegg

Nytt liv og virke er kommet til Vidalen i 1980-årene, og seterlivet har våknet opp på ny, om enn i en mer moderne form.

På et møte 18. september 1979 besluttet en del husdyreiere på Ringerike å gå sammen i et fellesbeiteanlegg, og henlegge dette til Vidalen. Hensikten var, foruten å gi mjølkekyrne et helsegivende opphold i frisk fjell-luft om sommeren, å utvide forkapasiteten og avlaste arbeids-situasjonen hjemme på garden.

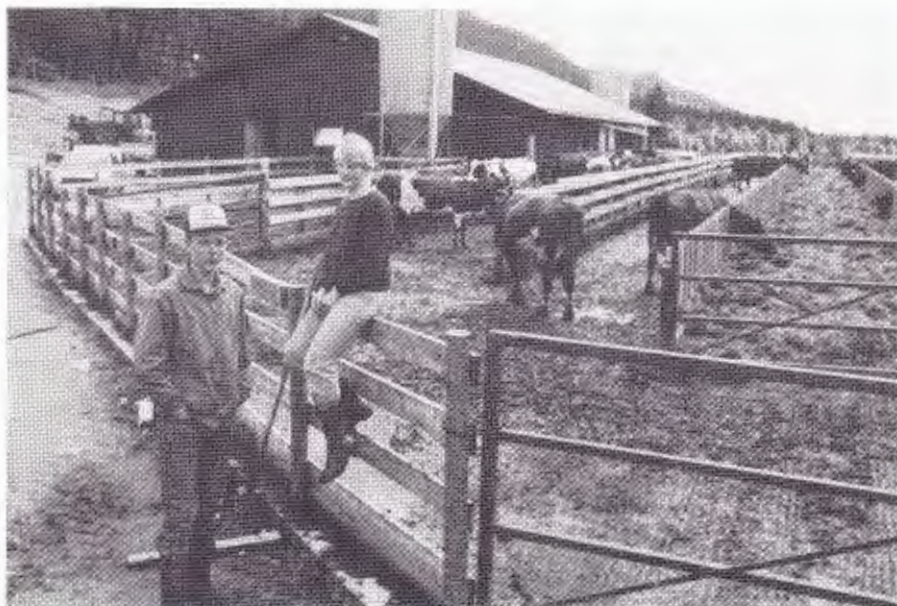
Man oppnådde enighet med grunneierne om å leie et areal, beliggende dels i Ringerike, dels i Sør-Aurdal kommune. De berørte grunneiere er: Edvard Elsrud, Ragnar og Anders Piltingsrud, brødrene Bagge, Ole Holte og et sameie hvis eiere er Guri Elsrud Gjesme, Inger Stensrud og Margit Bakkehaug.

Arbeidet startet i 1980, og i 1981 var nydyrking og bygging av husene i full gang. I dag er ialt omkring 400 dekar dyrket opp, grøftet og ryddet for stein. Her produseres det hovedsakelig gras. Det er satt opp et stort fjøs med 2 moderne mjølkestaller, slik at 32 kuer kan mjølkes samtidig. Her er egen sjukeavdeling og binger og båser for kalver. For det er ikke få kalver som for første gang har sett dagens lys her oppe i Vidalen de tre siste årene. I fjor var belegget 193 mjølkekyr, i år omkring 150.

Fjøsbygningen inneholder også et maskinrom med to store mjølketanker, hver på 5.000 liter, hvor mjølka avkjøles og oppbevares til tankbilen fra meieriet kommer og henter den. Dessuten er det et kontorrom, et rekvisitarom og et våtrom i samme bygning.

Over: Det er ikke så mye av den gamle seterstemningen, men en god utnyttelse av fine beiter. Et tidsmessig anlegg.

Under: To dyktige unge røktere fra Østfold, Bjarne Jacobsen og Torgunn Antonsen holder styr på kuflokken.

I et eget maskinhus er installert et aggregat som forsyner hele anlegget med elektrisk strøm.

Røkterboligen har 2 leiligheter med tilsammen 8 køyer.

Tretten andelseiere er med i fellesbeiteprosjektet. Disse er, fra Hole: Knut Gomnes, Henry Thingelstad, Ole Anton Hafnor og Arne Fjeldstad. Fra Tyristrand: Sverre Haug og Harald Bøhn. Fra Soknedalen: Gunnar Prausnitz, Hans Stigersrud, Svein Flathus, Tidemann Andersen Sætra, Alf Ole Nyhus og Anders Tronrud. Fra Haugsbygd: Tron Torkelsen. Formann for anlegget har hele tiden vært Anders Tronrud.

Det er et imponerende arbeid som er utført av disse 13 andelshavere. Det er en opplevelse å besøke anlegget i dag, og se grønne frodige jorder under de majestetiske og stupbratte Vidalsfjellene, og høre rauting fra fornøyde kuer som dovent beveger seg inn til og ut fra mjølking. At interessen for denne setra er stor, viser også tilstrømmingen av skuelystne, både enkeltpersoner og lag. Det er de romantiske følelser forbundet med det gamle seterlivet, som her er overført til Vidalen i dag.

Th.S.

Dr. Nils Bryhn — ringeriking og kjent naturforsker

EVEN WOLLSTAD HANSEN

Alle de som sysler med botanikk, og da spesielt moser, kan ikke unngå å treffe på navnet N. Bryhn. Heller ikke for dem som kjenner til litt Ringerikshistorie fra slutten av forrige- og begynnelsen av vårt århundre, har navnet Bryhn noen ukjent klang.

Hvem var så denne Nils Bryhn og hvilken tilknytning hadde han til Ringerike? Det passer best å belyse dette med en gjennomgang av hans liv og en titt på hans fortjenester.

Han var født på gården Løken i Romedal, Hedmark, den 5. februar 1854. Han var sønn av gårdbruker og distriktslege Lauritz Gunerius Bryhn (1822-1888). Unge Nils ble tidlig interessert i naturen, og planteinteressen fikk han ganske sikkert fra sin far som drev meget med hortikultur, spesielt roser. Lauritz Bryhns "rosengård" var berømt.

Nils begynte tidlig med plantesamling og var meget foretaksom. Artium ble fullført på Aars og Voss Skole i Kristiania i 1871. Matematikk var ikke hans sterkeste side, så det ble medisin i fortsettelsen, ikke realfagene som sikkert var hans ønske. Bryhns store interesse ble allikevel botanikken, og i sin studietid drev han mye med botanikk. I 1875 fikk han Rathkes Legat for å studere Jærens flora, og skriftet "Bidrag til Jæderens flora" ble publisert i 1877. Han studerte ruderat-planter ved Kristiania. Han drev med manuduksjonsvirksomhet for medisinere i botanikk, og for farmasøyter i botanikk og farmakognosi. Bryhn hadde alt i 1875 utgitt en omarbeidet utgave av Arbos "Compendium i medicinsk botanikk". I 1877 ble Bryhn

sågar vikar for konservator Axel Blytt ved botanisk museum.

I årene 1877-80 foretok han reiser til Dovre, Jotunheimen, Sogn og Hardanger. Dette var uten stipendium, antagelig fordi han var falt i unåde hos botanisk museums leder, professor Fredrik Chr. Schübeler.

I 1880 tok han endelig sin medisinske embetseksamen, til laud. Hans første stilling ble som hjelpelege hos distriktslege Holter på Eiker. Her var han i 1 1/2 år, 1881-82. I 1881 var hans far Lauritz Bryhn blitt distriktslege for Ringerike og Modum, og i 1882 kom Nils for første gang til Ringerike, som hjelpelege for faren. Allerede i denne tiden hadde han begynt å spesialisere seg på moser, og foretok samlinger overalt hvor han kom. Den mangel på imøtekommenhet han fikk hos de etablerte mosekjennere som f.eks. dr. N. Wulfsberg, førte til at han selv skaffet seg betydelige mengder bryologisk litteratur og således etter hvert fikk midler til bestemmelse selv. Han ble ikke lenge på Ringerike, for alt i 1883 ble han tilsatt som kommunelege på Tjøme. Her ble han til 1887. Han utarbeidet en fullstendig oversikt over Tjømes moseflora, og i 1890 ble "Mosliste fra Tjømmø" publisert i *Nyt Magazin for Naturvidenskaberne*.

I denne tiden gikk han også bort og giftet seg med Hedvig Elisa Barth. De fikk to gutter, Håkon og Sverre. I 1887 kom Nils Bryhn så tilbake til Ringerike og Hønefoss, og her skulle han bli bosatt resten av sitt liv. Han assisterte en stund sin far som var alvorlig syk og som døde i 1888. Nils Bryhn ble praktiserende lege i

Hønefoss, i tillegg var han kommunelege, jernbanelege, skolelege og sykekasselege ved de fleste av brukene.

Fra Hønefoss foretok han en mengde reiser rundt i Norge for å studere moser. F. eks. 1887 Dovre, 1889 Ryfylke, Hardanger og Sogn, 1892 Stjørdalen og 1894-97 Setesdalen. Han fikk lite støtte til reisene og betalte det meste fra egen lomme, men i 1893 vant han større respekt da han ble medlem av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim. Fra 1892 fungerte han som formann i forstanderskapet for Ringerikes Høyere Skole, og 1893-1900 var han formann i fabrikktilsynet i Hønefoss, Norderhov, Ådal og Hole. En tid var han også medlem av direksjonen i Hønefoss og Opplands Privatbank. I det politiske liv deltok han, ikke, i motsetning til sin far.

I 1898 deltok Nils Bryhn på det 15. Skandinaviske Naturforsker møte i Stockholm, og deretter dro han på familiebesøk til Svartevik ved Sundsvall. Han samlet moser på fjellet Nordbyknöl og i 1899 ble "Mosliste fra Nordbyknöl. Et lidet Bidrag til Kundskab om Medelpads Flora" publisert i "Botaniska Notiser". I årene 1899-1906 foretok han reiser til Jotunheimen, Valdres, Gudbrandsdalen, Dovre og Atnadalen.

I 1904 døde hans første kone, men ikke lenge etter giftet han seg med Emma Mathilde Grundt Røsholm som var datter av brukseier Ole Røsholm på Hov gård. Nils Bryhns helse ble etter hvert dårligere og han fikk store astmatiske lidelser. I april og mai 1908 foretok han p.g.a. sykdommen en reise til Kanariøyene, og samme år kom et bidrag til Kanariøyenes moseflora "Ad Cognitionem Bryophytorum Archipelagi Canariensis contributio", publisert i Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab's skrifter.

Bryhn fikk dessverre liten anledning til flere reiser p.g.a. helbredden. Men han hadde jo gjort seg bemerket han i 1906 ble medlem av Videnssom bryolog og ble så anerkjent at

Forts. s. 64

Juleklokker

B.l. Kor.
Allegro
Nils Johannessen

Ju- le klok- ker, ju- le- klok-ker rin-ger, nå på- ry.

Stjer- nen ly- ser, det er høy- tid o- ver land og by.

Bar- ne- stem- mer kla- re, spe- æ syn- ger nå i kor

om den sto- re ju- le- gle- de, fryd og fred på jord.

Juleklokker —

Juleklokker ringer nå påny.

Stjernen lyser, det er høgtid over land og by.

Barnestemmer, klare, spede, synger nå i kor
om den store juleglede, fred og fryd på jord.

Juleklokker —

Juleklokker ringer nå påny.

Det er nesten som vi hører englesang i sky,
hører frelsens glade budskap, slik det engang lød.
Slik det lyder enn i dag i verdens natt og nød.

Kan du høre,

kan du merke klokkens dype klang.

Åpner du ditt sinn og øre for den glade sang.

Åpner du ditt stengte hjerte for det frelsens bud,
så du kan med engler synge: ÆRE VÆRE GUD!

Kan du høre,

kan du merke klokkens tunge slag.

Kanskje er det en som banker på din dør idag.—

Kanskje er det Jesus selv som søker etter ly,
nå mens juleklokker ringer over land og by.

Ruth Johnsrud

Matrikkelskatt

ROALD GULESTØ

Matrikkelskatt og matrikkelskyld var tidligere kjente begrep for de fleste. I dag minner det mere om historie.

La oss først se litt på begrepet - som slett ikke er noen ny oppfinnelse. Straks et samfunn er organisert, melder det seg behov for inntekter for å dekke utgifter av forskjellige slag som må til for å ivareta felleskapets interesser. Først og fremst tenker vi på utgifter som har tilknytning til krig eller forsvar av territoriale eller ideologiske interesser. Historia forteller oss bl.a. om de kamper som ble utkjempet for å samle Norge til ett rike og kriger som ble utkjempet ved innføringen av kristendommen. De som satt heime og ikke deltok direkte, måtte være med på å betale utgiftene. Det kostet også å sende utsendinger og representanter til våre lagting, og disse utgiftene måtte de som satt heime være med å betale. Ifølge SNORRE vet vi at Norskekysten og landet innenfor - så langt laksen går opp i våre elver, var inndelt i skipsreder. Hvert skipsrede skulle ruste ut et skip m/mannskap og proviant hver sommer. Denne ordningen kom først i stand på Vestlandet, litt senere i Trøndelag og deretter i Viken. Dersom nødvendig situasjoner oppstod, var alle frie menn forpliktet til å tiltre som mannskap på båt fra sitt skibsrede. Denne plikten ble kalt LEIANGEN: Det var en slags almen verneplikt. Et slik leidangsskip hadde et mannskap på 20, og ble da kalt "Tjuesesse". Senere med mannskap på 25 "Tjuefemsesse". Høvedsmenn for disse båter ble oppnevnt av kongen. Høvedsmanen valgte selv sitt mannskap - først blant ugifte karer - så blant bønder og deretter blant arbeidsfolk. Mannskapet fikk lønn, niste og våpen.

Dette måtte skaffes til veie og betales av dem som satt heime.

MÅNEDSMATEN er navn på nista som gikk med for en mann i en måned.

LØPSBOLET var også et opprinnelig samlenavn for de spesier av naturalier som måtte til som underhold for en mann i en måned.

I innlandet hadde en andre skattebyrder av gammelt opphav.

VISSØYEREN er en skatteform som er kjent fra år 1300. Dette var en innlandsskatt som var mest kjent i Opplandsfylkene.

FORING var en byrde som påla bøndene å holde hester i foring for kongen og hans ombudsmenn.

I den eldste tid ble skatten utlignet som en personlig skattebyrde "Koppskatten". Men etter hvert oppdaget en at dette ga en usosial og urettferdig ordning. Derfor ble det besluttet å knytte skatten til de enkelte eiendommer der avkastningsverdien av disse skulle danne grunnlag for beskatning etter en vurdering av bruk mot bruk. Før en kom fram til denne fordeling, var det nødvendig med en fortegnelse over alle skattepliktige eiendommer. Før vi går videre med dette, skal vi se litt på eiendomsstrukturen i vårt land. Den har også en lang utviklingshistorie.

Våre vitenskapsmenn mener at den første spire til vårt bygdesamfunn begynte allerede ca. år 2000 før Kr. fødsel, eller kanskje enda tidligere. Den første bosetning, den såkalte "URGÅRDEN", rådde over store fellesarealer som ble nytta til familiens beste på forskjellig måte. Det var høstingsbruk, men de kjente også til såkorn og husdyr.

Ved oppdagelse av jernet ble kampen om tilværet sterkere. En etter en bryter ut av den felles bosetning

og bygger sin egen gård innenfor "urgården" eller på herreløst areal utenfor. Slik oppstår gård etter gård hvor familiens eldste sitter som den selvskrevene leder for sitt attesamfunn.

Ved slutten av gammelnorsk storhetstid regner vi med at bosetningen har nådd fram til de fleste steder i vårt land, med unntak av enkelte innlandsdalfører på Østlandet og nordpå. Tilveksten i befolkningen førte til at de opprinnelige gårder ble delt i nye og mindre enheter.

Vikingferdene brakte hjem nye erfaringer. Det ble økt handel og rikdom. Vi fikk flere og flere storbønder som litt etter litt får eierrådighet over flere og flere eiendommer. Vi minnes jarlens og småkongenes maktperiode. Innføringen av kristendommen førte også til en sterk innvirkning på utviklingen av våre eiendomsforhold. Kongen og Kirken ble maktfaktor.

Under Sigurd Jorsalfar ble det vedtatt at 1/10 av inntektene på hver gård skulle gå til kirken. Det ble også vanlig at eiendommer ble overdratt til kirken som avlat for overtredelse av kirkelige lover, eller for å oppnå kost og bolig ved kloster når en i alderdommen fikk slikt behov. I 1300-tallet antar vi at kirken er blitt eier av 37% av all jord. Kongen har 20% og adelen 17%. Byborgerne eide også en liten del, men resten ca. 25% var igjen som privat eiendom.

I 1349 herjer Svartedauen vårt land - og omkring halvparten av befolkningen blir revet bort. Hva som skjedde i årene etter er lite kjent, men ca. 200 år etter Svartedauen lå hver 4. gård øde. Disse mange byggeselldige gårdene ble et stort problem for konge, kirke og private jorddrotter.

Det gjaldt å få ødegårdene i drift igjen, og mange forskjellige tiltak ble satt i verk for å stimulere til dette. Virkningene gjør sitt utslag i 1500-tallet. Folketallet øker og dette fører til større aktivitet i jordbruket. Handelen vokser. Salg av tømmer til sagbruk og bergverk gir grunnlag til flere kontanter. Men mye av inntektene går med til betaling av skatter, landskyld og avgifter. Når jord ble leid ut, betalte brukeren en jordleie til eieren. Denne leieinntekten ble kalt Landskyld.

Landskylda ble betalt i naturalier. Det var varer av det slag som en fant det naturlig å hente på vedkommenne eiendom. Den første klassifisering av eiendommer som skatteobjekt var grov. En skilte mellom fullgårder og envirkesgårder (halvgård). En fullgård var så stor at en måtte ha en voksen mann til hjelp for å klare driften. En halvgård var ikke større enn at en klarte driften med hjelp av en halv voksen gutt. Leilendingene betalte sin leie med en avgift som var tilpasset det bruket ga i nettoavkastning. Størrelsen på Landskylda ga på denne måten også uttrykk for hvor god gården var. For de gårdene som var i selveie, og derfor ikke hadde landskyld ble skatten fastsatt som for tilsvarende leilendingsgård.

I Magnus Lagabøters Landlov av 1274 ble det positivt bestemt at leiangskatten skulle følge landskylda. Dette hadde nok også vært praksis i lang tid før.

Siden landskylda ble gjort til et skattefundament, og eieren skulle betale skatten, var det naturlig at jorddrottene hadde liten interesse av å øke leieavgiften. Dette førte til at landskylda holdt seg uendret gjennom lange tider. Penger var sjelden vare, derfor ble landskylda nesten alltid betalt i naturalier.

Vi har tidligere nevnt "månedsmaten". Dette var en vanlig skyldenhet i kystnorge (Gulating). Denne ble betalt i flere slags varer. Men etter hvert ble det mer vanlig å fastsette landskylda etter de varene som skylda virkelig ble betalt med. La oss

nevne noen vareslag: korn, smør, huder og skinn, fisk, vadmel, lerret, sagtømmer, humle og m. fl.

De store jorddrottene som kronen og Kirken, hadde en egen fortegnelse over sine eiendommer. Mest kjent er biskop Eysteins og erkebiskop Aslak Bolts jordbok.

Det var fortegnelsen i disse som ga grunnlaget for våre første matrikkel:

Den gamle Matrikkel

Etter at eneveldet var innført, ble det i 1661 nedsatt en kommisjon som fikk i oppgave å utarbeide jordbøker som omfattet hele landet. Det ble utarbeidet fortegnelse over alle gårder med oppgaver over landskyld og forpliktelser som hvilte på disse. Landskylda var til nå betalt i ca. 150 forskjellige spesier. Målet var å redusere disse til noen få spesier: Skippund tunge, Laup smør, Spann korn og Våg fisk. Meningen var at like gode gårder skulle få lik skyld og skatte likt. Det var nettoavkastningen på hver gård som skulle være bestemmende for skyld og skattefordelingen.

Dette arbeidet ble utført i 1665-1669. Ved vurderinga av de enkelte bruk la en særlig vekt på hvor mange dyr en kunne vinterfø på eiendommen, og hvor stor utsæden var. Ved denne matrikuleringen fikk de opprinnelige gårder et eget matrikkelnummer.

Etter hvert viste denne matrikkelen mange skjevheter. I 1818 vedtok Stortinget

Lov om ny Matrikkel.

Formålet var å omvurdere all skatte-skyld i landet, Finnmark unntatt. Samtidig ble det bestemt å innføre skylddaleren som en felles spesie for hele landet. Skylddaleren var delt i 5 ort og 24 skilling. Arbeidet ble organisert med en Hovedkommisjon for hele landet og herunder en lokal kommisjon for hvert fogderi. Ved taksten gjaldt det å finne gårdens nettoavkastning. Denne ble kapitalisert etter 5% rente. Resultatet ble så dividert med 400 og kvotienten ga

som resultat uttrykk for gårdens skyld i skylddaler. D.v.s. at en gård som ga en nettoavkastning på 400 sk.daler fikk en skyld = 1 sk.daler. Hovedbruket fikk et eget matrikkelnummer og de bruk dette etter hvert ble oppdelt i fikk sitt løpenummer. Dette arbeidet tok 18 år, og 17. desember 1836 ble det bestemt at den nye matrikkel skulle settes i kraft og trykkes.

Men tida forandret seg. Utviklinga viste snart at i omsetning og salg var omsetningsverdien pr. skylddaler på Østlandet 5 ganger større enn i Nordland. Skatten på Østlandet lå dermed langt under det en betalte i andre landsdeler. Etter flere forsøk på å rette opp denne og andre skjevheter, ble det utarbeidet en ny matrikkel. Samtidig ble den gamle skylddaleren erstattet med skyldmark som ny spesie. 1 skyldmark var delt i 100 øre. Denne gangen var det 4 kommisjoner som skulle fordele skylda. Fordelinga skulle foregå etter de samme retningslinjer som i 1818, men med en mere omfattende utjevning mellom de ulike amt og fogderier. Skylda for hele riket - Finnmark unntatt - ble satt til 500.000 skyldmark, og intet bruk skulle ha mindre enn ett øre i skyld. Dalerskylda var da 239.367 daler. Forholdet mellom daler og markskyld ble dermed $500.000/239.367 = 2.08884$. Ved denne matrikuleringen ble de gamle løpenummer erstattet med gårdsnr. og bruksnr.

Den reviderte Matrikkel.

Matrikkelen har fått navnet: "Den reviderte Matrikkel". Den ble gjort gjeldende den 29. mai 1886 og utgitt i trykt utgave. De eiendommer som senere er blitt delt, har fått sin skyld fastsatt i egne skylddelingsforretninger. Regler for slik skylddeling var gitt i en egen skylddelingslov som var virksom fram til vi i 1978 fikk ny lov om kartlegging, deling og registrering av grunneiendom: DELINGSLOVEN. Den trådte i kraft 1. januar 1980.

Den gamle matrikkel-skylda ble nyt-

ta som et slags skattegrunnlag fram til begynnelsen av 1970-årene. Mattrikkelskylda har gjennom tidene spilt en stor rolle som delegrunnlag i mange arveoppgjør. Den vil også fortsatt tjene som et viktig verditall i sameieforhold hvor flere bruk eier areal eller rettigheter sammen og hvor annet delingstall ikke er fastlagt. Jfr. Jordskiftelovens § 27 hvor følgende hovedregel er fastlagt slik: "Sameiga skal skiftast etter partshøve. Dersom ikkje særskilt høvetal er kjent eller noke bruk har særrettar i sameiga, skal det skiftast etter den skatteskylda kvart av bruka hadde da sameigehøvet mellom dei kom opp. Er den ukjend, skal den skylda som gjaldt fram til lov frå 17. desember 1836 leggjast til grunn."

Skyldspesier fra gl. tid:

Tida før Svartedauen:

1 mark var ca. 214 gr. sølv = 8 øre

1 øre = 3 ertog a 10 penninger

1 kyrlag var ca. 1 månedsmat = ca. 2,5 øre

1 smørloop tok ca. 15 kg. Laupen var et hulmål.

1 skippund mel var ca. 160 kg.

1 Mammatabol var en gard med utsæd = 1 såsold

1 såsodd var ca. 100 l. korn.

1 laupsbol tilsvarte 1 laup smør Kallet "Løbbel".

1 hud var delt i 10 eller 12 kalveskinn.

1 skippund Tunge (tungt korn etter vekt) = 20 lispund.

1 lispund = 18 skålpund a 2 bismærmerker.

I Hallingdal delte de 1 skippund i 24 løbbel.

1 spann = 3 bismærpund tungt korn. Spannet var et hulmål og delt i 3 ører.

1 øre var 3 ørtunger a 8 bismærmerker.

1 bismærpund = 5.977 kg.

Laup smør var også et hulmål = 3 bismærpund smør.

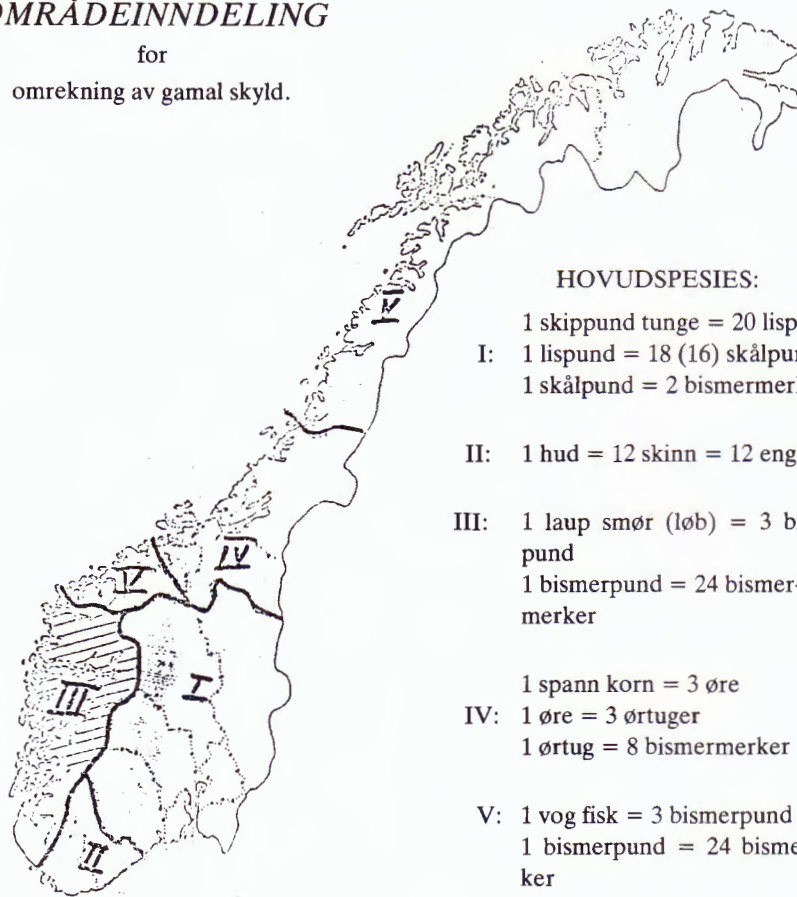
1 bismærpund = 24 bismærmerker.

Våg fisk skulle veie 3 bismærpund.

1 bismærpund = 24 bismærmerker.

OMRÅDEINNDELING

for
omrekning av gamal skyld.

HOVUDSPESIES:

1 skippund tunge = 20 lispund

I: 1 lispund = 18 (16) skålpund

1 skålpund = 2 bismærmerker

II: 1 hud = 12 skinn = 12 engelsker

III: 1 laup smør (løb) = 3 bismærpund

1 bismærpund = 24 bismærmerker

1 spann korn = 3 øre

IV: 1 øre = 3 ørtuger

1 ørtug = 8 bismærmerker

V: 1 vog fisk = 3 bismærpund

1 bismærpund = 24 bismærmerker

Svenskeroa i Heradsbygda

De fleste bygdelag har grender med lokale benevnelser. Så også Heradsbygda. I den vestlige delen av bygda langs riksvegen og Bergensbanen lå den såkalte "Svenskeroa".

Ved århundreskiftet slo det seg ned tre familier av svensk herkomst her. I 1899-1900 fikk de to svensker, murer Bergstrøm og fabrikkarbeider Skogstrøm, kjøpt hvert sitt jordareal fra eiendommen Bålerud, gnr. 56, bnr. 1. Bergstrøm og Skogstrøm bygget begge opp de nødvendige hus for å drive sine småbruk. Litt senere kom det nok en svenske, fabrikkarbeider Karl Solhjem, som fikk kjøpt en tomt fra Vekshall, gnr. 55, bnr. 2. Denne lå på vestre side av riksvegen. Litt lenger nord, inntil riksvegen lå husmannsplassen Ramsrud under Helgerud, gnr. 57, bnr. 1. På den plassen bodde det allerede en svenske som var bruker av den tilhørende jorden. Dermed ble det fire

svenske familier som drev sine småbruk ved siden av hverandre på en flat og lun del av Heradsbygda, og slik oppsto naturligvis navnet "Svenskeroa". Etter hvert døde jo navnet ut, da det ikke bodde noen svensker her lenger.

Husmannsplassen Ramsrud ble i 1911 solgt til Thv. Nyhus Ramsrud. Plassen har siden vært et selvstendig jordbruk.

I første halvdel av 1970-årene beslagla kommunen mesteparten av den oppdyrka jorda på disse vel-drevne småbrukene til byggetomter. Det var et sørgelig kapittel i den lokale historie.

"Svenskeroa" var tross alt en liten del av Heradsbygda hvor det er flere større gårdsbruk med dyktige jordbrukere med fine besetninger og gode avlinger.

A.J.E.

På sangens vinger

I forbindelse med Norderhov Sogneselskaps 125-årsjubileum sommeren 1935 ble det holdt en varemesse i Hønefoss. Den var det største arrangement som til da hadde vært holdt på Ringerike. Men tanken om en utstilling eller en varemesse var imidlertid ikke ny. Den var blitt drøftet i flere sammenhenger, og i september 1933 slo Ringerikes Blad til lyd for et slikt arrangement i samband med Sogneselskapets 125-årsjubileum. Håndverkerforeningen tok straks initiativet til et forberedende møte av interesserte som støttet tanken. På dette møtet ble det vedtatt at man skulle innkalle til et konstituerende møte. Der ble det valgt hovedstyre og flere underkomitéer som skulle arbeide med forskjellige oppdrag. Kaptein Roald Breien ble valgt til formann i hovedstyret.

Formannen i Ringerike Ungdomslag, Bjarne Vidar, som var medlem av hovedstyret og formann i fest- og arrangementskomitéen, foreslo at man skulle få i stand et felleskor som kunne synge en kantate ved åpningen av varemessen. Lektor

Ewald Sundberg påtok seg å skrive tekst til kantaten. I begynnelsen av november 1934 hadde Sundberg sitt manus ferdig, og Håkon Sødal, som var kjent som en dyktig korleder og komponist, hadde satt musikk til Sundbergs tekst. På årsmøtet i Ringerike Ungdomslag 5. november 1934 ble det en del diskusjon om hvordan kantaten skulle mangfoldiggjøres. Det ble til slutt vedtatt at den skulle trykkes "da man antar at den vil være av varig verdi", står det i den gamle møteprotokollen. De forskjellige kor på Ringerike var blitt spurt om de ville være med i felleskoret, og så vidt jeg kan huske, svarte alle ja. Dessuten kom det et par nye kor i gang.

Hønefoss og nærmeste omegn hadde ikke noe blandet kor i 1935. Men da varemessen skulle holdes i byen, var det naturlig at også byens ungdom fikk anledning til å bli med i felleskoret. I Ringerikes Blad den 22. januar står en liten annonse: "Hønefoss Ungdom. I tilslutning til R.U.L. aktes dannet et blandet sangkor i Hønefoss. Interesserte møter i Håndverkerens lille sal fredag 25. ds. kl.

8". 26. januar kunne avisen fortelle: "Korforening for Hønefoss dannet i går. Stor interesse for saken blant byens ungdom".

Også var man da over hele Ringerike i gang med innøving av kantaten. Følgende kor var med (dirigentenens navn står i parentes): Korforeningen Hønefoss (Håkon Sødal), Tyrstrand Ungdomslags Sangkor (Magnus Jensen), Ungdomslaget Samholds Sangkor (Leif Bergsvendsen), Hole Ungdomsforenings Kor (Nils Johannesen), Heradsbygda Ungdomslags Sangkor (Håkon Sødal), Norderhov Ungdomslags Sangkor (Torvald Krogsrud), Norderhov Kirkekor (Leiv Knotterud), Skollerud Sangkor (Hans Bråten), Veme frl. Ungdomslags Sangkor (Alf Omholt), Haug Ungdomslags Sangkor (Leif Bergsvendsen), Ringerike Korforening i Oslo (Håkon Sødal) og Ungdomslaget Håbs Sangkor (Håkon Sødal). Alle disse korene ga seg i kast med kantaten så snart den var trykt.

Den første fellesprøven ble holdt 26. mai 1935 i gymnastikksalen på Hønefoss folkeskole under Håkon Sød-

dals ledelse. Operasangerne Erik Bye og Theodor Andresen var engasjert til å synge solopartiene i kantaten.

Det ble en hektisk og meget spennende innsjutt dagene før åpningen av messen. Den store oppslutningen om varemessen førte til at programmet etter hvert fikk enda sterkere festpreg enn arrangørene til å begynne med hadde regnet med. Folk fra Kringkastingen var til stede på en av fellesprøvene, og de gikk inn for å sende hele åpningsprogrammet på riksnettet. Kongen, representanter for stat, fylke og kommuner og en fulltallig presse tilsa sitt nærvær. Åpningsdagen var fastsatt til 25. juli kl. 13.00, en hverdag midt i ferietiden, men likevel ble det uventet stor tilslutning.

Felleskoret mønstret over 450 sangere. Alle damer var i hvite kjoler og herrene i mørke dress. Det var anskaffet like luer til samtlige sangere, bare fargen på snorene var forskjellig. Den skulle vise i hvilket kor den enkelte sanger hørte hjemme. Sangernes innmarsj på messeområdet med Ungdomskorpset (dir. Alf Andersen) i spissen, dannelsen av espalje for H.M. Kongen og opprulling av den igjen på scenen hadde kaptein Breien med stor presisjon innøvd på forhånd innenfor rammen av det tidsskjema som var satt opp av kringkastingen.

Om framføringen av kantaten skriver Ringerikes Blad:

Håkon Sødal

De 450 sangerne oppførte Ewald Sundberg og Håkon Sødals praktfulle kantate under Sødals utmerkede ledelse. Solister var Theodor Andresen og Erik Bye. Kantaten fikk en aldeles fremragende utførelse. Det hadde lyktes dirigenten å skape et virkelig kor med en fortrinlig samklang og rene, gode stemmer, som klang vakkert i den stille sommerdag. Theodor Andresen og Erik Bye fremførte sine solopartier med en varme og kunstnerisk henførelse som

gjorde det hele til en opplevelse. Fremførelsen ble hilst med kraftig bifall".

Til slutt noen ord om Sødal som dirigent. Han hadde en egen evne til å mane fram de rette følelser og stemninger, og dette virket ansporende både på sangerne og dermed også på et lydhørt publikum.

Utenom kantaten gav Sødal selv ut på Norske Komponisters Forlag en samling som han kalte "Fjorten sanger for blandet kor".

Ewald Sundbergs tekst til "Ringerikskantaten"

Maestoso

Signing over Norges rike er vårt store, glade mål.

Ei vårt løsen vil vi svike, men gå på med viljens stål.

Og vårt skjønne Ringerike vil vi føre frem som best.

Det skal ei for andre vike, holdes engang mønstringsfest.

Men skal målets stordag nåes, kreves arbeid, savn og slit.

Mangt et ærlig slag må slåes i den jevne hverdagsstrid.

Hver en mann og hver en kvinne skjøtte må sin dont for Gud, da vi skal nok seier vinne tross all motgangs savn og sut.

Arbeid, stolte adelsmerke! Deg vi kårer glad i hu.

Hilser deg med røster sterke, venn og støttstav er du.

Vi vil virke, vi vil streve, bygge nytt, og bygge godt, for å virke er å leve — vi til *dåd* har livet fått.

Sostenuto

Arbeid er glede, det gjør deg til drott,

det skaper din stue om til et slott.

Og hjelp ved ditt arbeid naturen er, ei skjønnere virkeplass får du enn her.

Ja, fager er egnen, signet og kjær.

Espressivo

Deilige Ringerike, vårt fedrelands skjønnetssal

med utsyn som knapt har like, fra haug og fra kleivportal,

med yndefullt svungne strender rundt om den brede fjord,

med under hvorhen du deg vender i skog og i hegnet jord.

Moderato

Her åsene skjønt seg buer mot himlen i sommerfred

hvor tjernene ligger og skuer inn i en evighet.

Her fossenes skred de hvite lyser mot breddenes prakt, der hengebjerkene blide står trofast på skjønnettsvakt.

Og her går det dulgte stier til ensomme setrer hen

i dalsøkk og glemte lier der hulderen lever enn.

Nutiden festlig møtes med minnens tid som gikk.

Det tenes en morgenrødes håp for vårt glade blikk.

Allegro moderato ed energico

Og minnene må vi verne, de er vår ledestjerne

de styrker og de bevarer, de refser og de forklarer.

Opp for vårt undrende øye holder de målet det høye.

Allegro non tanto

Det stiger fra tider som gikk, i visdomsord, i musikk
lytt til, og du ættene ser som odlet
har heimen her.

Sannsagn om store dyder ennu fra dem det lyder:

Troskap og ærlighet, odles så må de med.

Men minnene taler om mer: om Olavs lysende ferd,
som stråler i sagaen enn, fra Ringerik utgikk den,
om Anna på Norderhov som våket mens andre sov,
og berget kan hende sitt land fra ufrihets tyngende band.

Dog ei blott om ufred de melder.
Om Moe-gutten og de forteller,
han som i fjell og dale lyttet til sagnets tale:

Talen som varmer ømt drømmene
folket har drømt

drømmene som var stengt inne som dverger og troll i fjell,
de drømmene som vi må finne og utfri til folkets hell.

Andantino

Ja, drømmen det er vingen som bærer dagens virke.

Spenn rett den over din gjerning da vandrer du i en kirke.

Piu mosso e energico

Men meget er nådd av det de så om ennu meget der er å nå.

Korforeningen med Sødal som dirigent deltok ofte ved forskjellige stevner og andre tilstillinger i Ringeriksbygdene. Dette bildet viser et felleskor som sang på et sommerstevne som Ringerike Ungdomslag, holdt på Bønsnes 15. juni 1947, og hvor de fleste korene som hadde vært med i 1935 stilte opp. Dessuten var Hen Sangkor og Sokna Mannskor med. Det sistnevnte sang under gudstjenesten som ble holdt i forbindelse med stevnet.

Ja, meget er nådd. Det lyser av bruk
der marken lå karrig og hård,
og fossen som går over hei og sluk
er kraftige tjeneren vår.

Turbinene synger på Ringerik, der
sang av naturen går, ei med den
store samklang i krig, men innstemt
til oss den når.

Andante religioso

Så takker vi, Gud, for stedet du gav
takker for virke hvortil du oss satte.
Gi oss i troskap dets verd å fatte,
trofast å røkte vår dont til vår grav.

Tranquillo

Se fjorden ligger og drømmer i hvilende
sommerfred
mens månegull lysende strømmer
henover i elv så bred.

Den drømmer om fremtidens dager
da krefter skal fries rikt,
da oppgaver mange skal løses — vi
tror på dens fremtidsdikt.

Vi hilser de drømmer som stiger av
fjordens den himmelblå favn,
og vier oss inn til vårt virke ved
Hvitekrists store navn.

Om skottetradisjonen i Nes i Hallingdal

OLE UGGEN

Mange har vært opptatt av og beskjeftiget seg med tradisjonen om det skotske greveparet som skal ha slått seg ned i Nes i Hallingdal for fire-fem hundre år siden. Saken interesserer også mange på Ringerike fordi det antas at etterkommere etter skotteparet har slektsmessig sammenheng med Gulsvikslekten som via bl.a. Oppgård på Sokna og Strande i Ådal, har stor utbredelse også på Ringerike.

Blant de som har beskjeftiget seg med denne tradisjonen, er orlogskaptein Rolf Scheen, dr. philos. Lars Reinton og dr. philos. H.O. Christophersen som i en avisartikkel for endel år siden skriver:

"Til gården Devegge i Nes i Hallingdal knytter det seg en kjent tradisjon som i århundrenes løp er blitt til en sagnkrets. Kyndige folk både i Skottland og i Norge har forsket i denne sagnkrets, og har kommet til konklusjoner som det er historisk belegg for".

Men vi må nok innrømme at det er kommet lite håndfast ut av alle forsøk som er gjort for å få stoffet mer historisk holdbart.

Den første som har skrevet noe om skottetradisjonen på Devegge, er fogden Ivar Wiel i sin Ringeriks- og Hallingdals-beskrivelse i 1743. Hans beskrivelse av Deveggestua viser klart at den må ha vært noe utenom det vanlige, og også at det må ha vært folk utenom det vanlige som har bygd den.

Av det Wiel har skrevet i denne forbindelse, er det heller ikke meget som kan sies å være historisk holdbart. Den muntlige tradisjonen om skotteparet har vært levende, og Wiel gjengir, tilsynelatende med interesse, alt som ble fortalt ham om dette paret. Hans nøye beskrivelse av huset og inventar som fantes der, er holdbar historie. Han nevner et

drikkehorn som i dag er på Folkemuseet på Bygdøy. Om huset sier han at det er "af stor Ælde", og han omtaler det som "den gammeldagse Kostbarhed".

Etter vinteren og våren 1985 pågikk et arbeid for om mulig å få mer vitenskapelig holdepunkt for når Deveggestua kan ha vært bygget. Dette arbeidet ble utført av professor Tollef Ruden. Ved hjelp av årringanalyse, har han kunnet si når tømmeret til Deveggestua ble hogget med en feilmargin på ca. 15 år.

Vanskeligheten var å finne prøver av treverk som skal skrive seg fra nettopp det huset. Her satte lærer Arne Mathismoen i Nes meg på sporet. Han fortalte meg at hans far som ungdom var blitt fortalt av en gammel mann at denne engang i konfirmasjonsalderen hadde sittet på veggstokkene fra Deveggestua etter at den var revet i 1843, og stokkene lå i tunet. Han erindret at stokkene hadde uvanlig svære dimensjoner.

Lærer Mathismoen visste videre å fortelle at det gamle hustømmeret ble brukt i forbindelse med bygging av et stabbur på gården, bl.a. til stabber. Da dette stabburet ble revet i 1960-årene av daværende eier Thomas Øye, ble materialer derfra brukt i forbindelse med at han bygde et turiststed på Synstevassbu. Stabbene ble brukt til understell til utebord, og de står der enda. Stedet eies nå av foreldreforeningen ved institusjonen Hjertelia ved Hønefoss. Jeg har elskverdighet fått ta prøver av disse stabbene, og det er disse prøvene professor Ruden har arbeidet med.

Stabbene er sannsynligvis laget av mønsåsen, som gjerne var en praktstokk, fordi de siste årringene er i behold. Ifølge Wiel var yta fjernet på veggstokkene. Han skriver: "Al

den løse Ved, paa Norsk kaldet Gjeten, er afhugget". Veggstokkene fikk også ved bearbeidelsen et tverrsnitt som gjorde dem uegnet til stabber, og de var nok dessuten for grove.

Det må nok sies å være noe usikkert om treprøvene virkelig skriver seg fra Deveggestua. Her vil jeg mene at den aldersbestemmelsen som er foretatt og de resultater som foreligger, viser at prøvene ikke er av et hvilket som helst tømmer. Prøvene viser seg å være sensasjonelle idet årringskalaen i dem strekker seg godt tilbake til tiden før Svartedauen, og professor Ruden skriver at arbeidet tegner til å bli mer interessant enn han først trodde.

Han har funnet at årringene for årene 1351, 52 og 53 er påfallende små, og antyder at det forteller om flere uår på rad, og at det kan være en medvirkende årsak til at Svartedauen som kom til Norge akkurat på den tiden, tok så hardt i dalbygdene. Professor Ruden sier at verken Eidems årringskala fra Numedal eller Aandsatads omfattende skala fra Elverum-Solørtraktene, gir sikre holdepunkt så langt tilbake.

Det kan videre nevnes at dr. agric. Asbjørn Ording i en publikasjon om "Emner fra skogforskningen" fra 1944, sier at den eldste årringen som til da var målt, var fra 1387.

Prøvene som forutsetningsvis er av tømmer fra Deveggestua, har professor Ruden bestemt ut fra Eidems årringskala fra Numedal. Han sier om dette at dateringen stemmer så godt hele veien, at han ut fra sin erfaring med årringer finner den høyst sannsynlig. Den siste årringen skulle da stamme fra året 1536.

Han sier videre at de ytterste årringene er meget små, såkalte "hungerårringer" som lett forvitrer. Han har av den grunn funnet 10 års

forskjell på to snitt, og sier at hogst-året var en gang mellom 1537 og 1550. Så langt professor Ruden.

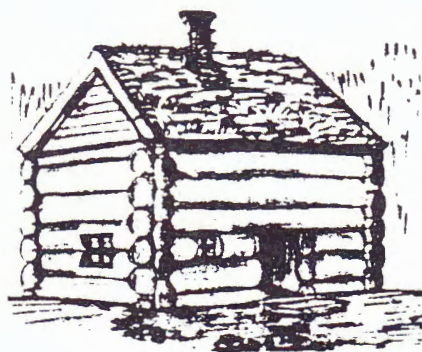
Hvis vi tillater oss enda litt slingeringsmann, kan tømmeret være hogget i begynnelsen av 1550-årene, og det er på en tid som vi skal se er meget interessant i forbindelse med skottetradisjonen.

Ifølge *The Scottish Clans & their Tartans* 1943, var MacLeod — branch of Harris and Dunvegan — i 7. ledd styrt av William. Han ble drept i en feide med MacDonald-klanen ved "Battle of the Bloody Bay".

Williams arving og etterfølger var Alister Crotach som ble klanens 8. overhode. Han var pukkelrygget, og hadde av den grunn vanskeligheter med å finne seg gifte. Han fridde i tur og orden til Lochiel's ti døtre. De ni første avviste ham, men den tiende sa ja.

Alister Crotach var MacLeod-klanens overhode på Dunvegan i første halvdel av 1500-tallet, og er nevnt i forbindelse med en fjellfest han holdt for James V i 1536. Han er videre husket som bygger av "Fairy tower" på Dunvegan slott og St. Clement's church i Harris.

En annen publikasjon om MacLeod-klanen forteller at da Alisters eldste sønn og førstearving til Dunvegan — William — døde i 1551, var det hans datter Mary som var nærmest i arvefølgen. En fetter av henne kom imidlertid med krav om å få overta lederskapet. Det utløste familiestridigheter om "tronen". Resultatet av denne maktkampen ble at Mary resignerte. Hun overlot lederskapet til sin onkel Tormod som var en yngre bror til Marys far William. Tormod var Alisters tredje sønn. Mary fikk en utløsningserstatning, trakk seg tilbake og forlot det hele sammen med sin mann som var av huset Cambell som var Argyllenes gamle familienavn. Her har vi kanskje den Mary MacLeod og greven av Argyll som etter tradisjonen var de som kom til Nes i Hallingdal, slo seg ned der og bygde Deveggestua.

Det var ofte blodig alvor når de gamle klanene kom i stridigheter, så vi kan nok tenke oss at det har gått hardt for seg før Mary ga avkall på sin arverett. Det kan ha foregått alvorlige ting som kan forklare at greveparet har ønsket å skjule sin identitet i sitt nye fedreland, og at det er grunnen til at deres tilstedeværelse i Nes ligger i mystisk mørke bygdehistorisk sett.

Vi kan forestille oss at når Mary MacLeod og hennes mann som kalte seg Clement Robert, ble skviset bort

fra hennes hjem og arv, så ønsket de å komme langt vekk og kanskje også til et bortgjemt sted, og det var nok Nes i Hallingdal på den tiden. Argyllene hadde dessuten fjerne slektninger etter Pål Erikson i disse traktene.

Tidspunktet for familiestridighetene på Dunvegan stemmer meget godt med professor Rudens aldersbestemmelse ved årringanalyse av tømmer som antas å skrive seg fra Deveggestua.

Årringanalysen stemmer derimot dårlig med tidligere antakelser som går ut på at greveparet flyktet fra Skottland noen år etter at den unge greven skulle ha drept en annen ung greve i en duell ca. 1430 og at det ut fra det ble antatt at greveparet kom til Nes i 1440-årene. Det vil med andre ord si ca. 100 år tidligere enn Rudens datering av det som kan være tømmer fra Deveggestua.

Mer om skottetradisjonen i Hallingdal

THORLEIF SOLBERG

Knut Amundsen Gulsvik skriver i et brev:

"Jon Helgessen Gulsvik var først gift med Taran Halvorsdatter, og hadde barna Guttorm og Olaug med henne.

Jon ble annen gang gift med Åse Poffuelsdatter, og dette var antakelig omkring 1582. Jon og Åse hadde 6 barn i alt, nemlig Helge, Clemet, Birgit, Barbro, Ingrid og Sigrid. Min far, Amund, som studerte vår slekts-historie ganske inngående, sa bestandig at Åse Poffuelsdatter var av skotte-ætt fra Devegge i Nes. Dette var nok riktig, derfor ble også hennes sønn kalt Clemet, et navn som altså skriver seg fra Jarlen av Argylls eldste sønn".

Fra "Jul i Hallingdal" ved Ingebret Sevre, saksess:

"En av de eldste og største gårdene her i Nes i Hallingdal var i sin tid Devegge. Hvorfra dette underlige navn? Sikkert er det visselig ikke, men det sies å kunne være en avledning av *Dunvegan*, et slott på Skye, en av Hebridene, og bragt til Norge av Grev Clemet, der skal ha forlatt Skotland grunnet en eller annen familietragedie. Mange gjeve slekter i Hallingdal og ellers utover landet tror de stammer fra denne Grev Clemet og hans hustru. Opplysningene er vesentlig bygget på sagn og tradisjoner, som har gått fra slektsledd til slektsledd ned gjennom tide- ne. Skotske historikere har også gransket dette, og historien er denne:

Jarlen av Argylls eldste sønn drepte en gang for mer enn 500 år siden et

medlem av den fremstående slekt Fraser. Gutten måtte flykte, og søkte tilhold på Harris, en av Hebridene som tilhørte *Mac Leod*-familien. Han fridde til datteren her, men hennes far nektet sitt samtykke, fordi hans frue tilhørte Frasersnes slekt. Så måtte den unge Argyll reise ut og tok til sjøs i atskillige år, før han dristet seg tilbake. Nå giftet han seg omsider med *Mary Mac Leod*, men de to måtte forlate sitt hjemland der vest og søkte over til Norge, et land de kjente til, og som på den tid sto i livlig handelssamkvem med deres slekt. Langt bort måtte de, så ingen av deres egne fant dem. Først oppe i den enslige avstengte Hallingdal følte de seg trygge. De gav sitt nye hjem her i Nes navn etter slottet der hjemme i Dunvegan. (Devegge ble skrevet Dønnege i 1578). Også sine egne navn måtte de forandre. Men navnene de valgte, viser igjen til deres hjemstavn på Hebridene. Den unge jarl, som dog aldri kom til å ta opp sin arv, kalte seg rett og slett *Clemet* etter sin skytshelgen. Mary derimot, kalte seg *Bella* (Belja, Beia), eller først *Cambella*. Navnet var basert på Argyllernes gamle familienavn, *Cambell*. Så var denne unge jarl av Argylls sammen med sin hustru av den rike og mektige *Mac Leod*-familien havnet her i Hallingdal. De kalte seg rett og slett bønder, men var dog litt mer enn akkurat dette, etter hva flere ting tyder på, ikke minst den bekjente Deveggestua som de lot oppføre. Tunet på Devegge skal ha ligget hvor Øies hotell i dag ligger. Fogden Wiel sier i sin "Beskrivelse over Ringeriges og Hallingdals fogderi" i 1743:

"Strax ved Næs kirke ligger gården Devegge hvor findes en Huusbygning av stor Elde som giver os en Ide om både hvor svært Tømmer der i de Tider fandtes og den gamle Magnificense. Huset i sin Høide består ikkun av 6 Stokke, hvorav dog al den løse Ved, på Norsk kaldet Gjeten, er avhuggen. Døren er så høi at en måtelig karl kan gå derigjennem uten at bukke sig, og er

dog ikkun uthuggen i tvende Stokke. Tømmeret er i Laftene lishøvlet, og det som er det merkverdigs-te, at istedenfor den her i Norge brukelige mose, er lagt meget fint blått klede, som av mig selv er seet, imellem hver stokk. Dørstolpene er utskåret i et Løvverk, og er Huset på de tvende sider omgivet av en svale med utskårne pillarer imellem...

Når man nu kaster øine på denne gammeldagse kostbarhet, især det fine blå klede imellem Lafterne, kan man ikke annet enn subsumere, at en distingveret Mand enten av Stand eller Rigdom samme har oppbygt, og forteller Historien derom således: En greve, fordreven fra Skotland, navnlig Clemet, som siden fikk tilnavnet Bonde, hva enten han derved ble nobiliteret, eller av Bøndene kunne sette oss på sporet, hvis brevene gir skikkelige opplysninger, for Åse må vel ha bragt med seg noe inn i boet, hun også.

Nå har jeg i sin tid tatt avskrift av skiftet etter *Jon Gulsvik* og Åse Pålstdatter i 1609. Skiftet er utstedt på Hille i Flå den 10. mai 1609. Arvingene var *Guttorm*, *Helge* og *Klemmet Jonssønner*, og *Birgit*, *Barbra*, *Ingrid* og *Sigrid Jonsdøtre*. *Guttorm* får 1 såld i øvregarden *Gulsvik*, farsarv.

Helge får 1 såld i øvregarden *Gulsvik* og 1 såld i *Buøyna*, farsarv, og 3 setting i *Bjørke* på *Ringerike*, morsarv. (=vestre *Bjørke* i *Hole*). *Klemmet* får 2 såld 3 setting i *Oppgarden*, fars- og morsarv. *Birgit* får 9 setting i *Oppgarden* og halfemte setting i *Sandåker* på *Modum* i fars- og morsarv.

Barbra får 1 såld 1 1/2 setting i *Sandåker*, fars- og morsarv.

Ingrid får 1 såld 1 1/2 setting i *Bjørke* på *Ringerike*.

Sigrid får 10 setting i *Olavsby* på *Snarum*, som hun fikk 20 daler for, og "var fornøyd", 2 setting i *Rud* i *Soknedalen*, og 1 1/2 setting i *Bjørke* på *Ringerike*.

Det var 1 setting i *Gulsvik* til overs, den kjøpte *Guttorm* og *Helge* av sine søstre. Dessuten var det 1 setting i *Sandåker* til overs. Den kjøpte *Barbra* og hennes mann, *Knut Knutssen Ve*. *Birgit* gift med *Harald Hille*, kjøpte halvparten av den settingen. Skiftet er greit, søstrene får halv lott, brødrene hel lott etter lovens regler.

Guttorm, som den eneste overlevende sønn etter første ekteskap, får bare farsarv, han skal ikke arve Åse Pålstdatter. Dermed vet vi at hel farslott er 1 såld, halv farslott er et halv såld eller 6 setting. Resten er da morsarven til alle de andre, med unntakelse av det som er til overs, som vi strengt tatt ikke kan vite noe om, men vi kan nok slutte oss til noe.

Brødrene *Helge Buøyna* og *Klemmet Oppgarden* får i fars- og morsarv 2 såld og 3 setting hver, d.v.s. 27 setting, og søsterlotten er da 13 1/2 setting.

Hele den fordelte arven blir da på 120 setting (12 setting + 27 setting x 2 + 13 1/2 setting x 4 = 120 setting eller 10 såld). Vi ser at farsarven var 1 såld pr. bror og 1/2 såld pr. søster, altså i alt 5 såld eller akkurat halvparten. Med andre ord: Boet er felles bo, og det er delt i to, selv om delingen finner sted 13-14 år etter

Langs skolevegen

siste arvefall, Åse Pålstdatters død. Regelen var jo at skifte i fellesbo skulle finne sted ved dødsfall, og etterlevende ektefelle fikk normalt halve boet for sin levetid. Med andre ord, vi kan ikke regne med at av hele godsmassen på 10 såld, var 5 såld bragt inn i boet av Jon, og 5 av Åse, for det ville være noe bortimot et under om de skulle ha bragt nøyaktig like mye inn i boet. Derfor kan vi ikke forsøke å finne fram til hva som er Jons odel og hva som er Åses bare ved å telle 5 såld til den ene og 5 til den andre. Tvert imot tror jeg nok at vi må regne med at Jon bragte mest inn i boet, siden så mye av godset er i garder som vi på forhånd vet Gulsvikfolket hadde eid. Det gjelder selvsagt først og fremst Gulsvik og Oppgarden, men jeg tror nok det samme gjelder Buøyna, som således blev kallet for andre årsagers skyld, derom kan intet visst siges, skal ha oppbygd dette Hus. Hans frue, der skal ha hett Belju, siges at have bygget Kirken, som skal være 7 år yngre enn Huset”.

I en grein av slekten har det vært en tradisjon om at grev Clemet skulle ha deltatt i hyldningen av kong Karl. Dette måtte i tilfelle ha vært Karl Knutson Bonde, som var konge 1449 til 1450.

Da den 28. høvding for Mac Leod-klanen, Dame Flora Mac Leod fra Dunvegan, besøkte Norge i 1967, var hun også en tur til Nes i Hallingdal.

Professor E.F. Halvorsen skriver: *Klemmet Jonssen*, som kom til Oppgarden, har et navn som ikke tidligere forekommer i Gulsvik-ætten, og det må vel da være et navn fra moren, *Åse Pålstdatters* ætt. Jeg skulle tro hun da kommer fra Modum eller kanskje Sigdal, hvor navnet forekommer før 1550. Men noe sikkert om dette kan ikke sies, det er mulig at et studium av arvegodset vel tidligere har ligget under Gulsvik, kanskje også Rud. Derimot hører vi i de mange tidligere skifter, makeskifter og andre brev fra Gulsvik ikke om Bjørke på Ringerike, Sandåker eller Olavsby, og jeg skul-

Spetakkell på skoleveien forekom før akkurat som nå. Ofte gikk det ut over jentene. Også den gangen var jo guttene barskere, og ville gjerne vise at de var ”vaksne karer”. Men det fantes jenter som tok igjen. Jeg husker ei fra den gangen jeg sjølgikk på skolen. Vi hadde en ekling i klassen, og en dag begynte han å

le tro at det er disse gardpartene som er bragt inn i boet av Åse. Det dreier seg om 1 såld 3 setting i Sandåker, kanskje de manglende 3 settingene til Ingrid også var i denne garden, så det blir 1 såld 6 setting, og 10 setting i Olavsby.

Om disse Modums-gardene vet jeg ikke annet enn at det må ha vært mer bondegods i begge enn det Jon og Åse eide. I Bjørke på Ringerike som er vestre Bjørke i Hole, eide Halgrim Gulsvik ennå 1 såld 1 1/2 setting så seint som i 1660. Noe slektsskapsforhold mellom eierne og brukerne av Bjørke og Åse Pålstdatter lar seg ikke påvise, og jeg tror som sagt det er rimeligere at *Åse kommer fra Modum*. Modum-folk kan jo også ha eid gods i Bjørke. Noen forbindelse med Sandåker eller Olavsbybrukerne kan jeg ikke få til med det materialet jeg har, men for Modum er det ikke særlig stort. Brukerne på Sandåker heter i 1528-1557 Knut, i 1591 Helge Torgerssen. På Olavsby er Rolv bruker i 1528, Gudbrand i 1557. (Helge Torgerssen av Sandaker på Modum, nevnt ca. 1400 (D.N., XIII-56) ble tilkjent en omtvistet part i Solum, Eggedal. Motparter er Reder Klemmetsson og Brønild Vigleiksson).

På Hære på Modum forekommer begge de navnene som ser ut til å komme inn i Gulsvikslekten med Åse Pålstdatter: Pål er bruker av Hære i 1528, Klemmet Torsteinssen er bruker i 1557 og nevnt i 1594”.

egle seg innpå denne jenta. Hun tok det rolig ei stund, men så sa gutten ett eller annet om klærne hennes, og det ”traff”. Hun fór rett på gutten og dengte ham så han remja og skreik som en ”støkkinn gris”.

Etter at jeg blei lærer, fikk jeg av og til brev fra foreldrene som klaget over at barna deres blei plaget, og da måtte jeg holde forhør og prøve å dempe ”gemyttene”. Som regel hjalp det da hvis ”kamphanene” fikk sitte inne et friminutt og se på hverandre.

Av og til greide elevene sjølg opp. Jeg har et fint eksempel på det. Det var en liten fyr (gutt) som stadig var lei mot ei av jentene. På veien hjem fra skolen måtte de opp en bratt bakke. Der passet denne gutten på å gå bak jentene. Midt oppe i bakken kastet han seg gjerne ned og gikk på alle fire (labba bjønn, som vi sier), og greip fatt i ankene til jenta så hun stupte framover. Men da var det ei av venninnene hennes som ordnet opp. Jeg lar henne fortelle:

”Detta tøyset holdt han Mons på med støtt. Men så tok je’ tak i han, je’, og gikk arm i arm med han, og da blei han snill —,” hun listet seg fram til kateteret og hvisket inn i øret mitt så tydelig at alle i klassen hørte det: ”For han er så jentegællen”! Han Mons prøvde seg ikke oftere på den leiken.

Nå ja, de var ikke for katten, jentene heller, men de brukte andre metoder enn guttene, og det blei ofte vanskeligere å ordne opp i de ”historiene” som jentene satte i sving. En gutt som var keivhendt, blei aldri ertet av andre gutter for det, men jentene kunne i slike tilfeller være nokså ekle. Likedan når det gjaldt utseendet — langt hår i nakken og hender som ikke var vasket på et par dager, fremmed dialekt o.s.v.

N.J.

En skattkiste med tekstiler

Sommerutstillingen på muséet

Ringerike Museum fortsatte også i 1985 tradisjonen med en sommerutstilling i museet - denne gang med utstilling av tekstiler, i første rekke av håndarbeider. I fjor var det pottemakerarbeider som ble stillet ut, og man fikk vist alt hva museet har i sitt eie av keramiske produkter av mange forskjellige kategorier. Opplegget var det samme i år. Intensjonen var å vise hva som finnes i museets skuffer og skap av tekstiler. Og det var i sannhet et flerfoldig utvalg;

TEKSTIL

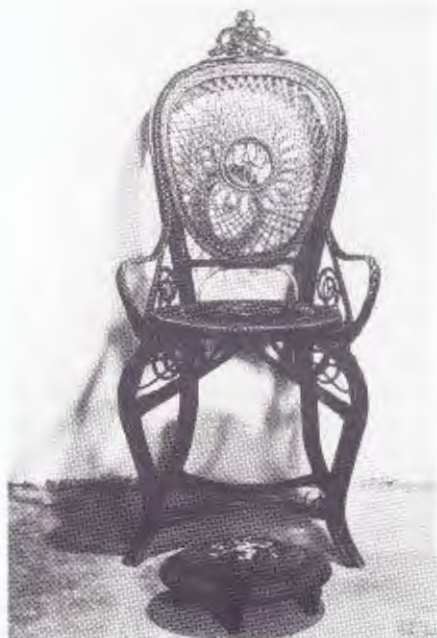
hadde Peter Tandberg, museets bestyrer, satt som tittel på utstillingen. Det er et område så stort at det kan gi rom for en rekke utstillinger med hver sin etikett. Men denne gang altså smått og stort fra samlingene i prestegården og Riddergården, og for en stor del saker som de færreste, om noen, hadde sett før. Hva som var plukket frem av håndarbeider og andre tekstiler? Jo, her var hvitsøm, hardangersøm, engelsk

broderi, grunnsøm, tykksøm, her var silke- og ullbroderi, også hårbroderi. Her var petit point- og perlebroderi, og florlett søm på tyll og bobinett. Vevarbeider til ymse bruk, fra toskafts bomull til fineste lina-

mask var med. Og hekling, knipling, gimping, strikking - anvendt i utallige variasjoner. - Noe var de mest utsøkte ting til pryde og fryd, andre var hverdagstekstiler. Noen av museets klesplagg var også tatt med.

Utstillingen omfattet videre de gamle håndarbeidsredskapene som museet eier, spesielt morsomt var et gammelt fingebøllstativ og en nålepute. En symaskin av eldste årgang likeså. I en egen monter var samlingen av veskelåser, spenner, hekter, nåler etc, i sølv og tinn. Også på dette felt er museet ganske godt skodd.

Denne kavalkade over tekstile nytte- og pyntegjenstander som har vært i bruk gjennom mer enn et par hundre år kan ikke beskrives "stykkevis og delt". Men noen av klenodiene må nevnes. Det eldste er styk-

Tekstil? — Ja, fineste korsstingsbroderi på både stolsete og skammeltrekk.

Jakttykke måtte vel følge jegere med så utsøkte geværsmorer, til og med i perlebroderi!

Nålepute- og fingerbøllstativ i fin utførelse — og formålstjenlig for de fremragende brodøser i Riddergården.

ke av en dåpskjole fra Rognerud. Den var i brokade, påbrodert med blomster og årstallet 1734. Navneduker har Ringerikes Museum i likhet med andre ganske mange av. De har ikke vært bruksgjenstander og er derfor relativt godt bevart. De var håndarbeidsprestasjoner gjennom mange årtier på 1800-tallet. Særlig nydelig utført og med en rekke initialer og årstall er navnedukene fra Riddergården.

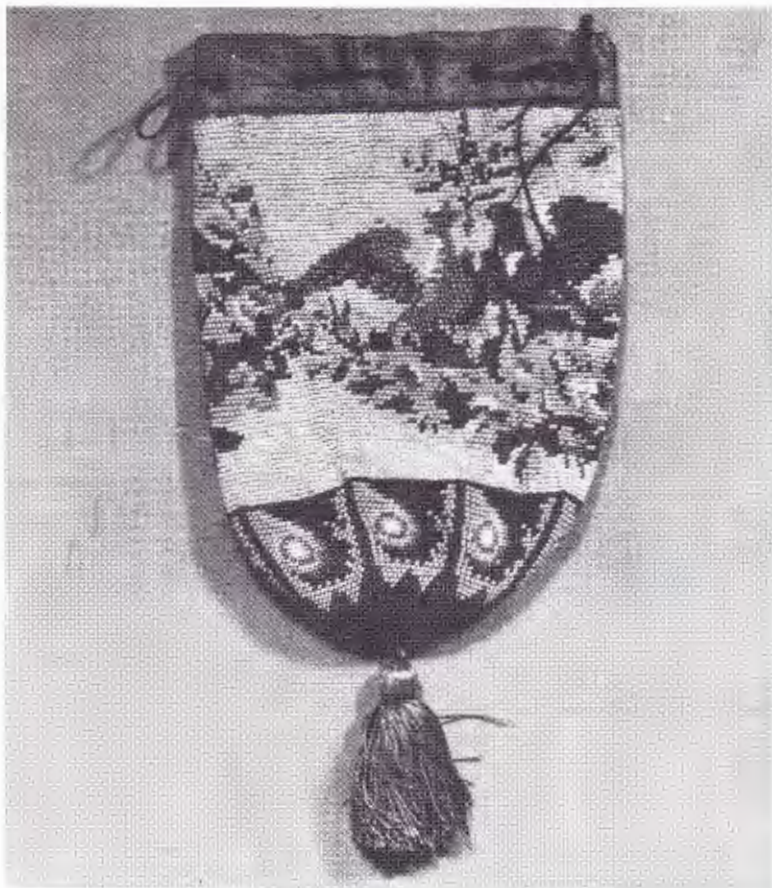
I det hele tatt er det fra Riddergårdens skuffer og familien Ridders kvinnelige medlemmer de skriver seg, de mest interessante og praktiske av dem, Borghild Ridder, drev undervisning i finere håndarbeid i Christiania. En del av hennes arbeider/modeller og prøver var å se på utstillingen.

Blant pampadurer og andre fine perlebroderier fantes en perlebrodert geværnsnor — for en bold jeger. Fra Hungerholt, hvor det i sin tid vanket mange mennesker i tilknytning til føringsbåtene og skysstrafikken videre, har museet et par meget gamle kurvstoler med fotskammel. Trekket er håndbrodert i petit point. Det bør også nevnes en vakker stor håndvevet damaskduk, Ingeborg Hvoslefs verk. Hun var en fremragende kunst-veverske, og i sin tid på Tanberg holdt hun en tid vevskole. - Og til slutt: En heklet, lang gardin av meget gammel årgang forteller at siste mote i vår hekleglade tid så langt fra er noe nytt.

Utstillingen 85 viste at museet eier utrolig mange fine ting når det åpner sin "skattekiste". Denne gang ga den en hel saga om gammel, nitid handflinkhet, til glede og forundring.

Utstillingslokalene har særpreg og er avgjort formålstjenlige. Den svarte gamle prestegårdkjelleren ble som kjent innviet i fjor - etter en dugelig arbeidsinnsats gjennom flere måneder. De danner en fin ramme rundt utstillingene.

I det andre utstillingsrommet som bl.a. er tenkt brukt til demonstrasjonslokale etc., hadde Ringerikes dyktigste utøvere i billedvev hengt

Pompadur fra Riddergården. "A'la Pompadur" var betegnelsen på disse elegante selskapsvesker/pser, oftest i silkestoffer. Lansert på 1700-tallet av Ludvig XV's favorittvenninne Madame de Pompadour.

Gudrun Espes Baldishol-teppe er et imponerende arbeid som de færreste gjør henne etter. Originalen skriver seg fra Baldishol kirke på Hedmark. Fra 1100-tallet, ett av de ytterst få romanske billedtepper. De to felt, "april" og "mai", er trolig fragment av et 12-måneders motiv. (Foto: B.K.)

opp sine arbeider for sommeren: Gudrun Espe, Reidun Augestad og Tove Gulsvik. Gudrun Espe hadde både sitt "Hønefoss"-teppe, "Baldis-

hol"-teppet og bl.a. en meget vakker damaskduk. I høyeste grad en se-verdig del av sommerutstillingen.

Ak.

Johan Knuteplassen og hans møter med bjørn

Av Ragnvald Lien

Johan Knuteplassen ble født på husmannsplassen Astridbråten i Strømsottbygda 23. januar 1880. Han var sønn av Erik Andersen Øverby og Kari Jonsdatter. Erik ble født 26. juli 1839 av foreldre Anders Hansen Bårnåseie og Goro Steingrimsdatter.

Johans mor ble født 16. desember 1851 av foreldre Jon Olsen Oppegårdseie og hustru Berte Olsdatter. Jon og Berte bodde på Astridbråten som var husmannsplass under Oppegård, og fikk fem barn. Tre av barna utvandret til USA. Deriblant O. S. Johnson, "sagaskriver" i Ringerikslaget. Opplysningene om utvandring i denne artikkelen er fra hans "Utvandringshistorie fra Ringeriksbygdene".

Berte døde i 1870 og etter folketellingslistene bodde Erik og Kari på Astridbråten i 1875. Jon ble boende hos datteren til han døde i 1903. Til sammen fikk Erik og Kari åtte barn på plassen. Ved siden av at de livnærte seg av bruket, drev Erik i skogen. Kari og Berte Jonsrud setret på Nedre Leintjernseter fram til omkring 1920. Kari var kjent for å være et sterkt kvinnfolk. En gang skal hun ha båret en halv melsekk hjem fra butikken i Veltikoll. Johan Knuteplassen lempet en gang to sammenfrosne melsekker, altså 200

kg, ned fra lasteplanet. Han hadde nok arvet morens krefter.

Knuteplassen

Også her bar siste halvdel av forrige århundre preg av utvandring. Elling Evensen med familie utvandret, og i 1865 var Herbrand Olsen Tunga eier. Da bor etter folketellingen, Herbrand og hans kone Kari Ellensdatter der med sønnene Ellen og Nils, tjenestejente og tjenestegutt. Besetningen er: 1 hest, 7 kuer, 17 sauer og 11 geiter. Utsæden: 1/2 tønne bygg, 1 1/2 tønne blandkorn og 5 tønner poteter.

Ellen utvandret, og foreldrene, som ble født i Flå i 1784, er døde slik at Nils i 1875 sitter igjen med ei tjenestejente. Besetningen er nå 1 hest, 3 kuer, 2 kalver, 7 sauer og 2 geiter. Utsæden er 3/8 tønne bygg, 1 1/2 tønne blandkorn og 4 tønner poteter. Vi ser at besetningen er redusert i samsvar med husholdet, mens utsæden er omtrent uendret da jordveien sannsynligvis var den samme.

Nils, som var født i 1823, døde 13. januar 1898. Han testamenterte Knuteplassen til Johans foreldre. Erik Andersen døde i 1905 og Kari Jonsdatter i 1929. Deres sønner Anton og Martin Knuteplassen overtok da, mens datteren Bolettes barnebarn, Kaare Roa og Emil Sandum, er eiere i dag.

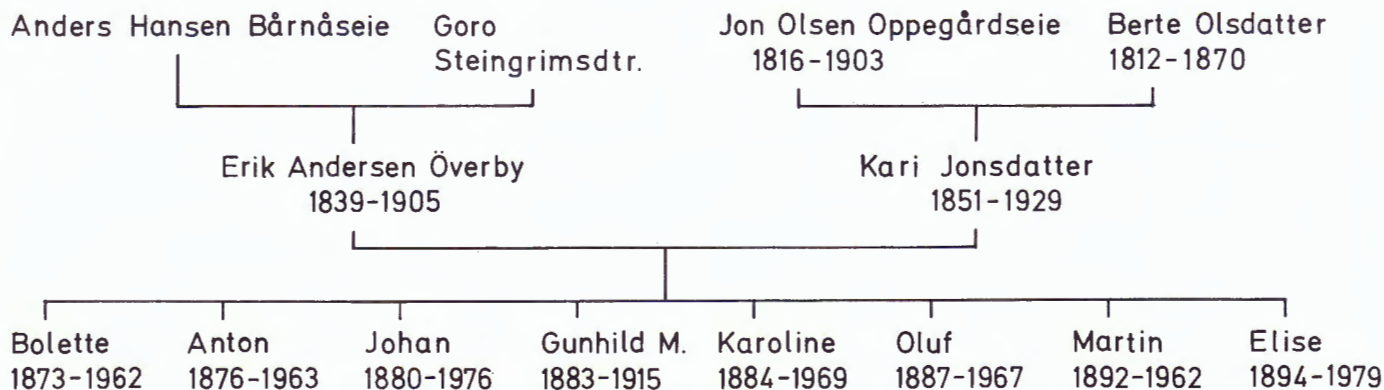
Johan Knuteplassen

Han bodde på Knuteplassen til 1914 da han kjøpte den tidligere husmannsplassen Krokbekkbråten i nærheten. Johan disponerte hest fra 1898 og er i folketellingen fra 1900 oppført som tømmerkjører. I 1912 begynte han i tillegg som postbud på strekningen Sokna - Åmot. Etter hvert ble det mye frakt av folk og varer på ruta. Ved siden av drev han som slakter og veivokter, og var dessuten avhengig av hva bruket ga av slakt, poteter og ellers kålrot, gulrot, rabarbra og liknende. Han var også ivrig jeger.

I 1939 flyttet han til huset der Karoline Braaten hadde landhandleri ved Aurebrua. Gunnar Strømsodd som er sønn til Johans søster Gunhild Marie, forpaktet først Krokbekkbråten, men ble senere eier. Sin siste tid tilbrakte Johan Knuteplassen på Olsviken aldershjem. Han døde 28. februar 1976.

Postkjøring

Til å begynne med måtte han bruke ski på vinterstid, men snart ble hesten tatt i bruk. Enkelte ganger var det så mye frakt at to hester måtte til. Ei søster kjørte den andre hesten. En vinter drev Helge Braaten (1861-1928) og Helge Kihle uthogst ved Gåstjern. Oluf Knuteplassen og

Johan Knuteplassens slektstavle med besteforeldre, foreldre og søsken.

Anders Maribo brukte de to hestene i kjøringen slik at Johan igjen måtte ta skiene fatt en måned.

Betalingen var kr. 1,55 for de 36 kilometrene som ble kjørt onsdag og lørdag. Dermed ble det 160 kroner i året. For frakt av 1 person tok han 1 krone og det samme for en melsekk på 100 kg. Men det var nok mange tjenester som ble utført uten betaling.

Den første bilen tok seg fram til Strømsottbygda i 1917. Johan fikk sin første bil i 1922. Det var en Benz som kostet 3.500 kroner. For sammenlikningens skyld, kostet en hest tidelen. Da han skulle ha ny bil i 1928, en halvannen tonners Ford, mente Østvold at han burde kjøpe med "sjølsveiver". Men da Johan hørte at det ble 800 kroner dyrere, svarte han: "Je sveiver mye for 800 kroner".

Selv etter at han fikk bil, måtte han bruke hest midt på vinteren. I 1928 var siste gangen han brukte bil 13. dag jul. Ved Oppegårdsetra satt bilen fast. Otto Tandberg satt på sammen med Gudbrand Ålde. Tandberg hoppet av og sa: "Nå kan vi gå." Men de fikk bilen løs og det bar til Strømsottbygda.

Knuteplassen hadde tur ned til Sokna om formiddagen. Han gjorde da de nødvendige ærender og ventet på toget for å ta med eventuelle passasjerer om ettermiddagen. Følgende historie forteller også litt om forholdene: Knuteplassen står på stasjonen med pipa i munnen og venter på toget som ofte kunne være mye forsinket. "Unnskyld, kunne De si meg når bilen til Strømsottbygda går?" spurte en byfrue. "Ingen veit det", svarte Knuteplassen rolig. "Men vet De hvem som kjører bilen?" "Det er meg det." "Hvis De kjører bilen, så må De vel vite når den går," spurte byfrua. "Bilen går når toget kommer, den."

Norderhov herredsstyre hadde i 1931 til behandling konsesjon for persontransport i Soknedalen. For ruta Sokna-Strømsodd skole fikk Ole Lurfaldet og Anders og Elling Tuft konsesjon på kjøring kun tirs-

Johan Knuteplassen med den siste "Blakken" han hadde. Bildet er tatt omkring 1965 av Egil Torgersen.

dag, torsdag og fredag. Johan Knuteplassen fikk ta med passasjerer på postbilen de andre dagene. Taksten ble satt til 6 øre pr. kilometer.

Det var neppe trafikkgrunnlag for to konsesjoner. Knuteplassen fikk etter hvert selv rutebusser og holdt det gående til 1953, fra 1950 med Oskar Hansen som sjåfør. Så overtok Håkon Solbakken en buss og takket være sentralskole på Sokna, klarte han å opprettholde ruta i 28 år. NSB har nå kjøringen.

Bjørneobservasjoner

Jeg intervjuet Johan Knuteplassen i 1975. Det var spesielt bjørn jeg var interessert i, men jeg fikk også mange andre opplysninger som er brukt i denne artikkelen. Ved siden av godt humør og fysiske krefter, var god hukommelse et kjennetegn ved Johan Knuteplassen. Mange av opplysningene som han ga i sitt 96. år, har det vært mulig å kontrollere og de stemmer i stor grad. Det er derfor sannsynlig at en kan stole på de bjørneobservasjonene han ga. En mulig forklaring på hans gode hukommelse kan være det Hans og Nils Bjerke nevner i notatene fra et intervju de hadde med ham i 1972: "Johans hukommelse er enestående god, noe som vel skyldes at han, ved siden av et godt minne, har trent sin

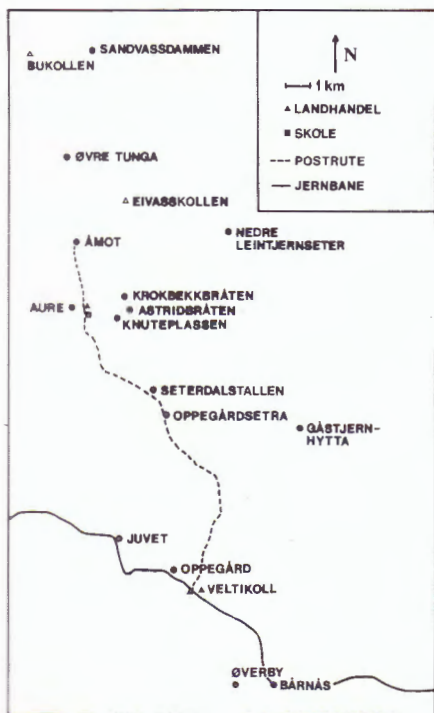
hukommelse fordi han alltid har vært dårlig "penneskriver" (skrivekyndig). Det kan nevnes at han aldri noterte ærender han skulle utføre, men han husket alle varer som var bestilt når han sto ved disken hos Otto Tandberg.

Johan Knuteplassen oppga å ha sett levende bjørn to ganger og dessuten to skutte dyr.

1) Den første da han var 10-12 år gammel, altså omkring 1890. Unge fant en elgkalv i ei myr. De trodde det var en kukalv som tilhørte Nils Knuteplassen og gikk til ham for å varsle. Da de kom tilbake, sa Nils: "Dette er en elgkalv." Bjørnen satt da på en knaus 80-100 meter fra. Det var en liten bjørn som ble kalt for "maurtass".

2) Under postkjøring omkring 1915 bråstoppa hesten på vei fra Sokna omtrent ved Seterdalstallen ved Lysåbrua. Bjørnen sto tvert over veien 50-60 meter lenger framme og glante på hesten. Det var en stor blakk bjørn. Johan snakket med Per Maribo om bjørnen. Da Per hørte hvordan den var av farge, svarte han: "Det var vel en gammel tass, da." Hesten som ble kalt "Raudbron", var alltid redd når den passerte samme sted senere.

3) Så var det en skutt bjørn som han så på Åmot. Det var en liten bjørn som Per Maribo hadde skutt etter at

Kart med postrute fra Sokna til Åmot.

den var skadeskutt av en flåværing. Vi skal senere se at disse opplysningene synes å være gale.

4) Den siste hadde Nils og Kolbjørn Østvold utstilt ved bilverkstedet i Hønefoss.

Johan Knuteplassen mente at bjørnen var i skogen omkring Strømsottbygda og slakta elg, og åt gras og "anna rart som dyr eter". Knuteplassen var blitt fortalt av Ola Juvet (1866-1947) at bjørnen i Bukollgras-inga åt grove, saftige blekker som han kalte "bjønnegras". Knuteplassen opplyste at bjørnen "rett som det var" tok sau, men kuer hørte han ikke at den tok. En gang hadde den slått en bjellesau en times gange innpå åsen. Bjella var lagt på en stubbe.

Kommentarer til observasjonene

1) Ordet "maurtass" bruker også fogd Iver Wiel i sin "Beskrivelse over Ringeriges og Hallingdals fogderi" § 102: "I Skovene findes faa Elgsdyr, Harer i Mængde, 2de Slags Bjørne: Myrtas og Mærrebjørn,...". Beskrivelsen var fra 1743 og ble trykt i Topographisk Journal for Norge i 1802-05. En maurbjørn skulle være en liten bjørn som etter-

strebt maur og andre smådyr som føde. Mærrabjørn skulle være det vi vanligvis tenker på som slagbjørn. Men i tilfellet med elgkalven som ble slått, passer ikke ordet maurtass særlig godt. Nyere studier viser at det ikke er riktig å dele opp bjørnen i typer på denne måten. Undersøkelser tyder på at nettopp unge bjørner, spesielt hanner, kan være de mest hissige til å slå husdyr, også i nærheten av bebyggelse.

2) Det synes ikke å være slik som Per Maribo antyder at lys pelsfarge er et tegn på et gammelt dyr. Nyere undersøkelser tyder på at det er individuelle forskjeller i pelsfarge og at eldre dyr gjerne blir mørkere.

3) Opplysningen om at Per Maribo har skutt en bjørn som var skadeskutt, ble forelagt Pers sønn Einar Maribo. Einar oppga at faren bare fortalte om den ene han skaut ved Eivasskollen i 1897. Den ble skadeskutt og senere funnet død, men da var både pels og kjøtt ødelagt.

Johan Knuteplassen husket muligens bjørnen som ble skutt av Tungabrødrene fra Flå i 1923. Per Maribo og sønnene Gunvald og Einar var på Sandvannet da Tungabrødrene skaut bjørnen ved Bukollen. Maribokara var med og flådde dyret. De fikk kjøpt kjøttet da det var for tungt å frakte ned til bygda i Flå for to mann. Det var tunge bærer til Åmot for tre mann, husker Einar, selv om det var en liten bjørn.

4) Dette bjørnefall er beskrevet i Ringerikes Blad for 2. oktober 1945: "Jørgen Støen og Nils Østvolds jakt-selskap fikk søndag ettermiddag los ved Bukollen. Etter en tids forløp forsto man at det nok ikke var elg losen gjaldt, men bjørn. Losen fortsatte ennå et par timer og i Tempeljuvet kom Knut Rifsheim fra Oslo på skuddhold. De første skuddene såret bjørnen som gikk til angrep, men det tredje skuddet gjorde det av med den. Bjørnen var blakk av farge og så ut til å være gammel. Det er temmelig ulendt i Tempeljuvet og det var tungt å få bjørnen ned til Strømsodbygda. I går lå bjørnen til

alminnelig beskuelse i Hønefoss hos Nils Østvold."

Etter folketradisjonen blir bjørnen irritert på sauebjella og slår den flat eller legger den til side. Det er ikke noe belegg i nyere forskningslitteratur som tyder på at dette er riktig.

Avslutning

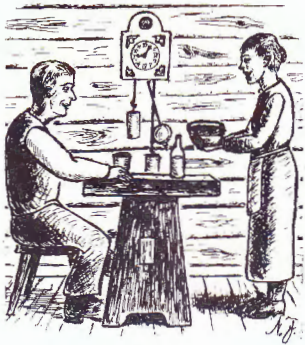
Det er påfallende få bjørner som sees av mennesker, selv i områder hvor det nokså regelmessig forekommer bjørn. Johan Knuteplassen vandret i skog og mark og langs landeveien et langt liv, men så bjørn bare to ganger. Berte Skrukkefyllhaugen (1854-1950) som bodde i Vassfaret fram til 1921, skal ha sett bjørn bare to ganger. Dyret har altså stor evne til å holde seg vekk fra menneskers oppmerksomhet. Dette kan forklares på to måter:

1) Bjørnen har så gode sanser at den i stor grad klarer å holde seg i skjul. Dette er bekreftet av amerikanske studier med radiomerket bjørn.

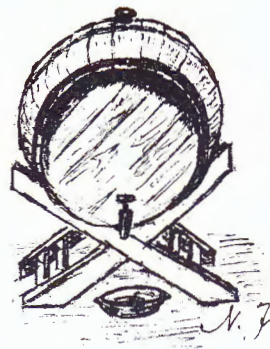
2) Bjørnen finnes hovedsakelig i områder der mennesker sjelden ferdes. Siden antallet sportegn og antallet skutte dyr er særlig høyt i vanskelig tilgjengelige områder, så er dette mest sannsynlig selv om begge forklaringer er viktige i kombinasjon.

Artikkelen viser at folk oppfattet bjørnen som en alteter. Men også visse myter oppsto om bjørnens biologi ut fra menneskeliggjøring og for lite materiale å bygge på. Noe av dette har kommet inn i litteraturen ved skrivebordet og gått i arv fra den ene forfatteren etter den andre helt fra Peder Claussøn Friis (1545-1614). Først nyere forskning vil kunne fjerne mytene.

Det kan passe å avslutte en artikkel om Johan Knuteplassen med ei historie: Han var på butikken til Tandberg og fortalte om den gang han hadde sett bjørn. Ei byfrue som var der syntes nok det hørtes utrolig ut og utbrøt: "Nei, nå lyver De, Knuteplassen." — "Det kan være det, men je såg nå bjønn, je", repliserte Knuteplassen på sin karakteristiske måte.

Brygging av juleøl i gamle dager

Tidlig på høsten ble det hentet mye brisk og oppbevart under stabburet. Brisken kunne brukes til så mange ting. Den ble det kokt låg på som ble brukt både til å briske trekjerald, ølbrygging, hårvask og bløte hård hud. Det var vel helst oljen i brisken, som hadde så fin virkning. Øltønna, som stod på et bestemt stativ under kjellertrappa ble i god tid vasket og brisaket. Den tok vel hundre liter, hadde et hull på toppen til å fylle lågen i og en kran i bunnen til å tappe ølet ut av. Fra gamlestabburet ble det hentet

byggkorn i et spann. Det var så spennende å følge dit, for det kunne hende at det var kommet en mus eller to i kornkaret. Som regel var det musefritt, men spenningen var nå der likevel.

Kornet ble brent i en stekepanne i stekovnen og kokt låg på. Den ble brun og delikat. Så ble det oppløst: sukker, kandissukker og sirup i lågen. Denne lågen helte de på den nybriskete øltønna og fylte den med briskelåg. Gjær ble tilsatt når blandingen var passe varm. Så ble propfen satt forsvarlig i hullet på top-

pen. Det ble laget en "deig" av hvetemel og vann og lagt godt rundt kanten. Det var nok for å hindre bakterier fra å komme i ølet. Så stod "ølet" og gjæret i noen dager. Det var så spennende å lytte på tønna for å høre om det var "liv" i det.

Når de skulle drikke øl, gikk en voksen nedi kjelleren med en mugge og tappet øl fra krana. De måtte stenge krana så godt at det ikke kom til å dryppe. Det kunne bli katastrofalt for ølet.

M. S.

Fra s. 21. Kong Olavs heimkomst...

I selve spillet møter vi altså dronning Åsta og kong Sigurd Syr, men naturligvis også Olav Haraldson, senere med tilnavnet den hellige. Rane den vidfarne er nevnt av Snorre som Olavs fosterfar og måtte også være med. I tillegg til disse lot vi biskop Grimkell som må sies å være hjernen bak Olavs kristningsverk, spille med. Det samme gjaldt Sigvat Skald som jo skulle komme til å gi senere slekter detaljerte opplysninger om Olavs ferder gjennom sine skaldekvad.

Det var som nevnt bygdas folk som spilte med. Hellige Olav ble fremstilt av Thorleif Raaen, Paul Ullern var Sigurd Syr, sokneprest Raymond Berge spilte naturlig nok biskop Grimkell. Ellers møtte vi Olav Svartdal som Sigvat Skald og Hans Fekjær som Rane den vidfarne. I en rekke mindre roller spilte mange av bygdas ungdom med.

Vi skal heller ikke glemme medlemmene i Hole kirkekor som i sine munke- og nonnedrakter preget mye

av spillet med sine gamle hymner. Signe Berg var som alltid dirigent. Undertegnede kommenterte under spillets gang der det var nødvendig for å forstå sammenhengen.

Hole kirkekor fikk hjelp fra mange hold til å gjennomføre spillet. Flere av bankene i distriktet støttet opp med pengebidrag og det samme gjorde Hole bondevinnelag og Hole landbrukslag. Fra Harald Throne Holst fikk vi et nydelig drikkehorn med sølvbeslag, forøvrig laget av Truls Grønvold. Menighetsrådet sørget for at biskop Grimkell fikk en pent utskåret bispestav — laget av Sigurd Berg — og "Tine" forærte biskopen et bispekors etter modell fra 1000-tallet.

Selve oppførelsen av "Kong Olavs heimkomst" på Bønsnes 9. juni syntes å bli meget vel mottatt av de 600-700 som var til stede.

Det er selvfølgelig hyggelig for dem som spilte med og også for alle som hadde bidratt på annen måte. Og det er som nevnt mange. Det at folk i bygda er aktivt engasjert i et slikt

spill ser en på som noe av det viktigste ved et slikt opplegg.

Det er å håpe at årets spill kan bli opptakten til et fast spill i Holebygda. Det er neppe mulig å føre opp det samme spillet over mange år. Det som imidlertid burde være mulig, er å ha spill med forskjellig innhold, men likevel slik at en holder seg innenfor en viss ramme, f. eks. Haraldættens historie. Den faller jo sammen med Norges storhetstid i tidlig middelalder. Her er det mye stoff å hente, tenk på Haldan Svarte, Harald Hårfagre og andre som er vel kjent av de fleste. Mulighetene er utvilsomt der, det gjelder bare for oss å gi det en passende scenisk form.

En skal også være oppmerksom på balansegangen mellom det lokale engasjement med bl.a. bruk av amatørskuespillere og ønsket om størst mulig grad av perfektjonisme. Kulturell aktivitet kan for mange bli svært passiv og mottagende. Vi må derfor ta vel vare på det lokale engasjement og deltaking.

Et minne om
JONAS
 — eneboer i
Gullerudskauen

ASLAUG KVERNBERG

I skogen opp for Gullerudtjernet i Norderhov, i retning mot Kullerudsbakken og Moløkka, har mange turgjengere støtt på en gammel plass. Eller hva kan nå dette ha vært, spør man, — uthugget berg, spor av en grunnmur, en cementert trapp, rester av en slags hage —?

Folk i Gullerudgrenda vet beskjed. Det var'n Jonas som bodde der en gang, for lenge siden. Og hvem var så Jonas? Han var en eneboer der i skogen og levde i fullstendig ensomhet, enda det ikke var så langt fra folk han hadde slått seg ned. En tyve-minutters gange bare, på sommeren vel og merke. Vinterstid kunne det nok være tungt å trække seg fram. Det var nå heller ikke ofte han gjorde det.

Mannen i jordhytta

Det aller første vi fikk høre om Jonas da vi fikk sommersted ovenfor Lisletta i 1917-18, var at det bodde en mann i en jordhytte oppe i skogen — en jordhytte eller hule. Det gjorde et voldsomt inntrykk. Tenke seg noe så forferdelig at et menneske måtte bo i en jordhytte sommer og vinter! Men Jonas hadde nok funnet seg til rette på et vis, for han hadde bodd der i 18 år alt. Ikke i samme jordhytte, men en annen litt bortenfor. Der var det en gang kommet huggorm, og så hadde han gravet en ny. Den lå i en bakkeskrå-

ning, i en liten dump. I åpningen var det dørkarmen av runde stokker, og en liten lav dør, en lem nærmest. Det stakk opp et sotrør av bakken, en slags pipe, men hvordan ildstedet var, vet jeg ikke. En sur røyklukt kjentes lang vei, det var nok mest grankvist han nørte opp med.

Jonas i jordhytta hadde langt skjegg og snille øyne. Sky var han, men nikket vennlig til oss ungene som syntes dette var eventyrlig rart. Og syntes så synd, så synd på ham. Han kunne ikke bo slik, små og store var enig om det. Noe måtte gjøres — og noe ble gjort. Det ble reist en liten hytte til ham. Slekt og venner ble med på spleis, og Johan Moløkken som var tømmermann, bygget den. 2.000 kroner kom det hele på — det var i "jobbetidens dager". I hytta kom det seng med madrass o.a., komfyr, bord og litt kjøkkenutstyr. Trekrakkene snekret han sikkert selv. Nå kunne han by noen å sitte ned. Bare *det* måtte ha vært en stor forandring etter 19 år i jordhytta.

Både jordhytta og den nye hytta lå på eiendommen til den vestre Gullerudgården, men grunneierne, Martine og Olaus Johansen, hadde aldri gjort innsigelser mot at Jonas slo seg til oppe i skogen. Han gjorde ikke en katt fortred, ikke jaktet han og ikke fisket han heller, om noen skulle tro at han tømte Gullerudtjernet for småfischen.

Bak hytteveggen hadde han steinbruddet, foran hytta ble det snart en liten idyll. Han ble en Isak av Sellanrå i miniformat. Han drenerte myrsøkket mellom bergrabbene, og spadde og vendte den sure, magre jorden. Vann var det lite av der oppe på bakkekammen over tjernet, men han mente at det skulle finnes, og grov brønner. Tre dype, nydelige steinsatte brønner grov han — den ene ligger der ennå. Han la opp bed med steinmur rundt, og fikk stiklinger av solbær, rips og stikkelsbær. Han fikk epletre som han podet, og rotekte kirsebær. Alt fikk han til å gro og vokse. Potetåkeren (på noen

En eneste av felene til Jonas eksisterer ennå. Den ble laget av gulvplanker fra et fjøs.

kvadratmeter) ga rikt fold, og ufor-glemmelig var en ørliten erteåker hvor det sto tett i tett med vakre blå/violette blomster. Han laget en spasersti rundt "godset", og ved den største brønnen som var godt over meteren i diameter, satte han en benk og en armstol, laget av hvite bjerkekabber. De som kom der, skulle ha noe å sitte på om de ønsket. Især sommerstid hendte det at noen fra nabolaget ruslet innom stedet på vei til tjernet, på bærtur o.l. Det var jo artig å se hva Jonas hadde fått til.

Han var fåmælt og tilbakeholdende, men aldri avvisende. Trolig var det en avveksling at noen gikk der. For oss ble Jonas en fast institusjon hele sommerhalvåret. Når vi kom på landet som det het, på lørdags ettermiddag, måtte en straks stikke opp i skogen til Jonas med brød o.a. Jeg fikk helst ikke gå inn hos ham for jeg hadde slik loppetekke, men guttene satt inne og fikk seg en prat. Og fikk se hva han drev med innendørs. Han hadde rigget til en slags høvelbenk, og var dyktig med hendene. Søndags formiddag gikk turen om "Jonas og tjernet". Da var han blid og mer pratsom av seg — trolig var helgebeseøkene en avveksling tross alt.

Jonas var svensk og hadde et vak-

En sky men godlyndt "skoggangs-mann". Tidens Tegn hadde en gang en tegning av Jonas foran jordhytta, og med tittel: — Han forteller om sitt eiendommelige liv i skogen. Dessverre finnes den ikke arkivert.

kert sprog. Kanskje var det hans litt høytidelige uttrykksmåte som gjorde at vi syntes det var noe høvisk, nesten patetisk over ham, filler og skitt til tross. Med rensligheten som med klesvasken var det nok så som så, hvordan skulle dette kunne bli brukbart? Gamle bukser som han arvet mange av, var skreddersydde og så solide at de holdt svært lenge. Det luktet umiskjennelig skoggangs-mann.

Sine inntekter hadde Jonas av å pukke stein for kommunen. Hvor lukrativt dette var kan en bare gjet-

seg til. Det var ellers flere fra grenda som pukket stein — noe man finner spor etter mange steder oppe i skogen der. Mosegrodde dype søkk og smådaler. Mange har undret seg over disse rare formasjoner — som altså er laget av menneskehender.

Steinpukking kunne umulig være beskjeftigelse midtvinters når snøen lå høy, men tidlig om våren var han igang igjen. Jeg husker en gang jeg kom opp til Jonas mens det ennå var snø. Da satt han i steinbruddet på en fillehaug, og hadde reivet inn armen og ben med tette filtremser. Filten kom visst fra Hofsfoss bruk, og var i sin tid ettertraktet til mangt, bl.a. til "puttis" og "ulltepper".

Hvordan levde eneboeren om vinteren? Det ble kjørt opp matvarer til ham til jul, men vintermånedene måtte være harde og lange. Kanskje var det da han satt og bygde violiner og skar i tre. Han laget flere fel-er, et nitid og nøyaktig arbeid. Han spikket fine småting, og en gang fikk vi en liten kjelke i gave. Da hytta hans sto ferdig, forærte han byggmesteren og min fader et skåret hode hver — av kong Håkon og dronning Maud. (Se bildet).

Tiden var ikke bedre den gang enn nå. Den lutfattige gamle eneboeren ble ranet. Han hadde et par hundre kroner liggende. De ble stjålet og en fele ble slått i stykker.

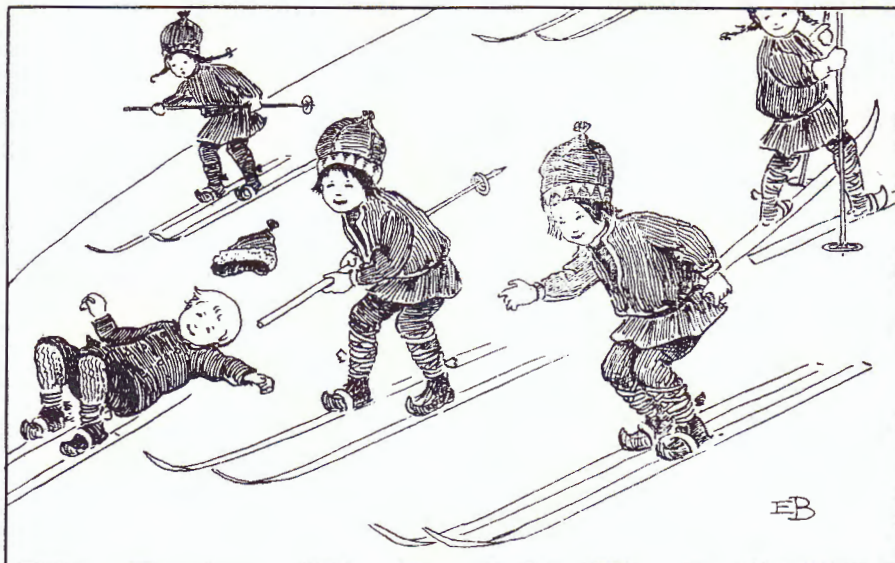
Hvorfor tyverisaken måtte helt til lagmannsrett vet jeg ikke, men Jonas måtte til Drammen. Hønen landhandleri hadde ellers utgjort hans lengste utferder.

Jonas som nattegjest

Hele familien bodde på landet ennå og jeg var helt alene i byen da det sent en høstkveld ringte på døren. Utenfor sto Jonas — av alle! Han stotret noe om at han skulle med Drammenstoget. Det gikk grytidlig den gang, og han hadde nok vært redd for ikke å nå det. Han virket svært oppkavet, og jeg hadde ikke noe annet å gjøre enn å få ham inn, og redde opp til ham på pikeværelset. Litt etter kom han farende inn til meg i bare underbuksen, og om-

Hodet av Kong Håkon er et fint arbeid, skåret i valbjørk med tollekniven, omhyggelig pusset, og med sort farge på hår og bart. Prospektkortet fra 1905 viser likheten — Jonas brukte et avisklipp.

Sett fra vinduet

*Her sitter jeg alene og ser gjennom glaset
en kald og solvakker februar dag.
Du ser ikke lite mens blikket streifer
over bygda, og brattlente høgdedrag.*

*På veien raser det biler forbi
med eksosen hvirvlende etter.
Ser ut som alle har dårlig tid
det går så snøklumpen spretter.*

*Og ute på jordet og i akebakken
leker de små på forskjellig vis
i bobleleder og skjerv om nakken
og kaver og strir for en førstepris.*

*Her løper det barn i alle aldre
med skrik og skrål og rabalder.
De jager forbi både store og små
og håper en dag å bli lik Oddvar Brå.*

*La spesielt merke til ei oppved garen
som kalte sig på lissom, Anne Jahren.
Men etter kom ei så spretten og sprø
det måtte da være, Anette Bøe.*

*Det er ikke dumt å ha sine idealer
det setter i drømme et mål å nå.
Og håper en gang på mange pokaler
og da må de starte mens de ennå er små.*

J.A.Aa.

ikke før, så ga det i hvert fall nå et støkk i meg. Men Jonas bare sa: "Du må få det mørkt, jeg vet ikke hur..." Han hadde aldri levet med elektrisitet i husværet. Neste morgen var han vekk. Smørbrød jeg hadde satt i et lokkefat, og matpakken jeg hadde laget til ham likeså, heldigvis. Jeg tror jeg er det eneste menneske i Norges land som har overnattet med den ytterst tilbakeholdne, vare eneboeren. Det bekreftet på en rar måte et tillitsforhold.

Jonas hadde nok fått et sjokk ved

det brutale innbruddet, og kanskje tok rettssaken også på ham. Han virket fjernere etterpå, og kom ikke ut av hytta hvis det var fremmede med. En dag fikk vi høre at han var sendt på gamlehjemmet, på Ve. Jonas, skogens egen sønn — det ville aldri gå! Naturligvis rømte han og kom opp igjen i skogen da sommeren kom. For en stakket stund bare, til han ble hentet på nytt. Kanskje var en slik "omsorgsinnsats" riktig. Han var blitt gammel og redusert både fysisk og psykisk. Han døde på gamlehjemmet midtvinters.

I papirene står det "Jonas Karlsen, f. i Dalsland 1855, d. i Nhv. des. 1932. Fattigunderstøttet". Han kom til Norge før Unionsoppløsningen, og ble i skogen midt i Norderhovsbygden hele resten av sitt liv. Hvorfor vet ingen, det ble sagt og gjettet mye, slik som alltid sies når noen velger livet som eneboer.

Men ingen steder synger måltrosten slik og ingen steder er blåveisen så blå og markjordbærene så mange og saftige som på denne fredens plett.

Hole

— Røssebøigden

Den danske sogneprest i Hole, Hans Teilmann, var forståelig nok ikke særlig velorientert om bygden han hadde bodd i i ett år da han i 1743 måtte sende en utførlig rapport til sin biskop.

Hoele (Ringeriges Provst)

Underdanigste Besvarelse

Paa Deris Høyædle Høyærværdigheds Hr Biscopens skrivelse af 4de Maj insinueres dette paa tilsente Plan, indeholdende saa meget mig, som en fremmed Mand i dette Land, og een for 2de Aar siden kommer Sognepræst til dette Hoele Præstekald paa Ringerige, kand være vitteligt; Da mig i den korte Tid iche har været muelig formedelst Embedets Forretninger at Offerfare, See og betrachte alle Steder i Sogned.

1ste: 2den: 3die: og 4re: Poster er mig aldeles fremmet og ganske u-bekient, Ringeriget Ang^{de}, hvorundi dette Hoele Præstekald er beliggende, da grændser Ringerige i Nord mod Hadeland og Land, i væster mod Walders og Hallingdahl, i Sønder mod Sigdahl og Modum og i Øster mod Krogshouven.

Ringerige læser mand at have faaet Navn af kong Ring, kong Nors Sønne-Søn, Konge over Ringerige og Walders, som skal være begravet paa Streituland, hvilchet nu iche findes, uden det maa være Storoe Landde hvorom mæledes udi Magte Jonæ Rami Norriges Beskrivelsse. Dette Hoele Præstegield har mange omliggende vande, saasom Tyri Fiorden, Hols-Fiorden, Steens-Fiorden og Stor-Elven imellem Afverøen og Damholt.

Udj Hols-Fiorden ligger de 3de med vand omgivne Øer, Frognøen, Storøen og Udøen. Findes og paa man-

ge Stæder adskillige Bugter, Viiger og smaa Holmer; for resten ligger det faste Land som kaldis Røsse-Bøigden incirculet imellem disse vande mestedeelen paa alle Sider, undtagen fra Hurrums Gaarderne og over til Stor-Elven sammestæds hvor Nørdrehaugs Hoved Sogn modstøder er et fast Land Norderst i Sognet, ej af stort begreb. Den part af Tyristranden 1/2 Miile væsten fra Røsse-bøigden tilhører Hoele Sogn. Som grændser i Sønder mod Modum og i væster til Krydtzhærrets Annex er fast Land. Ligesaa den Part af Krog-Shouven øster for Steensfiorden og Hols-fiorden, saavit dette Sogn tilhører, er fast Land med høye Bierge til Lommedahlen og Væster Bærum i Aggershærret.

5te. I dette Sogn Saaes og aufles noget Byg, men meste deelen blandkorn og Hafre, nogen Roug og Erter, og paa nogle Stæder Hvede. Ellers er dette saavelsom Nørdrehaugs Gield aarlig plaget med et u-krud kaldis Landhafre, som Aggrene over alt er inficeret af, fornemmelig: Naar samme Landhafre imod Høsten først bliver moeden, som skeer lenge før Kornet, falder den strax af og til Jorden igjen og iche med Kornet kommer i Huus, hvorover dito U-krud Aar efter andet io meere og meere tiltager, I orden til udarmelse og Korn-Sæden til forringelse, hvilchet er Aarsagen. Alvmuen i de gode Aar ei (som er mig berettet) aufler meere Korn end til deris Huussbehof, men udi slette Aaringer, maa mangle deris ophold. Angaaende Engerne; ere de meget skarplændede. Og i Tørke-Aaringer for mangel af Reign, giver saare lidet Græs og Høe.

6. Træ-frugter falder intet paa dette Stæd, uden i mideelgode Aar, nogle faa Hassel-Nødder.

7. Salt virkes iche her, hvor ickun er færsche vande.

8. Dyre-hauger findes iche, ej heller været haver.

9. Stutterier holdis iche paa dette Stæd, uden Bønderne til Aufling har et lidet Skyd eller toe.

10. Bjer vides iche af, ej heller er den kolde Luft af mestendeelen Norden Vind, bequæm dertil.

11. Mineralia etc. findes iche her.

12. Af Fugle Vilt faaes alleene Tiur, Aarfugle, Kramsfugle, men iche i mængde, og sielden vilde Duer. Wilde Ender ere nogle faae ved Fiordene og Elven.

Af fire fødte findes her Ulfve, Biørne og Refver. Af insecter: Orme adskillig slaug som ere bekiente.

13. Af tamme Dyr, haver Alvmuen alleene fæe-Creature, Gieder, Sauver og Svin, som holdes til Gaardernes fornødenhed.

14. Her er intet Haf, eller nogle Salte Vand.

15. Miile-Pæle findes ike.

16. Luften er her Kold og næsten af Norden Vind, som shader Korn-Væxten og Engländerne.

17. Af Sygdommer har en Tid grasseret Kolde Syge og ellers Feberagtige og flodagtige Sygdommer, men mand veed iche beskaffendheden af den Hæftige Sygdom, som forleden Aar grasserede, hvoraf saa mange Mennisher i dette Sogn hendødde.

Her i Eignen findes ingen besynderlige urter og rare Væxter; Ej heller havens nogen Videnskab om de vilde her voxende urter kunde tiende til medicin, men Bønderne bruger nogle at læge Saar med, og ellers tager Løff og Bark af nogle Trær at farfve Vadmel med.

18. Indvaanerne i dette Sogn er for det mæste Bundestand, undtagen nogle faa af Officeer Stand og andre her boende gotfolch som i Tallet ungefer udgiør Til 900de a 1000de. Hvad de i sidste aaringer fødte og dødde er angaaende, da er i Aaret 1739 fødte 69 og Dødde -60
1740 fødte 61 og Dødde -37
1741 fødte 45 og Dødde -72
1742 fødte 47 og Dødde -145

19. Skouvene vedkommende, derom er mig intet bekiendt, men dette veed ieg, Alvmuen for de fleeste her i Sognet mangler Brendeveed og Søger at faae deris Brende fra andre Steder.

20. I denne Post er ieg som en fremmed mand u-Kyndig.

21. Ligesaa i denne.

22. Ligerviis er det mig u-bekiendt, men den Fish som fangis i disse her værende Vande, er Øret, Siig, Abor, Kalmund, Røye, samt i vaarens Tid Brassen og Giedder, hvoraf nogle i Sogned fanger noget, men ej meere end til Huusbehof.

23. Paa Tyristranden er et lidet og ringe Saugbrug i Skjærdahlen, som ei vides hvad skiæres derpaa.

24. Fosser er iche i dette Sogn.

25. Salt Vand og Søer findes iche her.

26. Heller iche Fiskevær.

27. Heller iche.

28. Findes iche her.

29. Vides intet Remarqvabelt.

30. Ligesaa i denne.

31. Vedkommer Søkanten.

32. Ligesaa.

33. Har aldrig været, eller er, paa dette Stæd.

34. Dette Sogn Sorterer under Ringerige og Hallingdahlsens fogderie, og er her ichun et Tingstæd paa Gaarden Bye.

35. Under een Foged Iver Madsen Wiell og een Sorenskriver Christian Palludan.

36. Herom vides iche noget.

37. Herom heller iche.

38. Familierne i dette Sogn beboer ichun Bønder-gaarder, men ingen Herre eller Sædegaarder.

39. U-vedkommende.

40. Denne Post Concenerer Kiøbstederne.

41. Herom vides iche noget.

42. Af Alvmuen og de paa dette Stæd boende erindrer ieg mig iche at have hørt nogen Rar og betydelig Talemaade.

43. De Nafne som mig ere forekomne og iche i Dannemarck saa bekiendte Ere:

Masculine generis:

Alf, Asle, Aasmund, Asbiørn

Arne, Aage, Amund.

Borger, Biørn, Baard, Brynild.

Colbiørn, Clemet.

Dominicus.

Ellef, Endre, Ennevold, Elen, Elling.

Fingar.

Gulbrand, Gudmund, Guttorm, Guul.

Halfoor, Harald, Helge.

Otter.

Rolf, Reyer.

Semming, Siul; Siver, Sifri, Steen.

Torger, Tron, Tarald, Tallach, Tollef,

Timan, Torckild, Tord.

Wegger.

Ørian.

Fra s. 5. Initialene på benkedørene i Viker kirke...

1675, og deres sønn Ole Torkildsen Flaskerud — OTSF — er nevnt under I på mannsiden.

Initialene TIS og IDS på benkedøren til mannsiden er foreløpig ikke identifisert.

PS.

Viker kirke ble solgt 1739 av kapt. Petersen til Ådalens almue ved: Asle Bergsund, Iver Flaskerud, Jon Haugerud, Gunvald Strande, Anders Lystig og Torgrim Næs.

Kaptein Christian Petersen giftet seg 1737 med Anna Larsdatter Ramus. Hun hadde overtatt Viker kirke etter sin mormor Anna Colbjørnsdatter Ramus, som døde 1736. Kaptein Petersen ble senere stiftamtmann i Bergen.

Fæminini generis.

Anbiør, Asløu, Astri, Aaste, Aase, Angier.

Barbro

Christi

Dordi

Elie, Emmerence

Guri, Guro, Gunnor, Gubiør.

Kari for Karen.

Helle, Haldis, Helgie

Jøran

Kirsti for Kirsten

Leene

Margit

Noa, Nina.

Polina

Ragnil, Rangdi, Rønnau.

Siri, Sibilla, Sarca.

Tronjena.

Communis Generis.

Tore

Hoele Præstegaard den 9de Jul
1743

Hans Teilmann

Dokument fra Riksarkivet. Avskrift Pål Gihle.

Fra s. 7. Hørt og sagt...

England. Der hadde firmaet sine bedrifter for videreforedling av produktene.

Ved at tremasse-ballene var for tunge ble både jernbane og skip bedratt. Vanligvis var en tremasse-ball noen kilo for tung, dette fordi den bl.a. letnet i sommervarme og ved lagring. Men i dette tilfellet gjaldt det en altfor høy overvekt.

Det var en stor sak med mange vitner på begge sider. Saken ble ført for Lloyds av h.advokat Puntervold. Etter hvert som saken skred fram så det ikke lyst ut for Lloyds, mange sterke vitneprov gikk dem imot. Puntervold ante nok at det kunne bli et nederlag. Da var det han viste sin dyktighet, en smartnes som bare de store er store nok til. *Han ville ha bevist at det (vektforhøyelsen) var gjort i bedragerisk hensikt...* Ingen kunne bevise dette, og det ble frifinnelse.

Aadalens Samtaleforening

Forhandlingsprotokol for Aadalens Samtaleforening er et dokument vi har fått til låns og her tatt et utdrag av. "Samtalemøder for Mænd" var et tidens tegn mange steder på slutten av 1800-tallet. Foruten Aadalens Samtaleforening, var det på Ringerike en på Nes i Hole. Kanskje hang denne aktiviteten sammen med den spente politiske situasjon før og omkring århundreksiftet. Referatene gir et godt inntrykk av samfunnet dengang.

Aar 1883 den 10ende Juni blev i et forberedende Møde på Engerodden, Aadalens Samtaleforening stiftet, følgende Love for Foreningen forfattede og enstemmigt vedtagne:

Love for
Aadalens Samtaleforening.

§ 1

Denne forenings formaal vil være ved Meningsudvekslinger, Diskusjoner, Foredrag og Samtaler at bidrage til at hæve Medlemmernes almene Dannelse, at hjælpe paa Dygtiggjørelsen til vaar Tids krav og især at pleje Kammeratskabet ved gjensidig Underholdning, Belærelse og Hygge samt forresten at virke til Samfundets almene Bedste.

§ 2

Kun Mandfolk kan være Medlemmer af Foreningen.

§ 3

Foreningen administreres af en Bestyrelse bestaaende af 4 Personer, der vælges af Foreningen inden dens Medlemmer.

§ 4

Naar Bestyrelse er valgt, vælger denne en af sin Midte til Formand, en til Viseformand, og en til Kasserer.

§ 5

I Tilfælde Stemmehighed i Beslutninger gjør Formandens Stemme Udslaget.

§ 6

Bestyrelsen vælges for en Tid af 2 Aar, dog udgaar 2 af Bestyrelsen efter Lodtrækning paa neste Generalforsamling, og to nye vælges istedet. Siden foretages hvert Aars Generalforsamling Valg paa to nye Medlemmer. De udtrædende Medlemmer af Bestyrelsen kan undslaa sig for Valg i lige saa lang Tid som de har tjent.

§ 7

Under ekstraordinære Tilfælde har Formanden at sammenkalde Foreningens Medlemmer til Møde ved skriftlig Ordre og da at opføre de Sager som ved Mødet skal behandles. Under almindelige Omstendigheder kan møde og Forhandlings-Gjenstande bestemmes ved foregaaende Møde. Forhandlings-Gjenstande, som ellers af Medlemme ønskes forhandlede, insendes til Formanden senest 8 Dage forud for Mødet.

§ 8

Er nogen af Medlemmerne hindret fra at møde, skal Forfaldets Beskafenhed skriftlig meddeles Formanden inden eller ved næste Møde.

§ 9

I Formandens Forfald leder Viseformanden Forhandlingene.

§ 10

Medlemmerne har hver at betale en aarlig Kontingent, for første Gang Kr. 2,- for Husmænd, Tjenestegutter og hjemmeværende Husmands-sønner Kr. 1,-. Siden bliver Kontingenten at bestemme ved hvert Aars Generalforsamling.

§ 11

Aaret inddeles i 4 Kvartaler og har nye tiltrædende Medlemmer at betale Kontingent for og med det Kvartal han intræder i Foreningen.

§ 12

Regnskab for Foreningens Midler og hvortil disse ere anvendte fremlegges af Kassereren i hvert Aars Generalforsamling.

§ 13

Formanden har at føre en Liste over Foreningens Medlemmer, som til enhver Tid skal være iorden.

§ 14

De medlemmer der ikke har betalt Kontingenten inden en af Bestyrelsen fastsat Frist, bliver at udelukke af Foreningen efter dennes Bestemmelser.

§ 15

De der ønske at træde ud av Foreningen har derom at indsende skriftlig Udmeldelse til Bestyrelsen inden Aarets Udgang; dog har han at betale fuld Kontingent for indeværende Aar.

§ 16

Under Diskussionen forlange man Ordet ved at reise sig. Forlanger flere Ordet paa en gang, afgjør Formanden, hvem der først har at udtales sig.

§ 17

Skulde der i visse Sager blive Dispute, der kunde udarte til Personligheder, er det Formandens Pligt saavidt muligt at jevne Striden før Mødet er slut, og bør intet Medlem have Lov til at yttre noget om hverandre udenfor Mødet, selv om dertil kunde finde Grund, hvorimod man i Mødet kan bekjempe og forsvare sine Meninger, som man best formaar dog uten Grovheder.

Samme dag foretoges valg paa Bestyrelse med det Udfald at valgte bleve Iver Skagnes, Torgrim Elsrud, And. A. Strande og Ole M. Findsand, disse valgte til Formand Torgrim Elsrud, Viseformand Iver Skagnes og Kasserer And. A. Strande.

Neste Møde blev bestemt avholdt paa Engerodden den 1. Juli f.k. Kl. 4 Efm. Som Sag der da bliver at forhandle blev følgende Forslag fremsat af Viseformanden Iver Skagnes: "Var det ikke ønskeligt at Vikers Sogns Lærebibliothek kom under Samtaleforeningens Bestyrelse og blev Foreningens Ejendom"? Da intet videre var at forhandle blev Mødet hevet.

Torgrim Elsrud. I. Skagnes.

Aar 1883 den 1. Juli afholdtes Møde i Aadalens Samtaleforening paa Engerodden. Medlemmerne vare tilstede undtagen Ole Elsrud og Rasmus Rønningsand. Nogle nye Medlemmer meldte sig ogsaa i Dag ind i Foreningen. Som Sag Nr. 1, blev da forhandlet det af Viseformanden Iver Skagnes paa Mødets fremsatte Spørgsmål: "Var det ikke ønskeligt at Viker Sogns Læsebibliothek kom under Samtaleforeningens Bestyrelse og blev Foreningens Ejendom?"

Til dette Forslag blev enstemmigt fattet saadan Beslutning: Viker Sogns Læseselskab giver til Aadalens Samtaleforening Bøgerne paa de Betingelser at Samtalelaget aarlig kjøber Bøger for Kr. 15,-: hvis Samtalelaget skulde ophøre er det forrige Læseselskab Eier af Bøgerne. Bestyrelsen bliver at paalægge at tale med Læseselskabets Medlemmer som ikke er Medlemmer af Samtaleforeningen, hvorvidt disse vil indgaa paa samme Betingelser eller have Erstatning, og ligeledes lave Statuter for Bibliotheket.

Som Sag Nr. 2 behandlede følgende Forhandlingstema indkommet fra Ole Aaberg: "Staar Husfliden hos oss fortiden paa et ønskeligt Standpunkt? Og i benæktende Fald, hvad kan der gøres for at afhjælpe denne?"

Spørgsmaalet indledes af O. Aaberg, der sterkt fremhævede Manglerne ved den naaværende Tilstand. Foreningen var enstemmige i at det var høist nødvendigt snarest muligt at gjøre noget for at Interessen for Husfliden blandt Ungdommen kan blive vækket. For at naa dette Maal enedes man om, at Foreningen skulde formaa Torgrim Elsrud, Ingebret Nordhagen og Ole Svartbæk om, saa ofte disse havde Tid og Leilighed dertil, at indtage nogle Smaagutter til Undervisning i Haandarbejder, lige som disse bliver at opfordre

til at forarbeide Gjenstande, hvormed de kunde gives Anledning til at konkurrere om Smaapremier, hvilke for Samtaleforeningens Midler bliver at indkjøbe. Samtaleforeningen enedes ogsaa om at ansøge Aadalens Skolekommision om, at den i Fremtiden kan faa Tilladelse at afholde sine Møder vekselvis i Viker Sogns 3 Skolehuse, som paalagdes Bestyrelsen at besørge, ligesom ogsaa at bestemme Tid og Sted hvor neste Møde skal holdes.

Da intet videre var at forhandle, hævedes møtet.

Torgrim Elsrud. I. Skagnes

Aar 1883, den 29. September, holdtes Møde i Aadalen Samtaleforening, paa Elsrud. Nogle nye medlemmer bleve indtegnede. Det første Forhandlingsemne var, om Foreningen skulde modtage den fra Skolekomisionen erholdte Tilladelse til at holde sine Møder i Hov. sognets Skolehus. Tilladelsen var saalydende: "Aadalens Skolekommision ved intet at erindre mod at indrømme Aadalens Samtaleforening Bruugen af Viger Sogns 3 Skolehuse til sine Møder, dog under den Betingelse, at der i disse Møder ikke forhandles Politik eller Møderne i nogen Henseende uddar. I ethvert Tilfælde vil Skolekommisionen forbeholde sig Retten til naarsomhelst at tilbagekalde Tilladelsen. Det falder af sig selv, at Møderne ikke maa kollidere hverken med Almueskolen eller Aftenskolen".

I denne Anledning fattede Samtaleforeningen følgende Beslutning: Samtaleforeningen finder ikke at kunne benytte sig af den erholdte Tilladelse i den Form som denne er meddelt, til at holde sine Møder i Hovedsognets Skolehuse, thi skjönt det at "forhandle Politik" ikke er optaget paa Foreningens Program finder man det ikke gavnligt i saa Henseende at binde sig, og med hen-

syn til det at Foreningen i Møderne kunde "udarte" tror man det ikke ønskeligt eller tjeneligt for Foreningens trivsel, at den stilles under anden Kontrol end Foreningens Love og den til enhver Tid fungerende Bestyrelse. Som Sag Nr. 2 Behandlede Vilkaarene for Læseforeningens Tilslutning til Samtaleforeningen. Enstemmig Beslutning: Sagen udstaar til næste Møde.

Som forhandlingsemne under næste Møde er af Sødal foreslaaet:

Hva bør Gutterne og Jenterne foretage sig de lange Vinteraftener?

Ligesaa fra O. Aaberg: Vore Gjæstebudsforholde, hvad særlig angaaer Begravelser.

Neste bliver at afholde 6te Januar 1884 paa Buttingsrud Kl. 11 f.M.

Aar 1884 den 2/2 afholdtes Møde i Aadalen Samtaleforening paa Buttingsrud. 1. Til Æresbevisning paa en af Foreningens Medlemmer Petter T. Solums Grav er af Foreningens Kasse indkjøbt en Krans hvilken Udgift enstemmig besluttedes tilført Foreningens kasse.

Samme dag afholdtes Generalforsamling. Ved Lodtrækning udgik af bestyrelsen I. Skagnæs og A. Strande som blev atter gjenvalgt og indtog atter sine pladser.

Videre kan vi lese om Punkt 5: Vore Gjæstebudsforholde, hvad særlig angaar Begravelser som innleddes av O. Aaberg, der sterkt fremholdt at man burde indskrenke Gjæstebudenes Tid og Luksus og blev han støttet af Pastor Kristoffersen, samt hele Foreningen var her enige.

6. Hvad bør Gutterne og Jenterne foretage sig de lange Vinteraftener, innledet af Lærer Sødal som fremholdt som bedste Middel Aftenskolen og Biblioteket til at utvide Ungdommens Aandsliv, ved siden heraf fremholdt nogle Husfliden.

Vi kan ikke gjengi hele protokollen fra Samtaleforeningens møter, som gir et interessant og i dag nok så fornøytelig bilde av en meget seriøs herreklubb hvor allerede paragraf 2 fastslår at "Kun Mandfolk kan være Medlemmer af Foreningen." Temaene de hadde på sin sakliste utover i de 10 år foreningen besto, var bl.a. "Bogindkjøb", "Hvad er Grunden til de stadigt stigende Fattigbyrder", "Gavnigheden og Hensiktsmæssigheden af Oprettelse af en Brandforsikringsforening i Bygden", "Om opprettelse af en Mands Misjonsforening for Bygden", "Om Ønskeligheden af at stifte Mandskor i Viger Sogn",

"Kan der gjøres noget for at hindre den Skare af Tater og Geseller fra stadigt at streife om i Bygderne paa Tiggeri?". Fremset og Indledet av Jesper Holte.

Samtaleforeningen finder det ønskelig, om dette Uvesen kunde hemmes, da saadanne Omstreifere ikke beskatte saa ganske lidet de Tragter hvori de farer. Som Midel mot dette enedes man om at andtage følgende af Indlenderen fremsatt Forslag:

Gaa ikke unda naar Tater eller Geseller gjæster et Hus, men vær tilstede, derav sparer man Kvinderne for Ubehageligheder idet saadanne Folk ikke ere saa dristige og som Følge herav ikke saa fordringsfulde naar der er en voksen Mand tilstede under deres Besøg. 2. La alle som skjønner at kunde det, udføre et eller andet Slags Arbeide som Vederlag for, hvad de erholde. 3. Eksaminer enhver saadan udenbygds Omstreifer som tigger, og lad ham opgive sit Navn og Stand, Ægtefellens Navn, hvor mange Børn og hjemsted. Skriv saa dette tillige med Datum for Besøget op i liden Bog, som udelukkende anvendes til dette Brug og som med Lethed kan føres i ethvert Hjem. Naar Manden er hjemme bør han udføre denne

Den gang det var piger til

kunne man med god grunn sette som tittel på dette festlige bildet. Det skriver seg fra Ask gods i Gramm'enes tid og viser fra venstre: Louise Bang og Fanny Lund, begge født Bjelke. Helga Melhuus, f. Hvoslef, Ingeborg Motzfeldt Løchen. Kavalere er f.v. advokat Joacim Rubach, oberst Georg Rubach og general Carl Gulbranson.

Optegnelsen.. modsat Tilfælde kan Konen eller en Anden gjøre det....."

Utkast til husmannskontrakter ble diskutert og satt i penn i 1885.

Lærer Hegna holdt foredrag om dette. Likeså innledet han på et møte i 1886 om "Hvorledes bør vi stille os til de internationale Fredsbestrebelse i vor Tid? - Paa forslag af Hegna fattede Samtaleforeningen følgende Resolution, som Formanden i Foreningens bemyndigedes til at sende til Optagelse i *Verdens gang*:

"For at en ny Sag skal kunde seire, maa den fæste Rod i Folkets Bevisthed, erobre dettes Sympatier. Deraf følger igjen, at Tilslutningsrøster ude fra det menige Folk ikke er uvigtige for en Sag, som skal frem, det er Styrkemidler til at formere dens Haab. Det er under Erkjendelsen heraf, at vor Samtaleforening ved Behandling af Fredssagen benytter Leiligheden til at udtale vor varmeste Tilslutning til Fredsarbeidet i vor Tid. Vi mener at som Retten har været mulig at haandhæve Borgernes inbyrder gjennom et langt historisk Tidsrum, maa det vel engang

lykkes at haandhæve den Staterne imellem. Derfor naar Folknes Raab på Fred har vokset sig stort, vil Sagen seire - det er vort visse Haab. - Foruden dette enes vi ogsaa om Ønskeligheden af, at et større Fredsmøde blev afholdt i Norge, da Sagen paa den Maade blev lagt Nordmændene mere nær."

På samme møte sto "Fæstligholdelsen af førstkommende 17de Mai" på saklisten, og vedtaket som ble fattet, lyder slik: "- Fæstligholdelsen af 17de Mai. En Fæst besluttedes ogsaa iaar 17de Mai. Til Fæskomite valgtes Lærer Hægna, Edvard Elsrud, Ole G. Øen, Gudbrand S. Ravnberget. For Fæsten 17de Mai betaler hvert Medlem af Foreningen 50 øre og Ikke medlemmer Kr. 1,50. Hvad Udgifterne maatte overstige, hvad der saaledes komme ind, dekker Foreningens Kasse."

Samtaleforeningen i Ådal ser ut til å ha tatt slutt før århundreskiftet. Den siste møteprotokoll som er fra 1. mai 1892 omtaler valg av styremedlemmer, og som eneste sak 17. Mai-fest. "Foreningen besluttede at et rent, norsk Flag skulde indkjøbes af Foreningens Midler til f.k. 17de Mai".

Generalenes kart, i slaget ved Norderhov

BRYNJULF EGGEN

Det er egentlig vanskelig å finne ut av utenverdenens kjennskap til dette distriktet i gammel tid. For ingen kan med hånden på hjertet si at "dette er absolutt alle kilder som finnes fra disse bygdene". Alminnelig logikk tilsier at distrikt-kjennskap er vesentlig betinget av oppmåling, kart og beskrivelser. Før en bygd ble ordentlig kartlagt, var det vanskelig for fremmede å danne seg noe sikkert begrep om hvor den lå, og hvordan den så ut. Og etter Melchior Ramus (død 1693) skulle det gå enda nesten hundre år før landets egentlige kartlegging tok til. Helt fram til 1750-årene var ikke kunnskapene større enn at alle utlendinger lot Valdresvassdraget renne over Romerike og ut i havet ved Moss.

Den store nordiske krig fikk sin avslutning med Karl 12.'s død i 1718, og hærførerne dengang hadde for det meste få eller ingen kart som kunne brukes i ukjent land. Den

menige almuen ble tvunget til å vise vei for hæravdelingene. Svenskekongen gjorde ikke minst bruk av en norsk landsforræder, stykkjunker Dominicus Vilster som gikk over i svensk tjeneste som artillerikaptein. Vilster utarbeidet en hel plan for det svenske felttoget. Hvor gode (eller dårlige) kart de norske militære sjefene hadde å hjelpe seg med på Anna Colbjørnsdatters tid får vi klart demonstrert i NGO's arkiv, Norge nr. 38 a og b.

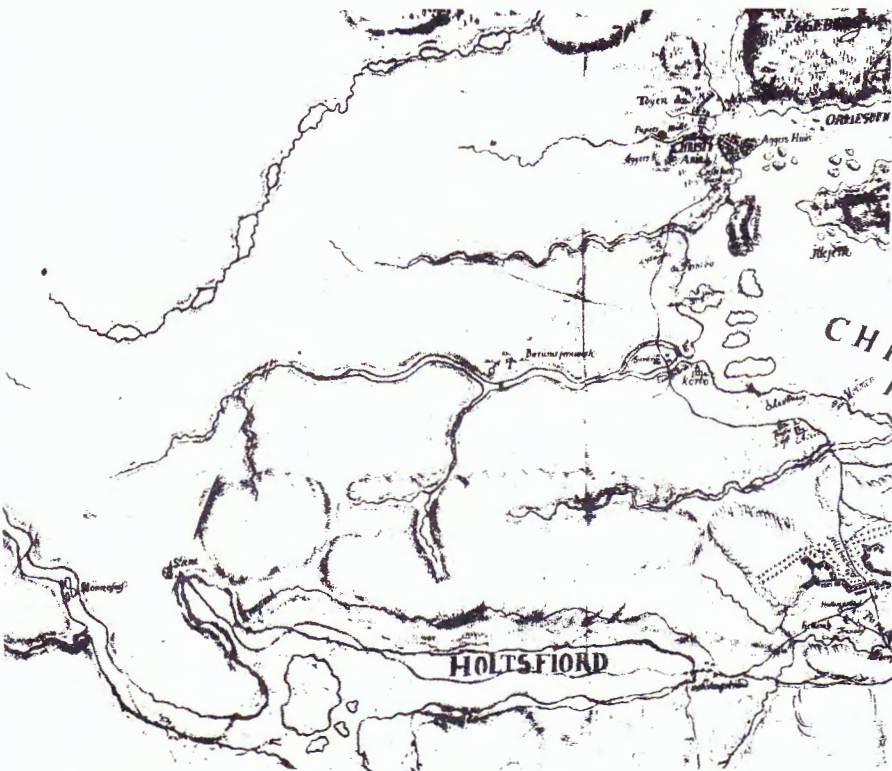
Jens Christian Spidberg (1684-1762) tok teologisk embedseksamen i 1708. Han var sønn av sokneprest Anders Spidberg i Skiptvedt og således norskfødt, i motsetning til mange andre prester på denne tid. I 1711 ble han engasjert som felprest ved de norske troppene under innmarsjen i Bohuslen, ved den såkalte Løwendalsfeiden. Senere fungerte han ved troppene i Trøndelag, og i tre år virket han som kartograf, et-

ter ordre av General Løwendal. I 1719 var han skipsprest på Admiral Gyldenløwes flaggskip "Elefanten", og det var som sådan at han bisto med utgivelsen av verket "Norriges kongers Historie" av Jonas Ramus. 36 år gammel ble Spidberg utnevnt til stiftsprost og sokneprest i Kristiansand, samt prost i Mandals prosti. Og fire år før han døde ble han biskop i Kristiansand stift.

Spidberg har selv fortalt at general Løwendals ordre gikk ut på "at forferdige et Land- og Grændse- Carte imellem Norge og Sverrig". På flere steder i Norge og Danmark er bevart hans personlige tegnede og signerte grense- og reisekart over Trøndelag og Østlandet med Bohuslen. I NGO's arkiv finnes et kart i to eksemplarer som begge stammer fra hans hånd. Kartet var ferdig tegnet i 1714, to år før svenskekongen gjorde sitt "raid" til Oslo og Ringerike. Det er følgelig grunn til å anta at dette håndtegnede dokument dengang ble brukt ved den norske hærs planlegginger og disposisjoner. Kartet omfatter foruten Bohuslen, terrenget øst for Oslofjorden og grensestrøkene opp til Namdalen i Nord-Trøndelag.

Pussig nok rekker det vestover akkurat til og med Norderhov (Norderhoug) og Ringerike, der den svenske obersten led det forsmadelige nederlaget.

Spidberg har sikkert ikke selv kartlagt det store området som dette kartet omfatter, men har helst kopiert og delvis korrigert de beste kartene som dengang fantes over grensetraktene mot Sverige. Hans kart gir mye mer enn kildene, han har supplert kartet med mange flere navn, veier og mileavstander d.v.s militære hemmeligheter. Den vesentligste innvendingen man kan reise mot det, er den minimale målestokken (1:800.000) noe som gjør at det blir plass til relativt få lokale detaljer f.eks. fra Ringerike.

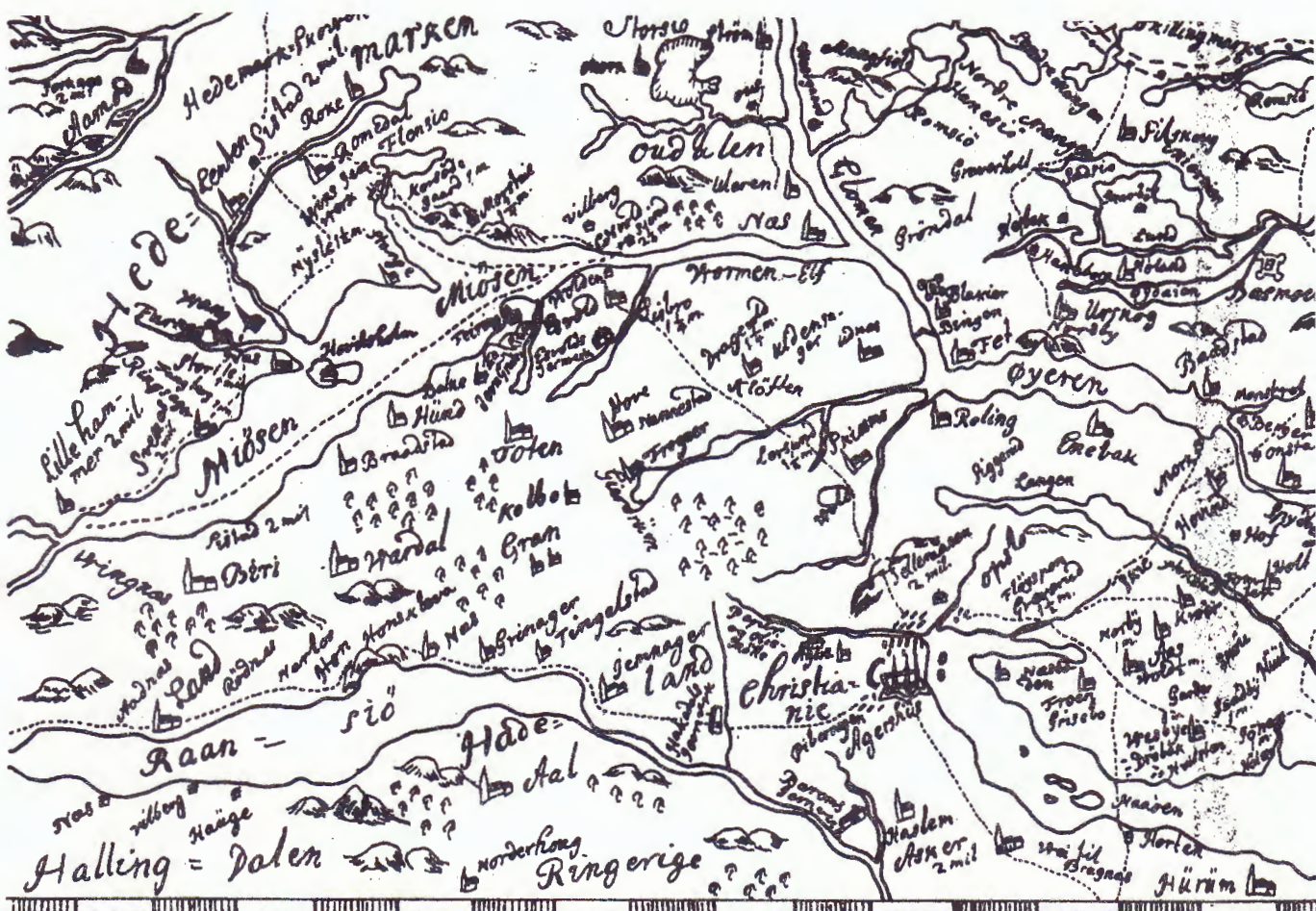
NGO's arkiv Norge nr. 41: Utsnitt som viser en del av skansene ved Gjellebekk i 1716, samt operasjonsområdet Hakadal—Norderhov. Kartet må være ett samtidig dokument. Kartmålestokken er noe forminsknet på denne illustrasjonen, likevel kan vi bl.a. se at Øtkens marsrute på isen (over Holsfjorden) er avlagt med heltrukken strek.

Generalene hadde også andre kart som ble brukt under denne forsvars-krigen. NGO's arkiv nr. 41 ble i sin tid overført fra Generalstabens arkiv. Kartet er anonymt og udatert, men har høyst sannsynlig vært brukt under felttoget i 1716. I mars 1716 kapitulerte hovedstaden for Karl 12. og general Lützov gikk vestover fra Oslo med den norske hæren. Han bygde forsvarsanlegg og satte opp feltkanoner ved Gjellebekk på den gamle veien mellom Oslo og Drammen. Også ved Gjellum i Asker ble det bygd skanser som var forsynt med kanoner fra et skip som lå innefrosset ved Drammen. Alle lokale forsvarsanlegg er innlagt på kartet. Kartmålestokken er såpass stor som 1:100.000, det skulle derfor egentlig kunne gi mange lokale opplysninger. Men kartet er interessant fordi det nettopp kan fortelle hvor små kunnskapene var om distriktet vestover mot Ringerike på denne tid. Det er så stort at det inkluderer hele Østfold og grensen mot Sverige. Øst-

Historikeren Faye sier om Jonas Ramus i 1868 at han var "Norges lærdeste præst". Det var kanskje derfor at Spidberg hjalp til med utgivelsen av hans "Norigs Kongers Historie", etter Rasmus' død. Såvidt vires er det ikke undersøkt om Spidbergs karter har vært kilder for Joacim Frederiks kartbilag til den samme beskrivelsen. Men vannkonturens form og utstrekning kan tyde på det. Delineatio Norwegiæ Novissima betegner i alle fall et karthistorisk tilbakeskritt, hvis man sammenligner med Melchior Ramus og hans arbeider fra 1690-årene.

over fra Oslo er kartet komplett med veier, bebyggelse, skogsym-boler o.s.v. Den nordvestre delen som omfatter Ringerike, Krøderen, Sperillen og nedre deler av Halling-dal er derimot praktisk talt "hvit". Det er bare vannkonturene som er avlagt, og enten skyldes dette at kartet aldri ble ferdig tegnet, eller at man ikke hadde bedre viten om det-te distriktet. Ettersom de militære stillingene ble inntegnet, har man tydeligvis ansett kartet for å være godt nok slik det var. Og dette igjen kan vel bare skyldes at kartbrukeren ikke hadde bedre materiale å bygge på. Men det må likevel tilføyes at en i dag neppe kan si hvilket karttilfang som fantes under felttoget. Det er enkelt nok å fastslå at det innehol-der langt færre opplysninger om Ringerike enn Spidsbergs kart, tross det faktum at kartmålestokken er åtte ganger større og burde betinge mange flere detaljopplysninger. Det kan derfor antas at det er kopiert etter eldre kartkilder.

Da oberst Løwen og hans svenske rytterkorps passerte Hakadal, ble det sendt melding til general Lützow ved Gjellebekk, med en norsk skilø- per. Lützow gav da oberst Øtken marsjordre for Ringerike med sitt dragonregiment på 440 mann for å avskjære Løwens korps. Det var to fortroppskompanier under kaptein Sehested som kom fram til Norder- hov først, og som gikk til angrep kl. 02.30 om natta den 29. mars. Mot slutten av kampen kom Øtken selv med hovedstyrken på fire kompani- er. Svenskenes tap var 42 døde og sårede, samt 130 fanger, deriblant Løwen selv og tre andre offiserer. Det norske tap i slaget var 21 døde og "blesse-ede". Etter sagnet fikk de norske dragonene et annet var- sel, nemlig fra prestefrua Anna Col- bjørnsdatter Ramus som også skal ha ydet hjelp på annen måte. Hun anviste svenskenes valg av feltvakt- plass. Og fra dette stedet kunne de ikke se nordmennes ankomst. Det er i hvert fall sikkert nok at svenske- nes vakthold var mangelfullt.

Gamle dager på Rytterager

I fjorårets "Ringerike" ble det gjengitt utdrag av en dagbok, skrevet av Ole Rytterager. Ingres- sen var falt ut. Ole Rytterager var født i 1842 på Rytterager. Han skrev en bok på 80 sider om Rin- gerike, garden og familien. -Hvem kan sige andet, end vi Ringerikinger har Blod i vaare Aarer efter de gamle Konger og Kjæmper, sier han innlednings- vis. Boken inneholder en mengde interessante og morsomme opp- lysninger, og vi fortsetter med nok et utdrag av dagboken:

En Dagbog skrevet i 1830 og 1831 i hans Svermertid følger her:

Formedels at min Lærer er reist til Kristiania igjen, saa maa jeg nu benytte denne Bog til at Skrive for at erindre noget nyttigt, der kan være morsomt at vide for Eftertiden, noget af det, som er passert, og noget, som kan passere.

Dette er skrevet 1ste Paaskedag 1826.

2den Paaskedag 1826, viste sig paa Himlen et Syn, der saa ud som store Ringe og næsten hadde Udseende som Regnbuer. Et saadant Syn har endog ikke de ældste Mennesker seet, der den Tid saa dette.

Vinteren 1826 var der i Stensfjor- den, Holsfjorden og Tyrifjorden mange som druknede.

I 1826 gjorde vi af Vaaraannen, baade paa Storøen og Rytterager den 16de Juni. Vi flyttede til Stor- øen den 16de Mai.

J.C. Cosolowsky kom til os paa Stor- øen den 30tr Mai 1826.

1830. Lørdag efter Nytaar reiste jeg fra Tandberg i Skumringen og da fulgte med meg Magnus Paulsen, Hans Paulsen, Ole, Erik og Enge- bret Tandberg.

H. Paulsen, Ole, Erik og Engebret Tandberg kjørte om Sundvolden, jeg og Magnus Paulsen kjørte om Gjesvold og kom hid længe før.

Her på Storøen var der nemlig Lør- dag aften, som var den 3die Januar, et Bal, hvortil alle Piger og Kavalle- rer af Bygden var deltagende. Mu- sikken bestod af 3 Spille-mænd, Cla- rinetblæser og Tambour.

Jeg hentet hid Frk. Jürgensen, Jom- fru Scheitlie fra Rytterager samt Jomfru Arneberg, hvilke alle tre dansede til langt hen paa Natten.

Om morgenen var der en fæl Støi paa det kammer hvor Pigerne havde sit Reisetøi, og jeg tog et Lomme- tørklæde mærket P.L., dette bragte jeg tilbage.

Paaskehelgen 1830. Hjemme Skjær- torsdag og Langfredag. Peder Gjes- vold var her fra Skjærtorsdag til Langfredag.

1ste Paaskedag reiste jeg og Jens Gjesvold til Norderhov Kirke. Un- derveis kjøbte Gulbrand Skydsskaf- fer en Sangdaase af mig. Vi spiste middag paa Hønen. Saa kom vi til Hesselberg og herfra til Tandberg, hvor vi dansede og støiede til langt paa Nat. Vi reiste derfra Kl. 11 den anden Dag og lige til Hole Kirke, hvor vi kom forsent.

Søndag efter Paaske været paa Gjestvold. Intet av Betydning fore- falt. Samme Søndag, 27de April, roede vi paa Sundet første Gang, som vi ikke blev hindret af Is.

2 à 3 Uger gaaet som almindeligt.

Tirsdag den 11 Mai reiste jeg til Kristiania med en Kariol til Kaptin Ramm. Overnattet hos Hagmann en Nat.

Hjulmager Berg var med mig til Ringerike. En af os red og en gik hele Veien. Jeg reiste fra Byen Kl. 3 Efterm. og kom til Storøen Kl. 3 om Morgenen.

Fredag 14 Mai var Bededag. Jeg var længe hos C. Øverland og paa Jons- rud.

25de Mai 1830 var jeg og mine Fo- rældre i Ligfærd paa Viig, efter Konen til Iver Viig. Presten og man-

ge Folk var fremmødt. Jeg kom længe efter at Gjæsterne havde sat sig tilbords. Det var muntert, Punch og alle gode Ting. Vi holdt paa til Kl. 2 Morgen den anden dag.

29de Mai reiste jeg til Kristiania med en Kariol til Assessor Dunker. Samme Gang var med mig Student Fearnley og Kjøbmandsdreng C.L. Scavenius. 1ste Pintsedag, 6te June, var jeg i Hole Kirke. Der var mange Bæring, hvoriblandt Marie og Erik Haslum; disse gikk til Byen igjen 3die Pintsedag.

Søndag efter Pintse var jeg hjemme. Niels Hjulmager og jeg drog Vad. Afvigte Uge saed jeg 6 Tønder Blandkorn i Rosenlund.

16de Juni reiste jeg til Byen med en Kariol til Assessor Dunker og byttet om. Jeg reiste fra Rytterager Kl. halv 10 om Aftenen og kom til Byen kl. halv 8 om Morgen, reiste hele Natten, var i Byen til Klokken 7 om Aftenen den 18de og reiste saa til Jonsrud, hvor jeg kom kl. 1 om Natten. Den Nat var der et overor-

dentlig Regn. Jeg var paa Jonsrud til Klokken 8 om Morgen den 19de.

St. Hans Aften var jeg hjemme, hvor jeg trommede, brændte Rug-halm, skjød og drak et Par Glas Punch. Vi havde Besøg af Jomfru Arneberg og Fru Arneberg, men forresten kom der ingen andre Fremmede.

St. Hans Dag kjørte jeg i Ageren. Søndag 25de Juni var der Taksigelsesfest i Hole Kirke i Anledning af den augsburgske Confecscion, stiftet 1530 af Luther. Pastor Tronhuus holdt Prædikenen, som jeg syntes, var meget interessant.

Fredag den 2den Juli var jeg i Bryllup, paa Hurum, til Hans Bjørnstad og Karen Hurum. Jeg og Hans Hurum red foran Brudeskaren til og fra Kirken. Jeg red paa den borkede Hoppe, som gjorde mange Grimaser med mig; turede der til langt hen paa Dagen om Lørdagen.

Samme Dag reiste jeg til Gaarden Braaten i Herredsbygden i Norderhov med den borkede Hoppe til

Hest (til Bedækning). Hesten var middelsstor, sort af Coulør og efter mit Skjøn vakker — dog ingen betydelig Hals, men smuk Opførsel.

Søndag den 11te Juli blev i Hole Kirke af Tronhuus døbt en Dreng, kaldet Clemet, som var 17 eller 18 Aar gammel, med megen Pomp; thi dertil var følgende Faddere: Lensmand Iversen, G. Bye, Kræfting, E. Haavind, K. Hals og Ole Bjaakerud. Det var en Mængde Folk. Døbefonten stod i Korsgangen.

Søndag 18de Juli var jeg i Kirken og samme Dag i Ligfærd, hos Peder Skomager, efter et dødfødt Barn. Der spillede vi Lanter og havde det muntert til Mandag Morgen; jeg vandt 2 Mark.

Søndag den 25de Juli gik jeg og Erik Hjulmager til Flagsæter om Lørdag Aften og mødte der Hans Evensen for at gaa paa Jagt, fik Los om Lørdags Aften, men Haren gik for langt. Hans Evensen er en bekendt Fugleskytter.

Søndag Morgen jagede Hundene en Hare i Berg ved Krogkjern, denne fik vi. Jeg skjød en ved Østre Flagsæter og saa skjød jeg en Aarhane-unge ved Næs-Sæteren, solgte begge mine Harer i Krogkleven til en svensk Major for 3 Mark. Samme Major vilde hverve mig til Garden i Stockholm.

Idag den 5te September, som er Søndag, var jeg og Nils Hjulmager i Bergene og jaktet; jeg skjød en Hare ovenfor Jørgen Jensen. Resten af Søndagen var jeg hjemme.

Søndagen derfor var vi samme ogsaa paa Jagt og fik intet. Søndag derfor var jeg ogsaa hjemme, roede Frk. Jürgensen og Frk. Arneberg paa Lilleløen.

Roet Fru Arnebergs Tøi, Niels Hjulmager og jeg, den 2den September til Hungerholdt Landet; samme Dag flyttede Fru von Arneberg til Braag. Søndag Aften, 5te September, Kl. 9 døde Bestemoder Løken.

12te September, Søndag, var jeg i Kirken og hos Mads Hurum paa Frøhaug.

13de September, Mandag, Ligfærd efter Bestemor Løken. Der var Presten Tronhuus, Major Jürgensen og de andre bestod af Familiens Folk. Jeg fulgte Peder Gjestvold hjem til om Morgen.

19de September, Søndag, i Kirken og besøgte Klokker Hurum om Eftermiddagen.

De sidste Dage af September og de første af October var der et ualmindeligt Regn; thi det regnede næsten uafbrudt i tre Uger og bidrog til en slet Indhøstning af Korn.

Af bekendte og berømte Folk, som er meget omtalte og beskrevet i min Tid kan nævnes Violinisten Ole Bull, Digteren Bjørnstjerne Bjørnson, Søren Jaabæk, Johan Sverdrup, Chirurg Malte, Dr. Vesterlund, Enkjøping, Hanna Vinsnæs, Sangerinden Kristina Nelson og Anne Brandfjeld fra Egeberg; hun døde i 1905, 97 Aar gammel. Det var en bekjendt Kvaksalverske, havde talrig Besøg, folk kom igjen flere Gange; thi de var sikker om, at hun kunde hjælpe.

Det er fortalt, at hun skulde have staaende under Sengen, en Skjæppe med brunt spansk Salt, og saa tog hun et Par Korn paa en Flaske og gav sine Kunder og sagde: "De maa ryste godt om Flasken før De tager Draaber". Den samme Kur fik Folk og Fæ og det hjalp, og da er det jo all right.

Af Politiske Døgnfluer kan nævnes Stadsraaderne Stang, Bang, Qvam og Stortingsmand Bravo fra Hønefos, samt Markus Thrane og Jørgen Hattemager ikke at forglemme. Feiden hadde sit Udspring ved Hønefos.

Hvorfor er Storthingmændene saa redde for Kritik nu, sine Vælgere er de nok ikke bange for, thi disse snakker de nok rundt; men det er Skrivekarlene, nede i Foyerne, de frygter. Hvorfor narrer de folk oppover alle de tunge Trapper til Galleriet? Naar man endelig er oppe, saa kommer man ikke ind, fordi det er fuldt Hus. Kunde ikke de, som sty-

rer hele Pengekassen, lade en Vagt eller Billettør staa i Porten og give Beskjed om Storthingsgalleriet er fuldt eller tomt.

Vinje er egentlig Grundlægger af Landsmaalet og hans Digte er morsomme. Noget praktisk Brug af Landsmaalet kan der vel ikke blive Tale om, det blir kun som en Kuriositet. Vinje var en Særling, han døde paa Gran, Hadeland, som en ukjendt Fremmed.

Saa kommer Ivar Aasen; hans Digt "Me skal altid klaga og kyta", "eg skal komme om inkje saa braat".

Dette er i Grund hans bedste Digt, som han stedse vil mindes for, derfor fik han ogsaa af Storthinget flere hundrede Kroner Aaret i Pension.

Jeg maa beklage, at jeg meget vanskelig kan læse Landsmaalet; jeg lærer lettere og forstaar bedre svensk.

Den østlandske Bondelitteratur er det snart forbi med, vi maa nu ruste os, straks er den bergenske Jernvei færdig, da har vi bergensk Kultur og Handel her. Paa Ringerike er der flere Gaardbrugere, som er Bergensere, og vi har heller ikke noget imod, om de optager Konkurrancen. (Me e fra Bergen eg).

Som skoleelev boede jeg og Engebret i samme Hus i Fru Grønnings Have, som laa mellom Stortinget og Tivoli, med aaben Plads mot Søen.

Ikke længere end siden 1860 var der en Kaalhave mellom Rosenkrantzgaden og Tivoli, som nu er i Centrum af Byen og bebygget med Beboelses- og Forretningsgaarde.

Vi hadde to Malmkanoner paa Storøen, som var plantet paa Fæstningen ved Lysthaugen, som vi skjød med om St. Hans Aften og ved Brylluper og Selskaber i Bygden, saa at det dundrede over hele Ringerike og Ekkoet gjenklang fra Aas til Aas. Dette drev min Fader paa med som Gut og jeg ogsaa i min ungdom.

Nordjordet paa Storøen, som er over 50 Maal stort, stod der Tømmerskog paa af Birk og Gran. Fader

gjorde Akkord med Jonas Løken og Søn, Paul Øgaarden, som var store og sterke Karle, om at rodbygge og dele Virket og hermed var begge Parter godt tjent. De holdt paa i lang Tid med Arbeidet.

Da jeg kom fra Landbrugsskolen, saa pløiet vi det op og nu er det deilig Ager og Eng. Vi anlagde ogsaa flere Veie, paa Storøen, ned til Rosenlund og Sundstedet ved Kuskepladsen.

Af Husmænd paa Storøen, i vor Tid, kan jeg nævne Jens Blom, Jens Helgesen, Ole Guldbrandsen, Hans Olsen Hesselberggrønningen og Ole Sundland.

Hver af disse havde to Kjør; de hadde i Løn 6 Skilling Dagen om Vinteren og 15 skilling Dagen om Sommeren og Kosten. — De holdt det saa rent og koselig i disse Husmandsstuene, saa det var en Lyst at se.

Som Øboere følte vi os sikrere i en Baad end i et Kjøretøi. Jeg har været ude paa Fjorden i mangt et frygteligt Veir, bl.a. roet vild i Taagen i flere Timer. En Gang skulde Broder Engebret og jeg til Tandberg Mølle og paa Tilbageveien fik vi en Storm af Syd, jeg lod det staa til, naar vi var paa Bølgetoppen skummet Vandet til Begge Sider, jeg forstod at passe Seilene og det gik godt. Engebret sad og holdt sig i Masten og graat; han kan nok fortælle herom.

Der er druknet mange Mennesker i Tyri- og Holsfjorden, de fleste er faldt gjennem Isen.

Vor Sportsfornøielse var at fiske, ro med Fly og Sluk; det hændte vi kunde faa Ørret paa et Bismerpunds Størrelse. Før i tiden fandtes der ikke Gjedge i Fjorden, og dengang fik man mere fisk. Der var flere Vaddretter rundt Storøen og det hændte i min Ungdom, at vi i et Dræt kunde faa et Par Bøtter fulde af Ørret.

Sik, Brasen og Abor er de almindelige fiske; men vi har ogsaa Røie og Kolmun, som man tager paa Dybet med Garn især om Høsten.

Sindre-slekten i Soknedalen

THORLEIF SOLBERG

Mannsnavnet Sindre forklares slik i Norsk Personnamleksikon: "Sindre m. nordisk namn, norrønt Sindri, til verbet *sindra* "gneiste". Opphavelig tilnamn, kjent som førenamn sidan 1100-talet. Sjeldan i 1801-folketellinga (Buskerud) og også lite nytta i første halvdel av vårt hundreår, men har hatt eit oppsving etter 1970".

Sindre-navnet var på 1700- og 1800-tallet en del utbredt i både Soknedalen og Ådalen. De fleste med dette navn tilhørte en bestemt slektskrets. Stamfaren var Sindre Halvorssen Oppen eller Bakke, som i 1705 kjøpte garden Oppen, også kalt Bakke i Ådalen. Den første av slekten som kom til Soknedalen, ble husmann under Oppegarden, og etterkommerne forble husmenn i flere generasjoner. Men etterhvert kjøpte noen seg garder og ble sjøleieende bønder.

Oppen eller Bakke ligger nørdest i Ådalen på grensen mot Hedalen. Etter husene står nå bare noen rester av grunnmuren igjen. Hovedbygningen lå kloss innunder den stupbratte Bakkekollen. Også jordene var svært bratte. Øverst i jorden lå fjøset, så gjødselvannet fant en naturlig vei nedover dyrket mark, det såkalte hevdeseg. Fra Olog-stykket møter det oss et enestående panorama over Nes og Sperillen. Mot vest ser vi Vidalen dypt under oss. Folket på Bakke flyttet tunet lenger ned i åssiden, til Rønningen, omkring 1925.

I manntallet 1664-66 nevnes en Halvor Torssen som oppsitter på Oppen, 40 år gammel.

Sindre Halvorssen Oppen eller Bakke

Han er født omkring 1648, og ble begravet ved Viker kirke 14. juni 1722, 74 år gammel. Han var gift

med Kari Brynildsdatter Tollefsrud fra Begnadalen, og fra disse to stammer mange kjente folk i Ådalen og Hedalen.

Slektsforskeren og arkivgranskeren Terje Gudbrandson har gjort endel undersøkelser angående Sindre, og han kom fram til en del interessante konklusjoner.

Sindres avstamning synes ved første øyekast grei, han må vel være sønn av oppsitteren i 1664, Halvor Torssen. For Sindre sitter som leilending på Oppen fra omkring 1675. Men den gang ei! I 1705, ved skjøte datter 17. februar, kjøper han garden. Og i skjøtet som ble tinglest 9. mars samme år, heter det: "Jeg, Gaute Halvorssen Skogen, selger herved til min kjære broder, Sindre Halvorssen og hans hustru Kari Brynildsdatter, min gård Oppen, som er meg tilforhandlet av veledle Hr. Commerce Commisarie salig Lars Larsens arvinger, som er beliggende uti Viker annex i Ådalen, årlig landskyld 2 skinn med bøkkel". Prisen var 80 riksdaler.

Hvem var så Gaute Skogen? Etter møysommelige undersøkelser fant Gudbrandson ham igjen som Gaute Halvorssen Nordre Skogen i Skoger sokn i Jarlsberg. Gaute Skogen hadde igjen en sønn Peder, som i Skoger-boken sies å komme til Hallingdal, og er identisk med den kjente Hallingdalslensmannen Peder Gautessen Grimsgård.

Gaute Halvorssen Skogen, som drev som gårdspekulant og pengeutlåner i stor stil, viser seg å være sønn av kaksen *Halvor Gautessen Hersgard* i Gol. Og skal vi nå tro pantebokens ord, er også han Sindre Oppen sønn av Halvor Hersgard! Spørsmålet blir så: Hvorledes kunne de to brødrene sitte i så fundamentalt forskjellige sosiale kår? Svaret går nok fram av skiftet etter Halvor Hersgard og

hans kone Ingebjørg Steingrimsdatter i 1673. De har simpelthen ingen sønn Sindre. Vår konklusjon blir at Sindre må være født utenfor ekteskap. Dette forklarer at han ikke arver gods og gull i Hallingdal, men havnet på en mindre gard langt oppe i Ådalen. Det er imidlertid interessant at Gaute Skogen anerkjenner ham som sin bror, og tydeligvis har holdt kontakten oppe. Kanskje har Sindre virket som kommisjonær for Gaute i Ådalen, for Gaute Halvorssen eier fra tid til annen flere gardar her.

Sindre og Kari hadde barna:

Brynild Sindressen Oppen g.m. Marte Olsdt Skollerud. Slekten fortsetter på Oppen.

Halvor Sindressen g.m. Ragnhild Torkilstdt. Hun ble som enke g.m. Ole Anderssen Ørneberget.

Men Sindre har også en datter:

Berit Sindresdt Bakke, gift i Viker kirke 7. nov. 1723 med *Narve Olssen Hæl*. Også her dukker det opp uventede ting. For skiftet etter Sindre Oppen viser at det her ikke er nevnt noen datter ved navn Berit. Imidlertid kan det ikke herske tvil om at Berit Sindresdatter er fra Oppen eller Bakke, som hun skrives til når hun gifter seg, og dessuten hvorfra en rekke av fadderne til Narve og Berits barn kommer. Og mer enn denne ene Sindre har det ikke vært på Oppen.

Den eneste løsning som også her er mulig, er at Berit Sindresdatter er Sindre Oppens datter utenfor ekteskap. Dette kan ikke fastslås, ei heller morens navn, så lenge kirkebøker mangler. "Men jeg er hellig overbevist om at det forholder seg slik", sier Terje Gudbrandson.

Berit Sindresdatter Oppen eller Bakke,

viet ved Viker kirke 7. nov. 1723 med *Narve Olssen Hæl*. Narve var

sønn av *Ole Knutssen Hæl*, som ved skjøte av 25. okt. 1715 hadde kjøpt 1 skinn gods i Hæl av Gunvald Nubssen Strande. Ole Knutssen har tydeligvis måttet selge Hæl igjen, for hans sønner, Knut og Narve Olssønner, får 25. mai 1730 skjøte på Hæl for 250 riksdaler av mons. Jakob Luth. Siden får Narve hand om hele garden, idet han 6. aug. 1733 får skjøte på 1/2 skinn i Hæl fra Erik Abrahamssen, som denne hadde fått kjøpt av Knut Olssens enke, Ingrid Olsdatter. Imidlertid ser det ut til å ha gått dårlig for Narve. Trolig har han ikke klart forpliktelsene ved de lånene han har måttet oppta for å kjøpe tilbake farsgarden. I 1738 sees således Hæl å tilfalle firmaet Pay & Smith på Bragernes, som i sin tur selger garden til fremmede.

Berit og Narve hadde disse barna: Ole Narvessen, dpt 1/7-1724.

Sindre Narvessen, dpt 1/2-1727, g.m. *Taran Gregersdt Strømsodd*. Halvor Narvessen, dpt 15/1-1730, g.m. Kjersti Narvesdt Bergsund. De bosatte seg på Kastbråten i Ådalen. Rønnaug Narvesdt, dpt 18/8-1736.

Sindre Narvessen Hæl, på *Oppegårdseie*, dpt 1/2-1727 i Vikar, gift 30/9-1752 med *Taran Gregersdatter Strømsodd*, dpt. 13/3-1723. Taran var datter av *Gregers (Gres) Bjørnsen* og *Åse Helgesdatter Strømsodd*. Som svigersønn overtok Gregers en av Strømsodd-gardene, men han begikk imidlertid en meget uoverveid handling, idet han knabbet 1 tønne rug og 5 settinger bygg fra naboen Elling Strømsodd, ved å bore 3 hull i dennes stabbursgolv med navaren sin, så kornet rant ut. Ved dom av 6. des. 1720 ble Gregers, til tross for at han nektet seg skyldig, dømt til å ha forbrutt sin boslodd til kronen. Han måtte også betale til Elling det han hadde stjålet, og i tillegg dobbelt så mye.

Med Sindre Narvessen flytter slekten over til Soknedalen. Vielsen i 1752 foregikk ved Lunder kirke. Under ekstraskatten 1762-63 for Norderhov finner vi hans hustru Taran Gregersdatter boende i Oppegårdseie som inderst. Sindre selv er

Utsikt fra Brekke mot syd. Sperillen i bakgrunnen.

utkommandert til Fredrikshald. I 1756 opplyses at de bor på plassen Grinna under Oppegård. Sindre ble begravet ved Lunder 25/4-1813, 85 år gammel. Taran ble begravet i juli 1801, 78 år gammel. De hadde følgende barn:

- I. Narve Sindressen, dpt. 29/9-1754, g.m. Ragnhild Gulbrandsdt.
- II. Bjørn Sindressen, dpt. 14/2-1756, g.m. Jøran Jacobsdt.
- III. Aslak Sindressen, dpt. 12/8-1758, g.m. Gjertud Helgesdt Enger.
- IV. Åse Sindresdt, dpt. 24/8-1760.
- V. Gregers Sindressen, dpt. 8/1-1764, g.m. Barbro Reiersdt.
- VI. Helge Sindressen, dpt. 22/6-1766, g.m. Helge Hansdt. Bjerke.

Brødrene Narve, Bjørn og Aslak Sindressønner ble alle konfirmerte 24/3-1776, henholdsvis 20, 19 og 17 år gamle. Gres Sindressen Oppegård konfirmeres 29/7-1781, 18 år gammel.

- I. Narve Sindressen Oppegårdseie, dpt 29/9-1754, trolovet 16/5, viet 10/10-1779 med Ragnhild Gulbrandsdt. Narve døde 7/10-1823, 68 år gammel, da på Rudseie. Barn:

A. Sindre Narvessen Oppegårdseie, dpt 1/1-1780, viet 19/10-1816 med Maria Eriksdt Rudseie (26 år). Sindre døde 15/11-1854, 76 år gammel. Barn:

a. Anders Sindressen Rudseie, f. 15/8-1819, død 22/5-1884, 65 år. Han nevnes også til Blikrudeie og Solli. Han var g.m. Gunhild Olsdt. De hadde barna:

1. Maria Andersdt, f. 17/1-1845, g.m. Anders Ellingsen Hovland.
2. Sindre Anderssen Kollen, Blikrudeie, Solli, f. 2/6-1846, g.m. Berit Nilsdt. Barn:
  - 2.1. Nestor Sindressen, f. 6/6-1876, g. 4/5-1901 m. Gunhild Andreasdt Solli, f. 1881 (far: Andreas Anderssen Solli).
  - 2.2. Ole Sindressen Kollen, f. 3/9-1878, g. 27/3-1920 m. Inger Andersdt Flaskerud.
  - 2.3. Gunhild Sindresdt, f. 1/1-1881, g.m. Ingvald Borge-rud, Krødsherad.
  - 2.4. Berte Sindresdt, f. 5/6-1883, g. 9/6-1907 m. Ole Gunderssen Vestjordet.
  - 2.5. Anne Maria Sindresdt, f. 1/5-1886, g. 19/8-1913 m. Arnt Syverssen Løken, fra Råde.
  - 2.6. Ragna Sindresdt, f. 1/4-1890, g.m. Gotfred Olssen Slevikmoen.
  - 2.7. Olaf Sindressen, f. 12/1-1893, g.m. Johanne Granum.
  - 2.8. Berta Sindresdt, f. 30/8-1896, g. 29/12, 1918 m. Halvor Hanssen.
  - 2.9. Anders Sindressen Kollen, g.m. Kristi Olsdt.
3. Anne Andersdt, f. 9/7-1851.

4. Andreas Anderssen Solli, f. 9/7-1852, g. 8/5-1880 m. Berte Hele-
ne Bjørnsdt Haukedalseie. Blant
deres barn er:
- 4.1. Anders Andreassen Solli,
g.m. Ragna Andersdt Da-
len.
5. Oline Andersdt Solli, f. 6/10-
1854, g. 6/2-1886 m. Elling Kristi-
anssen Sandom.
6. Ragnhild Andersdt, f. 5/11-1858,
g. 1/1-1882 m. Ole Larssen Haga-
jordeie, Sigdal.
7. Gulbrand Anderssen, f. 6/6-1862.
- b. Olea Sindresdt, f. 22/10-1821,
g.m. Aslak Knutssen Borgeru-
deie. Blant deres barn er:
1. Mari Aslaksdt, f. 26/5-1853.
2. Gjertrud og Oline Aslaksdøtre, f.
12/6-1864.
- c. Gunhild Sindresdt, f. 10/7-1824,
g. 20/3-1852 m. Anders Paulssen
Krogsrudeie (24 år). Gunhild
døde 18/8-1895, Anders 29/11-
1918. Barn:
1. Peter Anderssen, f. 29/5-1852, g.
4/11-1876 m. Berte Henriksdt
Sletåker.
2. Sindre Anderssen, f. 14/2-1854.
3. Johan Anderssen Åsen, f. 3/9-
1856, g. 15/1-1887 m. Gunhild
Marie Andersdt Gulsplassen.
4. Ole Anderssen, f. 20/3-1859.
5. Marie Andersdt, f. 23/4-1861, g.
4/9-1881 m. Ole Isakssen Strøms-
oddeie, f. 1857.
6. Oline Andersdt, f. 26/9-1864.
7. Anders Anderssen, f. 20/5-1868,
g. 11/6-1904 m. Petra Andersdt
Bekken.
- d. Elling Sindressen Rudseie, f. 25/5-
1827, g. 1/1-1854 m. Kari Olsdt
Oppegårdseie (27 år, far: Ole
Amundssen). Enkemann og
smed Elling Sindressen Solbak-
ken døde 2/2-1911. Elling og Kari
hadde barna:
1. Sindre Ellingsen Flaskerud, f.
1/3-1855, g. 29/12-1878 m. Gun-
hild Marie Nilsdt, Veme-eie.
Sindre døde 1/1-1913. Han var
gardbruker på Flaskerud, bodde
en tid også på Evjua. Gunhild og
Sindre hadde barna:
- 1.1. Elling Sindressen Flaskerud,
f. 6/3-1880, g. 26/3-1910 m.
- Maria Herbrandsdt Tistil-
bråten.
- 1.2. Marta Sindresdt, f. 12/8-
1882, g. 28/6-1901 m. Martin
Olssen Hølen.
- 1.3. Syver Sindressen, f. 1/12-
1891, g. 15/5-1915 m. Inger
Andrea Olsdt Uggen. De
bodde på Gulstøveren.
- 1.4. Karl Sindressen Flaskerud,
f. 26/4-1894, g. 27/1-1921 m.
Hilda Johansdt Søby.
- 1.5. Gudrun Sindresdt, f. 26/7-
1896, g. 1/11-1919 m. Arnt
Syverssen Roa.
- 1.6. Nicolay, f. 1/1-1900.
2. Ole Ellingsen, f. 9/3-1859, for-
eldrene da på Eidsgard.
3. Maria Ellingsdt, f. 6/7-1862, for-
eldrene da på Narverudeie.
4. Kristian Ellingsen, f. 23/7-1866,
g. 22/7-1893 m. Guri Olsdt Lien
fra Ål.
- e. Kari Sindresdt Rudseie, f. 25/3-
1830, g. 1/6-1857 m. enkemann
og privatlærer Nils Nilssen fra
Kristiansand (41 år). De hadde
flere barn:
1. Olaf Nilssen, f. 28/7-
2. Anders Nilssen, f. 15/8-1860.
3. Maria Nilsdt, f. 8/3-1864.
- B. Ole Narvessen Oppegårdseie,
dpt 7/10-1781, død på Rudseie
10/5-1855, 75 år gammel. I 1801
er han oppført som tjeneste-
dreng på Rud. Han ble g.m. Gun-
hild Nilsdt. Jeg har funnet føl-
gende barn, men de har kanskje
flere:
- a. Ragnhild Olsdt, f. 30/6-1826.
- b. Kristi Olsdt, f. 13/9-1829.
- c. Ole Olssen Rudseie, f. 30/1-1835,
g. 1/1-1857 m. Marie Asledt Rud
(36 år, far: Asle Gundersen
Nøklebyeie). Barn:
1. Ole Olssen, f. 29/8-1856.
2. Asle Olssen, f. 10/7-1859.
3. Andrea Olsdt, f. 20/7-1860.
4. Inger Olsdt, f. 14/3-1863.
- d. Elling Olssen Rudseie, f. 30/6-
1837, g. 26/12-1863 m. Maren
Magnusdt Rud (22 1/2 år, far:
Magnus Monssen). Elling bodde
på Juvet. Han døde 23/9-1922.
Barn:
1. Johanne Ellingsdt, f. 8/1-1864, g.
22/8-1884 m. Martin Anderssen
Røsby, født på Sørsdalseie 15/7-
1857, død på Røsby 14/8-1922.
Hans foreldre var Anders Tors-
tensen Tuftin og Inger Nilsdt.
Barn:
- 1.1. Inger Andrea Martinsdt, f.
4/10-1884, g. 12/12-1908 m.
Sjønne Amundssen Berger.
- 1.2. Maren Magnusdt, f. 6/12-
1887.
- 1.3. Elling Martinssen Røsby, f.
7/2-1891, g. 4/3-1916 m.
Maria Olsdt Kjos
- 1.4. Martha Martinsdt, f. 28/9-
1893, g. 29/10-1911 m. An-
ders Knutssen Lerfaldet.
- 1.5. Anders Martinssen Røsby,
f. 22/11-1895, g. 6/12-1919
m. Marta Håkonsen.
- 1.6. Mina Jenny Martinsdt, f.
11/5-1898, g.m. Ole Lang-
vannsbråten.
- 1.7. Julie Martinsdt, f. 5/4-1901,
g.m. Petter Mjøseng.
- 1.8. Nils Martinssen Røsby, f.
25/4-1903, g. 23/8-1930 m.
Ragna Rønningen.
- 1.9. Magnus Martinssen Røsby,
f. 7/7-1905, g.m. Augusta
Berger.
- 1.10 Maren Magnusdt, f. 23/8-
1907, g.m. Ole Gudbrands-
sen Kjos.
2. Ole Ellingsen Juvet, f. 27/7-
1866, g. 8/1-1890 m. Oline Mar-
tinsdt Olde-eie f. 1860. Skjøt 31
bjørner. Barn:
- 2.1. Elling Olssen Juvet, f. 28/3-
1888, g. 27/12-1911 m. Gus-
tava Gotfredsdt Dignæs.
- 2.2. Karen Marie Olsdt, f. 1/2-
1891, g. 1910 m. Elling
Anderssen Bekken.
- 2.3. Maren Olsdt, f. 19/11-1892,
g. 23/3-1910 m. Karl Karls-
sen Slåtsveen, Grindbak-
ken.
- 2.4. Marta Olsdt, f. 17/12-1894,
g. 15/12-1917 m. Elling
Gudbrandssen Sætra.
- 2.5. Olava Olsdt, f. 21/9-1896, g.
15/9-1917 m. Jon Anderssen
Rustan fra Flå.

- 2.6. Oløv Olsdt, f. 7/8-1898, g. 22/6-1920 m. Even Kristianssen Hanshaugen.
- 2.7. Gunhild Olsdt, f. 15/9-1903.
3. Gunhild Ellingsdt, f. 27/2-1869. Til USA.
4. Magnus Ellingsen Juvet, f. 20/4-1873, g. 15/11-1902 m. Berte Gulbrandsdt Brekka, f. 1875, far: Gudbrand Aslessen Brekka. Barn:
- 4.1. Thea Marie Magnusdt, f. 29/5-1905, g.m. Olaf Edvardssen Åsen.
- 4.2. Einar Georg Magnussen Juvet, f. 16/12-1908, g.m. Emma Kristiansdt Husaasen fra Nes på Romerike.
5. Lise Ellingsdt, f. 17/8-1876, g.m. Karl Hval, Hønefoss. Barn:
- 5.1. Kristoffer Karlssen Hval g.m. Helga Ek.
- 5.2. Einar Karlssen Hval g.m. Anna Bergan.
- 5.3. Kristine Karlsdt g.m. Kolbjørn Østvold.
- 5.4. Margit Karlsdt g.m. Thorolf Voje Heieren.
- 5.5. Karin Karlsdt g.m. Paul Petersen, Jevnaker.
6. Elling Kristian Ellingsen Juvet, f. 7/7-1879, g. 3/5-1902 m. Ragnhild Andersdt Bekken, f. 1878, far: Anders Anderssen Bekken. Barn:
- 6.1. Einar Elling-Kristianssen Juvet, f. 28/7-1902, g.m. Brita Guttormsdtd Taklo fra Nordfjord.
- 6.2. Alf Elling-Kristianssen Juvet, f. 9/8-1904.
- 6.3. Marta Elling-Kristiansdt, f. 22/4-1907, g.m. Edvard Ellingsen Kastet.
- 6.4. Ragna Elling-Kristiansdt, f. 2/7-1909, g.m. Kristian Kiltisen.
- 6.5. Ragnvard Elling-Kristianssen Juvet, f. 11/4-1911, g.m. Olga Solli.
- 6.6. Alf Elling-Kristianssen Juvet, f. 9/8-1915, g.m. Inger Huset.
- 6.7. Elling Elling-Kristianssen Juvet, f. 20/7-1913, g.m. Klara Hodt.
- 6.8. Johanne Elling-Kristiansdt, f. 8/4-1917, g.m. Hans Sigvartssen Strømsodd.
- 6.9. Olav Arvid Elling-Kristianssen Juvet, f. 21/1-1920, g.m. Ester Karlsdt Flaskerud, far: Karl Sindressen Flaskerud.
7. Matilde Ellingsdt, f. 1/6-1882, g. 1/9-1906 m. Kristian Anderssen Bekken, Vestjordet. Barn:
- 7.1. Erland Kristianssen Bekken g.m. Gunvor Solberg.
- 7.2. Alf Kristianssen Bekken.
8. Karen Andrea Ellingsdt, f. 3/11-1884, g. 14/9-1907 m. Ole Palmessen Finnevolden, Røsby. Barn:
- 8.1. Paul Olssen Finnevolden, f. 11/8-1908 g.m. Anna Rusten.
- 8.2. Mina Olsdt, f. 27/1-1914.
- C. Gudbrand Narvessen Oppegårdseie, dpt. 20/5-1784, viet 26/11-1814 med enken Anne Helgesdt Eidsgård.
- D. Taran Narvesdt Oppegårdseie, dpt. 12/7-1795, død som enke på Haldum 29/10-1889. Gift i 1816 med sitt søskenbarn, Helge Aslakssen Oppegårdseie.
- E. Barbro Narvesdt, dpt. 19/2-1797.
- F. Gunil Narvesdt, dpt. 1/1-1798.
- II. Bjørn Sindressen, dpt. 14/2-1756, trol. 6/3, viet 21/5-1784 med Jøran Jacobsdt. De bor da i Bergseie. Ved folketellingen i 1801 bor de i Lundesgård-eie, og oppgis til å være 49 og 50 år gamle. Bjørn Sindressen Lundesgårdeie døde 28/3-1831, 74 år gammel.
- III. Aslak Sindressen Oppegårdeie, dpt. 12/5-1758, død 7/9-1824, 66 1/2 år gammel. Han ble viet 28/9-1782 til Gjertrud Helgesdt Enger, dpt. 15/5-1758, død 4/3-1832, 74 år gammel. Barn:
- A. Sindre Aslakssen dpt. 1/12-1782. Faren kalles da for Aslak Sindressen Verket.
- B. Helge Aslakssen dpt. 22/8-1784, viet 4/8-1816, til Taran Narvesdt Rudseie (21 år). De var søskenbarn. Helge Aslakssen døde på Røsbyeie 27/12-1864, 80 år gammel. De hadde barna:
- a. Gjertrud Helgesdt f. 2/9-1819.
- b. Aslak Helgessen f. 16/11-1821 på Bjørke, g. 1/1-1843 m. Anne Torstensdt Røsbyeie, på Hallom i 1865. Barn:
1. Helge Aslakssen f. 2/3-1843.
2. Anne Aslaksdt f. 2/2-1845.
3. Tron Aslakssen f. 5/8-1847.
4. Torine Aslaksdt f. 2/4-1851.
5. Johan Aslakssen f. 2/10-1853.
6. Elise Aslaksdt f. 28/5-1857.
7. Gunhild Aslaksdt f. 25/11-1859.
8. Oline Aslaksdt f. 15/10-1862.
- c. Ragnhild Helgesdt f. 14/8-1825.
- d. Narve Helgessen f. 18/9-1837. Narve Helgessen, hans mor Taran Narvesdt og hans søster Ragnhild Helgesdt bor på Hallom i 1865.
- C. Elling Aslakssen Oppegårdseie, dpt. 11/3-1787, død 1840, g. 13/4-1816 m. Ragnhild Helgesdt Støveren, f. 1796, død 30/5-1876, 79 1/2 år gammel. Elling var tjenestestredreng på Oppegarden da han giftet seg til Gulstøveren. Han var gardbruker på Gulstøveren fra 1816 til 1840. Barn:
- a. Gjertrud Ellingsdt Støveren, f. 18/8-1818, død 27/12-1881, g. 19/9-1841 m. Helge Jonssen Krogsrud, dpt. 4/10-1812, død 9/1-1867. Helge var gardbruker på Kroksrud, seinere også på Nøkleby.
- D. Taran Aslaksdt, dpt. 7/2-1790. Hun flyttet 3/12-1821 til Christiania som tjenestepike.
- E. Rønnaug Aslaksdt, dpt. 11/1-1794, g. 10/10-1818 m. Knut Torstenssen Hovlandseie (26 år), på Malerplassen i 1865. Rønnaug døde 21/11-1867, 74 år gammel. Barn:
- a. Torsten Knutssen, f. 21/2-1819, g. 20/4-1845 m. Helene Torstensdt Oppegårdseie.
- b. Aslak Knutssen Oppegårdseie, f. 24/8-1821, g.m. Olea Sindresdt Oppegårdseie.
- c. Kari Knutsdt f. 29/9-1824, g. 10/8-1845 m. Christoffer Narvessen Hovlandseie.

- d. Else Knutsdt, f. 21/7-1825.
e. Berte Knutsdt, f. 28/4-1827.
f. Gjertrud Knutsdt, f. 18/10-1830.
F. Kari Aslaksdt, dpt. 1/7-1799, g. 28/11-1818 m. skomaker Jacob Torstenssen Hovlandseie, dpt. 30/8-1794. Som enke giftet Kari seg 12/9-1846 med enkemannen Even Tomassen Lundesgårdeie, død 26/2-1887, og hadde en datter Marte, f. 13/12-1846, med ham. Kari og Jacob hadde følgende barn:
- a. Else Jacobsdt, f. 18/12-1818, g. 26/10-1839 m. Anders Pederssen Sandåker, Hallinghaugen, (24 1/2 år). Barn:
1. Pauline Andersdt, f. ca. 1848, g. 9/5-1869 m. Erik Erikssen Veltikoll.
  2. Inger Andersdt, f. 6/4-1851.
  3. Hans Andreas Anderssen, f. 19/10-1853.
  4. Petra Elise Andersdt, f. 10/8-1864, g. 6/3-1886 m. Knut Tronsen Lerfallet, f. 1862. Knut var gardbruker på nordre Flaskerud. Barn:
    - 4.1. Berte Marie Knutsdt, f. 8/7-1886, g.m. Anton Jonerud.
    - 4.2. Anders Knutssen Lerfaldet, f. 10/9-1888, g.m. Martha Martinsdt Røsby.
    - 4.3. Tron Knutssen, f. 28/12-1889.
    - 4.4. Ella Torine Knutsdt, f. 16/5-1893, g.m. sitt søskenbarn, Martin Johanssen Lerfaldet.
    - 4.5. Karen Ragna Knutsdt, f. 9/11-1896, g.m. Kristian Ellingsen Sandum.
    - 4.6. Karl Emil Knutssen, f. 3/3-1899, g.m. Gudrun Ellingsdt Olde.
    - 4.7. Marta Knutsdt, f. 13/4-1901, g.m. Paul Grønvold.
    - 4.8. Johan Knutssen, f. 30/3-1903, g.m. Anna Kaspersdt Sessrud.
    - 4.9. Gudrun Knutsdt, f. 1/7-1905, g.m. Herman Mælum.
  - b. Kari Jacobsdt Oppegårdseie, f. 24/10-1821, g. 24/10-1847 m. Gulbrand Helgessen Pukerudeie, Røsby, Lundesgårdeie.
  - c. Ole Jacobssen, f. 28/8-1828.
- d. Jacob Jacobssen, f. 1/5-1836.
e. Aslak Jacobssen Roa, f. 15/10-1825, død 23/2-1901, kirketjener. Gift med Kirsti Olsdt, 39 år i 1865. Barn:
1. Kari Aslaksdt, f. 26/7-1847.
  2. Jacob Aslakssen, f. 1849.
  3. Karen Aslaksdt, f. 18/3-1853, g. 1875 m. Ole Bjørnssen Oppegårdseie, Tuftin, Veltikoll.
  4. Oline Aslaksdt, f. 1856, g. 11/11-1879 m. Thorvald Vebjørnssen Jonsrudhaugen (far: Vebjørn Vebjørnssen).
  5. Gunhild Aslaksdt, f. 9/11-1858.
  6. Lise Aslaksdt, f. 12/9-1861, g. 13/7-1883 m. Andreas Andersen Dokka, Tranby. Lise døde 25/10-1895.
  7. Anders Aslakssen (?), f. 25/12-1863, g. 1/6-1889 m. Elise Andersdt Oppegårdseie.
  8. Kristian Aslakssen Oppegårdseie, f. 11/7-1866.
  9. Aslak Aslakssen, f. 4/11-1868.
  10. Kristine Aslaksdt, f. 25/6-1874, g. 27/4-1896 m. Gunerius Johanssen, Skiptvet.
  11. Ole Aslakssen Roa, Oppegårdseie, f. 22/6-1871, g. 14/10-1899 m. Berit Torgersdt Nordkjennslien (far: Torger Aslessen Brekka). Barn:
    - 11.1. Astri Olsdt, f. 20/3-1901, g.m. Harald Håkonsen.
    - 11.2. Marta Olsdt, f. 20/5-1903, g.m. Gunnar Olssen Horgen.
    - 11.3. Anna Olsdt, f. 5/6-1905, g.m. Sverre Johansen.
    - 11.4. Kirsten Olsdt, f. 10/10-1907, g.m. Georg Trulsen.
    - 11.5. Gunvor Olsdt, f. 22/10-1909, g.m. Arne Hermanssen.
    - 11.6. Torvald Olssen Roa, f. 14/2-1912, g.m. Gunvor Ellingsdt Flaskerud.
    - 11.7. Arne Olssen Roa, f. 27/4-1914, g.m. Ågot Skogheim.
    - 11.8. Berta Olsdt, f. 21/5-1917, g.m. Martin Andreassen Bråten.
- 11.9. Olga Olsdt, f. 15/10-1919, g.m. Arne Anderssen Bjerkes.
11.9. Ingrid Olsdt, f. 15/10-1919, g.m. Harald Nilssen Nymoen, på Bårnås.
- IV. Åse Sindresdt, dpt. 24/8-1760.
V. Gregers (Gres) Sindressen, dpt. 8/1-1764, død 16/9-1837, 73 år gammel. Trolovet 16/3-1793 med Barbro Reiersdt, 36 år i 1801. Barn:
- A. Taran Gregersdt, dpt. 14/5-1794, g.m. Ole Knutssen Lundesgårdeie. De flyttet til Drammen i 1825 med sønnen Paul.
B. Barbro Gregersdt, dpt. 3/3-1799, g. 15/10-1820 m. Ole Torstenssen Hovlandseie. Barn:
  - a. Kari Olsdt, f. 4/3-1824, g. 25/11-1854 m. Helge Knutssen Vekshaleie (30 år).
  - b. Berte Olsdt, f. 19/4-1827.
  - c. Gregers Olssen, f. 9/2-1833.
- C. Sindre Gregerssen Oppegårdseie, dpt. 10/5-1804, g. 29/9-1826 m. Ingeborg Torsdt Grøterud (28 år). Sindre døde 19/9-1865, 61 1/2 år gammel. Barn:
  - a. Gunhild Sindresdt Oppegårdseie, f. 9/2-1827, g. 22/10-1848 m. Anders Evenssen Lundesgårdeie (21 år). Barn:
    1. Sindre Anderssen, f. 28/10-1854.
  - b. Rønnaug Sindresdt Oppegårdseie, f. 18/9-1829, g. 28/8-1858 m. Ole Isakssen Røsby (29 år).
  - c. Ole Sindressen, f. 13/12-1835. Han er kanskje identisk med Ole Sindressen, gardbruker på Kitletsby i 1865, 31 år gammel og g.m. Kari Jonsdt (32 år).
- VI. Helge Sindressen Oppegårdseie, dpt. 22/6-1766, trolovet 20/5, viet 24/6-1792 med Helga Hansdt Bjerke. Helge Sindressen Bergseie døde 19/10-1842, 79 år gammel. Barn:
  - A. Sindre Helgessen, dpt. 2/9-1792, begr. i 1802.
  - B. Olia Helgesdt, dpt. 13/8-1794, født på Bergseie.
  - C. Hans Helgessen, dpt. 4/2-1798.
  - D. Sindre Helgessen, dpt. 27/11-1803, begr. 30/5-1813.

Over til neste side

Fra s. 28. Dr. Nils Bryhn...

han i 1906 ble medlem av Videnskabselskapet i Kristiania. Han fikk også i oppgave å systematisere og bestemme moser som var bragt hjem fra utenlandsekspedisjoner.

I 1906 ble et av Bryhns betydeligste vitenskapelige arbeider publisert, "Fortegnelse over de under den 2. den Norske Polar- expedition indsamlede moser". Dette var moser samlet av dr. Herman G. Simmons under Otto Sverdrups ekspedisjon med "Fram" 1898-1902.

I 1908 kom det verk fra Bryhns hånd som kanskje har den største lokale interesse, nemlig "Ringerikes Moseflora ved begyndelsen af det 20. aarhundrede". Den ble publisert i *Nyt Magazin for Naturvidenskaberne* Bind 46.

Den 4. februar 1911 ble Nils Bryhn Ridder av 1ste klasse av St. Olav for sine vitenskapelige arbeider.

Etter hvert ble han dårligere og dårligere, og mistet all arbeidskraft. I 1915 testamenterte han sin utenlandske mosesamling på 6.000 arter og hele sitt bryologiske bibliotek til botanisk museum i Oslo. Dette fikk hans gode venn, professor Nordahl Wille til å skrive en fyldig artikkel om Bryhn i *Aftenposten* den 24. oktober 1915.

Bryhn testamenterte sin samling av norske moser til Bergens Museum, slik at de også der skulle få anledning til å bygge opp en mosesamling.

Den 21. desember 1916 døde dr. Nils Bryhn, nær 63 år gammel. Han etterlater seg minner, både på Ringerike og innen vitenskapen, som ikke glemmes så lett. Han huskes som en snill, hjelpsom og dyktig lege. Han har fått moseslekten *Bryhnia* oppkalt etter seg og dessuten er det 13 andre mosearter med hans navn i arts-sepitetet. Han skal huskes ikke bare som bryolog, da han også i høy grad studerte høyere plantearter.

Bryhn etterlater seg et mangfold av vitenskapelige artikler og arbeider, over 20 av disse befinner seg i Ringerikes Museums samlinger.

Bondekvinnelaget søker...

Bondekvinnelagene i Buskerud er igang med å registrere folkedrakter og bunader med tilbehør som har vært eller er i bruk.

I Ringerike ble det i mars 1984 oppnevnt en komité hvor samtlige bondekvinne lag inklusiv Hole er representert.

Målet er å utgi en brosjyre i A5-format i farver til orientering for interesserte.

Det oppfordres til medlemmer rundt omkring å få oppsporet gamle drakter og draktdeler fra loft og stabbur. Tilbehør skal også taes med, det gjelder vesker, sko, sjal, hodeplagg og ikke minst sølv — spenner, nåler, knapper o.s.v. Tinn eller annet materiale er selvfølgelig også interessant.

I brosjyren skal også de eksisterende bunader være med, så som Ådalsdrakten, Hønefosdrakten og de to Ringeriksdraktene. Vi håper også å få med Frithjof Rudstadens arbeide

Tinnspennen på bildet tilhører Ringerikes Museum. På Hallingby i Ådal ble det for noen år siden funnet en maken spenne i jorden. Finnes det flere, eller har noen opplysninger å bringe til torvs?

med en mannsdrakt for distriktet. (Se heftet *Ringerike* for 1984).

For å finansiere foretagendet, er det sendt ut oppfordring til lag, banker og bedrifter om økonomisk støtte, og vi har fått god respons. Ringerike og Hole kommuner har ydet kulturmidler. Hvis noen som leser dette har ting i sine gjemmer, eller opplysninger som de tror kan være av interesse, kan de henvende seg til Vigdis Marstrander, Steinsfjerdings.

Hvis vi mottar gjenstander til fotografering vil vi sørge for at de blir tatt godt vare på og forsvarlig returnert så fort som mulig.

En rekke ting er allerede fotografert av Richard Borge og registrert av medlemmer av komitéen.

Randi Gjerde

Fra s. 63. Sindre-slekten...

Etterskrift:

Dette er langt fra noen fullstendig oversikt over de etterkommere som Sindre Halvorssen Oppen hadde i Soknedalen. Hverken tid eller evner har strukket til det. Og det er arbeidskrevende å lete seg fram gjennom kildene.

Det er hittil ikke blitt gjort særlig mye, når det gjelder forskning av

husmannsslekter på Ringerike. Men også i disse ble gammel norsk tradisjon holdt i hevd. Det er fint å se hvorledes gamle vakre navn som Sindre, Taran og Narve holder seg gjennom mange generasjoner i Soknedalen.

Jeg har i denne artikkel prøvd å følge enkelte greiner av slekten så langt fram mot vår tid, at nålevende personer kan hekte seg på.

rikes
t for
ne i
noen

tet.

det
nker
tte,
rike
tur-
ette
blys-
nte-
gdis

oto-
blir
tur-

fert
av

erde
—

Men
adi-
i se
som
seg
ok-

føl-
så
nde

Ringørikes Blads trykkeri - Hønefoss

ERIK MØE HAUGEN
Blehmeseter - Nordrehov
0500 HØNEFOSS, TD 067 35 454